A. DE SAINT-EXUPÉRY
PĂMÂNT AL OAMENILOR
COLECŢIA MERIDIANE
m
M
Desenul copertei de *H. Constantinescu*
Antoine de Saint-Exupéry
TERRE DES HOMMES g) Editions Gallimard, 1939
Antoine de Saint-Exupéry
Pământ al oamenilor
19 67
Traducere şi prefaţă de *Ion Caraion*
Editura pentru Literatură Universală
Bucureşti – MESAJUL LUI EXUPÉRY

EXUPÉRY a existat în numele unei morale şi în numele său există o estetică. „Pare-se (scrie el undeva) că perfecţiunea e atinsă nu atunci când nu mai este nimic de adăugat, ci când nu mai este nimic de înlăturat[1]”.

Într-un ceas târziu al istoriei, cu o intensitate a pasiunii împinsă până la sacrificiul suprem, pe care el nu l-a refuzat, de la care n-a fost în niciun chip de acord să se lase abătut şi care elimina cu anticipare compromisul ori jumătăţile de măsură, Antoine de Saint-Exupéry s-a dedicat până la capăt responsabilităţilor dublei sale profesiuni: de scriitor şi de pilot, ca mulţi din acei inflexibili lideri ai condeiului cărora nu le-a fost ruşine să mai creadă entuziaşti în sentimente şi în idei, în statornicie şi devotament, în libertate şi abnegaţie, murind şi pentru unele şi pentru altele, într-un

1 Pâmint al oamenilor.

secol în care de atâtea ori omul şi arta au fost şi înşelaţi.

„Pentru a intui lumea de azi, notează Exupéry în cel de al treilea capital al acestei cărţi, noi întrebuinţăm un limbaj stabilit pentru lumea de ieri. Şi ne pare că viaţa trecutului răspunde mai bine firii noastre, pentru elementara raţiune că răspunde mai bine limbajului nostru”. E sesizarea pentru care alături de cei din familia lui Exupiry, care au căutat să inventeze un alt limbaj, nou, al relaţiilor umane şi al conţinutului noţiunilor cu care oamenii vehiculează, nu-ţi pare rău decât de experienţele de cunoaştere pe care nu le porţi încă în trăirea ta sau în care nu i-ai urmat. Poate – deşi din conţinutul cunoaşterii la Exupéry se elimină aventura şi se exclude absurdul. Sau tocmai de aceea. Căci în universul său nimic nu este evaziune, fiecare lucru îşi are un sens; iar viaţa, cu atât mai mult, fie măcar şi numai pentru a ne elibera de obstacolele din ea. Dar „pentru a ne elibera, e de ajuns să devenim conştienţi de scopul care ne apropie pe unii de alţii, căutându-l împreună acolo unde el ne unelte pe toţi”.

*

Când viaţa ta e în continuu pericol ţi risc, aşa cum sunt cele ale exploratorilor, cum este aceea a aviatorului, nu mai poate – desigur – fi vorba doar de curaj. Sau cel puţin nu în sensul curent, nu în accepţia obişnuită.

Toată vremea, lui Exupéry i se pare că trebuie să se descopere pe sine ori să descopere ceva: un adevăr, un sens, o cale de comunicare cu oamenii, cu tainele dintr-înşii; să excaveze nişte mistere, să împuţineze necunoscutul, frica, singurătatea, deşertul, să releve

splendori ascunse de eternităţi; toată vremea, i se pare că el are de salvat, de protejat, de intervenit. Este o misiune pentru care s-a antrenat parcă îndelung şi minuţios, care nu-l descumpăneşte şi nu-l tulbură nici până la panică, nici până la abdicare, în exercitarea căreia dispune, dacă nu oricând de numeroase ipoteze, în schimb totdeauna de multă stăpânire de sine. El întâmpină viaţa ca pe un miracol cu care a fost împodobit cosmosul. Dar o întâmpină în chip de ocrotitor, în chip de apărător, se simte răspunzător de întreg acest miracol şi de frumuseţea lui: „A fi om înseamnă în chip neîndoielnic a fi răspunzător”. Iar asta nu din obligaţie. Nimeni nu te poate obliga să iubeşti. Nu în contul unei instituţii, al vreunui grup de generoşi, al miei filosofii la oare s-ar fi tocmit funcţionar şi nici fiindcă i s-a dat un ordin. Generoşii constituiţi în confrerii, filosofiile şi instituţiile nu-şi recrutează astfel de delegaţi şi nu dau, nu pot să dea astfel de ordine. El iese înaintea vieţii ca şi când s-ar considera dinainte, ca şi când s-ar considera dintotdeauna într-un serviciu autocomandat: în serviciul umanităţii, fiindcă e în sine o cantitate de dragoste cu care se simte dator omenirii, în numele căreia se mandatează s-o protejeze, chiar şi când el se află în situaţii disperate. Cei fără de el i se par mai ameninţaţi: „Naufragiaţii sunt cei care ne-aşteaptă. Cei ameninţaţi de tăcerea noastră. Cei care se simt de pe acum sfâşiaţi de o greşeală înfiorătoare”. Încrederea celorlalţi într-însul şi sentimentul răspunderii îl încarcă de o voinţă a puterii egală cu o misiune, îl mustră şi-l impulsionează: „Revăd – scrie el de lângă focul aţâţat în largul şi-n noaptea Saharei – revăd

ochii soţiei mele. Ei pun întrebări. Revăd ochii tuturor celor care, poate, ţin la mine. Şi toţi ochii aceştia pun întrebări. O întreagă adunare de priviri mă mustră pentru tăcerea mea. Răspund! Răspund! Răspund din toate puterile mele, nu pot arunca în noapte o flacără mai orbitoare!” Iar pe Guillaumet, reconstituit în pustietatea de zăpezi a Anzilor, unde se prăbuşise, nu-l ascultăm vorbind altfel: „Dacă soţia mea crede că trăiesc, atunci desigur că ea crede că merg, iar camarazii mei de asemeni cred că eu merg. Toţi au încredere în mine. Şi aş fi unticălos dacă n-aş merge”. În afara umanităţii, Exupéry se consideră pierdut; în afara umanităţii, el nu poate concepe existenţa.

Din prefaţa lui André Gide la *Zborul de noapte*, să luăm fragmentul acesta de scrisoare de pe vremea drumurilor întreprinse de Exupéry peste Mauritania, când făcea ruta Casablanca-Dakar: „Am trăit o mică încercare, petrecând două zile şi două nopţi cu unsprezece mauri şi un mecanic, spre a salva un avion. Alarme diferite şi grave. Pentru prima oară am auzit şuierând gloanţele peste capul meu. Ştiu, în sfârşit, cum sunt în această împrejurare: mult mai calm decât maurii. Am înţeles, de asemeni, ceea ce m-a uimit întotdeauna: de ce Platon (sau Aristotel?) plasează curajul pe ultima treaptă a virtuţilor. Curajul nu e făcut din sentimente prea frumoase: puţină furie, puţină vanitate, multă încăpăţânare şi o plăcere sportivă vulgară. Mai ales exaltarea forţei fizice care, totuşi, n-are nimic de-a face aici. Încrucişezi braţele peste cămaşa descheiată şi respiri adânc. E mai degrabă agreabil. Când acest lucru se întâmplă noaptea, cu el se amestecă sentimentul de a fi

săvârşit o enormă prostie. Niciodată nu voi admira un om care nu este decât curajos”.

Exupéry a căutat o profesie (vagabondajul, trândăvia, boema, aventura, gratuitatea displăceau tendinţelor insuflate de tatăl său, firii şi educaţiei lui); a învăţat-o, a privit lumea prin prisma ei, a filosofat prin ea, a fost curajos în numele acesteia, s-a confundat cu dânsa. Eroismul său nu este spectacular. Nu spectacolul era ceea ce a căutat Exupéry. Eroismul lui este o succesiune de acte de răspundere, o sumă de clipe care (fiecare în parte şi toate laolaltă) l-au recunoscut drept om şi drept ucenic al acestui ideal care se cheamă solidaritatea umană. Metodele de ajungere la ea? O! dar Exupéry e sau aşa de poet, sau aşa de moralist, sau aşa de moralizator, şi viziunea lui asupra lumii aşa de nesistematizată, de lirică adesea, încât ne-am apuca de întreprins eforturi sisifice dorind să stabilim cu expresă claritate şi neapărat un răspuns conţinător de soluţii. Locuitor al unei insule de utopii individualiste, cu o estetică şi o morală echidistantă şi de angajarea propriu-zisă, dar – fireşte – şi de opacitate; ştiind ce neagă (şi făcând-o cu lirism), dar nediscernând întotdeauna exigent ce exaltă şi cu ce iubire merge în întâmpinarea zorilor săi; dimensiune a patetismului, dar nu şi estuar către oceanele de posibilităţi ale unei ideologii riguros ştiinţifice, novatoare; hartă a atâtor obsesii prea intime, prea personale, ca ele să nu rămână în acelaşi timp la generalizări şi generalităţi; erou în primul rând al propriilor lui himere, ceea ce l-a stânjenit să mai poată privi lumea şi altfel decât subiectiv ori suferinţa altfel decât filosofic, el

estimând existenţa prin prismele unui umanitarism pe cât de generos pe atât însă de supus confuziilor – Exupéry ar fi putut înţelege revoluţia cel mult artistic şi de la distanţa care despărţea de sol avionul său, dar ea nu l-a preocupat ca problemă, înseşi rezolvările lui situându-se în afara unghiurilor sociale şi deci în afara – într-un fel – a vieţii şi a condiţionărilor sale istorice.

Departe de a fi sociolog sau economist (şi câţi dintre economişti şi sociologi n-au ei înşişi o optică eronată!...) în concepţia lui Exupéry – deşi citea economie politică şi citea sociologie – contează nu astfel de reţete, ci direcţiile concepţiei sale. Ideea solidarităţii umane e, astfel, unul din modurile de a adera ale acestui scriitor, care a detestat nazismul, care a cunoscut Germania şi Spania desfigurate de război sau de preparativele de război, şi a atras atenţia opiniei publice asupra carnajului ce i se pregătea, şi a căzut luptând împotriva lor. Prin mijlocirea acestei dimensiuni, a acestui ataşament faţă de om, a acestei aderări, Exupéry ar fi putut fi (şi într-un anume fel chiar este) alături de revoluţie; e conţinutul prin care literatura sa stabileşte un sistem de vase comunicante între ea şi socialism.

Nici vorbă însă că o bună parte din ideile cu care operează Exupéry sunt îmbibate şi de motive şi ecouri ale filozof. ei idealiste. Omul lui Exupéry, şi cu atât mai mult gândirea acestuia, nu apare drept expresia sau rodul direct al unor condiţii istorice, economice şi sociale, ci este un univers în sine, foarte poetizat – e drept – însă care se deschide doar la obsesii supreme, câteodată supranaturale, iluzorii.

Tipul de umanism pe care l-a profesat Antoine de Saint-Exupéry este o subliniere patetică de certitudini şi, concomitent, de i luzii. El se străduieşte să împace o adâncă generozitate, nişte disponibilităţi continuu treze de devotament pentru orice nobilă cauză morală, cu un individualism puternic, înclinat să-şi apere caracterul ireductibil sub practica eroismului modest, dar distant. Între sine şi oameni, Antoine de Saint-Exupéry simţea nevoia să pună totuşi depărtările văzduhului şi impersonalitatea, fie ea oricât de utilă, a tehnicii. Comuniunea cu ceilalţi, pe care o caută prin biruirea bărbătească a suferinţei, prin depăşirea acesteia, rămâne închisă în sfera strictă a eticului, temându-se să nu-şi „ştirbească" generalitatea ei abstractă în concretizările direct sociale.

*

Scriitor şi copil, moralist şi pilot, reporter şi poet, om şi erou, senior şi fizician, biolog şi profet, Antoine, căruia camarazii săi de zbor îi vor spune mai târziu Tonio, cel de al treilea copil (dintr-un număr de cinci, cu băieţi şi fete la un loc) al inspectorului de asigurări Jean de Saint-Exupéry, s-a născut odată cu secolul său, la Lyon, în 20 iunie 1900, şi l-a părăsit înainte de a fi ajuns la jumătatea acestuia: la 31 iailie 1944, într-o acţiune la inamic. Franţa mai avea doar câteva săptămâni până la eliberarea de sub hitlerişti a Parisului...

Pe numele întreg (dar nesfârşit de lung) el se chema Antoine Marie Roger de Saint-Exupéry. La vârsta de numai patru ani, pierzându-şi tatăl, de la care moştenea un temperament răzbătător, tonic, setos de elanuri, plin de

încumetare şi deschis către obsesia unei vocaţii, este educat de mama sa, provensală: doamna Marie de Fons-Colombes. Copilăria, de care îşi va aminti în cărţi şi-n povestirile orale, între colegii de echipaj, între scriitori, şi-o petrece într-o casă bătrână, dar încăpătoare, cu un parc, admirabil evocat chiar în volumul de faţă. Printre arborii parcului acela, de un kilometru pătrat, cu tei şi cu brazi negri, se ivesc în imaginaţia lui primele elemente ale unei mitologii ce va deveni din ce în ce mai bogată şi mai toropită de nuanţe, ea constituind cu vremea însuşi echilibrul său interior, însăşi justificarea unei optici. Copilului, sociabil şi întreprinzător, îi place să se joace, să populeze cu zei frumoşii copaci de afară, să-şi prepare în imaginaţie imaginea infinitului, să vie cu genunchii zgâriaţi şi cu cămaşa ferfeniţă la guvernanta casei, care se îngrijeşte să-l panseze, să-l cârpească, să-i asculte grozăviile. Şi care i le va asculta şi după ce, devenit pilot şi întors din peripeţiile escalelor, îi va vorbi de primejdiile printre care abia s-a strecurat, ori de oameni ai unor seminţii care dorm, acoperiţi cu stele, sub cupola cerului liber, necunoscători nici de cearşafuri, nici de acoperiş.

Fantezia anilor aceia de dulce feerie e fantezie aprinsă: unei biciclete îi ataşează o aripă, în speranţa că va putea zbura cu ea. O temeritate precoce se vede răsplătită în 1912: pilotul Vedrines îl suie cu dânsul în avion, pe aerodromul din Amberieu. Ceea ce nu reuşise cu bicicleta sa înaripată, i se izbândea astfel. Zboară, deci, prima oară, la vârsta de doisprezece ani. (R. M. Albérès[2] pretinde că la

2 R. M. Albérès, Saint-Exupéry, p. 25, ed. Albin Michel, 1961, Paris.

şase ani...). Însă din clipa aceea întâlnirea cu destinul se şi produsese. Şi incidenţa cu o vocaţie! Adolescentul, adultul nu. se vor mai despărţi niciodată de ca Ceva hotărâtor pătrunde în carnea viitorului său, din momentul întâiului contact cu avionul. Pentru obsesia zborului, rând pe rând, el se desparte de tot (surori, frate, logodnică, avere) şi se va despărţi până la urmă de viaţă, ca să analizeze însă viaţa, ca să devină un ţăran al spaţiilor arate cu avionul în loc de plug şi un filosof al văzduhului. Şi ca să mediteze dinlăuntrul acestei grădini cugetate – pe care o alcătuiau culorile cerului, vântul, amurgul cu nori de aur şi însuşi necunoscutul – ca să mediteze asupra condiţiei umane şi asupra enigmaticelor magneţi ale creaţiei. Tatăl său, contele de Saint-Exupéry, nu mai trăia – după cum am spus – încă de pe când Antoine avea doar patru ani. Între surori, crescut de supleţea pedagogică a unei mame tandre şi de ochii blajini ai unei guvernante pe care a şi evocat-o în volumul de faţă, căruia în traducere i-am zis Pămâ*nt al* o*amenilor, câ*teva din rafinamentele sensibilităţii sale, câteva din zonele ipostazei de eter până la care se ajunge pe trepte foarte inexplicabile, conţin – de aceea – o gingăşie aproape feminină. Ceea ce se putea prevedea...

Nestârnindu-i vreo afecţiune, ba poate dimpotrivă, urmează între 1910 – 1914 cursurile la colegiul Notredamede-Sainte-Croix din Mans, unde familia lui se mutase la cinci ani după moartea tatălui său, adică în 1919. Trecând peste anii pe care, până-n 1918, îi petrece în Elveţia, la Fribourg, unde îşi continuă studiile; trecând şi peste bacalaureatul şi pregătirile sale, neîncununate de

succes, de a intra în Şcoala Navală, să zăbovim asupra cauzelor căderii de la admitere, fiindcă dintr-însele se relevă o francheţe: la proba scrisă de limbă franceză tânărului candidat i se dă să scrie despre „Impresiile unui soldat întors din război”. E adevărat că Franţa se întorcea victorioasă din război după încercări grele, şi cine ştie dacă profesorii nu presupuneau că e poate un indiciu de tact pedagogic, din partea lor, să întreţină cu astfel de teme clocotul unor sentimente naţionale. Însă pentru adolescentul Tonio tratarea unui atare subiect ar fi însemnat nu un examen de admitere, ci unul de retorică; şi ar fi însemnat să se pronunţe în numele unor experienţe, al unor evenimente care nu făceau încă parte din garderoba biografiei sale, pe care nu le onorase până atunci cu nicio trăire. De aceea el „acceptă” să piardă examenul. Mare iparte a restului vieţii sale se va înscrie apoi sub semnificaţiile şi parabola refuzului de a arbora principii pe care nu le poate dovedi în conţinutul lor. De unde va rezulta şi opinia unor critici – de pildă a lui Roger Caillois, care prefaţează ediţia „Pléiade” – că omul de litere Exupéry e umbrit de omul de acţiune Exupéry: „Încerc, precizează Roger Caillois, să fac să se înţeleagă că Exupéry nu este esenţialmente un om de litere, mai ales din pricina concepţiei pe care o are despre literatură. El e un om de acţiune căruia acţiunea nu-i ajunge, dându-şi seama că prin ea însăşi acţiunea nu înseamnă nimic; un tehnician care nu se gândeşte mai puţin la primejdiile tehnicii decât la serviciile pe care le aduce ea; un luptător care nu e convins de valoarea nici a curajului, nici a ascultării. Dar el e şi mai

puţin un om al penei: meseria sa îl obligă la multă grijă, la rigori şi la vigilenţă; ţine să răspundă mai mult cu persoana sa decât cu cuvintele. Sarcinile sale zilnice ascut în el, într-un mod nefiresc, simţul răspunderii, care, primul, fiind un organ fără funcţii. –, se atrofiază la un autor”.

După eşecul cu Şcoala Navală, intră la Balle-Arte şi frecventează – e adevărat că doar pentru scurtă vreme – secţia de arhitectură. Pe urmă vin anii serviciului militar. Repartizat la un regiment de aviaţie din Strasbourg, învaţă ceea ce la doisprezece (sau la şase) ani cunoscuse întâia oară: să zboare. Învaţă pilotajul şi devine ofiţer de rezervă. E pe punctul de a fi înrolat în armata activă. Dar intenţiile acestea eşuează din pricina familiei logodnicei sale, care îl dorea terestru, nu aerian. Ne aflăm în 1923. Patima pentru zbor nu se vede profesional împlinită; însă nici de logodnica lui nu-l mai legau dileme: „Universul moral al lui Saint-Exupéry va fi alcătuit, la urma urmelor – scrie Albérès – dintr-o respectuoasă admiraţie faţă de tot ce e fragil, ameninţat, unic, faţă de tot ce priveşte viaţa în cosmos, floarea în grădină, surâsul într-o viaţă de om”. Dar el optează pentru profesie, pentru virilitate, pentru decizii. Ca să devină ei înşişi, oamenii au nevoie de înţelegere. Cei doi logodnici vor renunţa unul la altul, fiindcă înţelegerea lipsea. Şi Exupéry nu se va căsători decât opt ani mai târziu, în 1931, cu fosta soţie a unui ziarist decedat, Gomez Carillo, născută Consuelo Suncin. Între timp, fusese funcţionar la Société des Tuileries, lucrase la Uzinele de Automobile Saurer (reuşind să plaseze un camion... în răstimp de un an şi jumătate), primise un angajament la

Societatea de Aviaţie Latécoère; între timp, debutase cu nuvela Avia*torul, în* 1926, şi se împrietenise cu Guillaumet, cu Mermoz, cu Lécrivain şi cu alţii; între timp, făcuse distanţa între Toulouse şi Casahlanca, dintre Dakar şi Casablanca; stătuse un an şi jutătate la Cap Juby, scrisese Curi*erul de* m*iazăzi, ec*ranizată în 1937 şi tradusă în numeroase ţări; încercase emoţii dure; se consultase cu viguroasele-i capacităţi de a rămâne consecvent în prietenie; fusese şef de aeroport la Rio de Oro; avusese şi alte posturi de răspundere; cunoştea preţul noţiunilor de onoare, onestitate, modestie, înţelepciune, succes; între timp, publicase Zbor*ul de* n*oap*t*e, fi*lmată în 1934 şi de asemeni tălmăcită repede în diferite limbi. Ca reporter al ziarului Pari*s-Soi*r *mer*ge în 1935 în U.R.S.S., în vederea unei serii de reportaje. Reflexe din acea călătorie şi cunoaştere întâlnim în paginile traducerii de faţă. Nu vom exemplifica decât cu un citat, subliniind cu prilejul acesta că Uniunea Sovietică este statul unde Exupéry cunoaşte, după Franţa, unele din cele mai mari tiraje: „O dată, în Rusia, am auzit cântându-se Mozart într-o uzină. Am scris lucrul acesta. Am primit două sute de scrisori cu injurii. Nu mi-e ciudă pe cei care preferă şantanurile. Ei nu cunosc altfel de cântece. Mi-e necaz pe patronul şantanului”.

În 1936 începe să lucreze la *Citadela*.

În 1937 scrie pentru *Paris-Soir*, înlocuindu-l pe Paul Delapree, trimisul special al ziarului, şi pentru *l’intransigeant*, impresii din războiul civil din Spania şi prezintă aspecte din Madrid şi Barcelona.

Reflecta în acelaşi an ca, până la sfârşitul războiului, să

pună la punct un avion cu reacţie. Mai apoi studiază proiectul unui avion fără elice.

În perioada 1930 – 1940 capătă felurite brevete de invenţie, de o importanţă indiscutabilă. Niciodată nu se va trufi însă cu ele.

Tot ca gazetar, vizitează, însă abia în 1939, Germania dictaturii hitleriste, avertizând asupra leagănelor de dezastre pe care Noul Reich i le pregătea omenirii. În acelaşi an apare *Pământ al oamenilor* – carte socotită, alături de *Micul prinţ*, drept pisc al posibilităţilor sale artistice.

Perioada dintre 1930 – 1940 e socotită perioada lui de maturitate. Dar nu mai puţin interstiţiul în care au loc pentru el crâncene încercări. Se prăbuşeşte de trei ori cu avionul: prima oară – la 200 km depărtare de Cairo (accident descris în acest volum), ultima oară – deasupra Guatemalei, în 1938, când e aproape gata să-şi piardă viaţa. Cu vreo zece fracturi la craniu, la falei, la mâini, în stare foarte gravă, zile întregi în comă, este internat într-un spital din New York. Compania franceză de navigaţie aeriană îl va întrebuinţa, după aceea, în serviciile sale de propagandă; însă norii adunaţi deasupra Europei – după câteva repetiţii macabre, după câteva exerciţii de întuneric – se transformă în ploaia de foc a noului măcel mondial.

A doua zi după începutul războiului, la 4 septembrie 1939, când Franţa reîncepe botezul sângelui, Antoine de Saint-Exupéry e mobilizat. Cu doar câteva săptămâni înainte se găsea încă în S.U.A. Părăseşte noul continent luând ultimul vas către Europa, un soi de barcă, şi tot cu o

barcă, încărcată de emigranţi, se va întoarce acolo peste aproape doi ani.

17

După cum am spus, sosit în Franţa, e mobilizat la 4 septembrie 1939. Avea gradul de căpitan, comisia medicală îl declarase inapt şi depăşise limita de vârstă prevăzută pentru pilotaj, aşa că e repartizat – în ciuda durerii lui – la nişte servicii tehnice. Soartă cu ironia căreia însă nu acceptă pentru nimic în lume să se împace. De aceea va fi trecut, în cele din urmă, în escadrila de recunoaştere 2 – 33 şi va participa la importante acţiuni de război. Însă războiul Franţei durează puţin. În iunie 1940 se încheia armistiţiul. Exupéry asistă disperat la ocuparea Parisului, la invadarea patriei sale. Din clipa aceea, rând pe rând în Algeria, în Franţa ocupată, în Franţa liberă, în Portugalia, el pleacă la sfârşitul aceluiaşi an către Statele Unite. Ca să se mai reîntoarcă la fosta sa escadrilă şi să mai fie reprimit în rândurile combatanţilor, ca să reînceapă peste încă doi ani incursiunile la inamic, are de biruit succesiv cerbicia multor superiori de diferite grade. Izbuteşte însă încă o dată. Totuşi, după o nefericită aterizare (avea de fotografiat nişte obiective militare de pe valea Ronului), în vara lui 1943 este pus în indisponibilitate: pentru limită de vârstă... Alte stăruinţe, intervenţii şi demersuri duc, în cele din urmă, la obţinerea dreptului de a mai efectua încă cinci zboruri, dar numai atât. Va efectua opt. Era în 1944. Avusese, de-a lungul anilor, atâtea accidente... Acea aterizare forţată în Sahara, pe care o descrie în această carte. Cele cinci zile de bărzăuneală extenuantă printre nisipurile pustiului şi un

miracol: salvatoarea ivire a unei caravane... Se prăbuşise în Guatemala şi fusese grav rănit, în 1938. Urmaşe peripeţia de pe valea Ronului, în 1943. În sfârşit, cele opt zboruri – în loc de cinci – decurseseră şi ele nu fără uşoare defecţiuni, nu fără mici avertismente. Dar va urma, iată... ultimul dintre ele. Şi, după aceea, a fost intrarea în nefiinţă.

În 1942 se tipăreşte în limba engleză şi apoi la Paris – strecurată prin controlul cenzurii germane – *Pilot de război*. Cu tot concursul ce li-l dădeau colaboraţionişti, la început ocupanţii nu interziseseră decât patru cuvinte din carte, pe care le vom aminti ceva mai departe. Peste un an însă, în 1943, cartea a fost interzisă complet. Ne aflam tocmai în anul în care au apucat să mai apară, tipărite amândouă la New York, în februarie – *Scrisoare către un ostatec*, iar în aprilie – *Micul prinţ*.

Din 1928, când vede lumina tiparului *Curierul de miazăzi* şi până în 1943, când se editează *Micul prinţ*, distanţa e de cincisprezece ani. În spaţiul, deci, a cincisprezece ani de activitate literară se înscrie întreaga sa operă, alcătuită din şase lucrări antume[3] şi din alte vreo şase postume[4]. Circa 1500 de pagini conturează şi afirmă una din personalităţile cele mai puternice ale prozei franceze de după primul război mondial. Deşi el ar fi fost de neuitat chiar şi numai ca autor al uneia singure, căci într-un

3 Curierul ie miazăzi — 1928, Zborul de noapte — 1931, Păminl al oamenilor — 1939, Pilot de război — 1942, Scrisoare cătte un ostatec — 1943, Micul prinţ — 1943.

anume sens fiecare din cărţile sale este o carte unică, totuşi dispariţia sa la vârsta de 44 ani sorteşte regretului o carieră pe cât de brusc încheiată, pe atât de plină de mesaj, pe atât de prevestitoare de ample şi esenţiale perspective, o carieră care nu-şi atinsese încă apogeul, care mai avea până să-şi isprăvească izbânzile.

*

Rezervându-ne un spaţiu cât de cât mai amabil pentru a evolua asupra lucrării de faţă şi nezăbovind – dintre cele postume – decât asupra *Citadelei*, să trecem sumar în revistă cuprinsul celorlalte volume amintite:

— *Curierul de miazăzi*, în care Exupéry se va chema Jacques Bernis – fiindcă sub numele acestui erou al cărţii nu gândeşte, nu se mişcă, nu decide şi nu respiră altcineva decât autorul – include amintirile unui aviator care, conducând Aeropoştalul, parcurge distanţa Toulouse-Dakar. În dialogul său cu obstacolele, cu singurătatea, cu lumea interioară se intercalează, aşa cum observă André Gide, „o intrigă sentimentală care-l apropie pe erou de noi”. Într-adevăr, între riscurile profesiei sale (unde era el însuşi, unde se simţea cutezător) şi tentaţia universului feminin (pe care-l întrupează Geneviève şi-n voluptuoasele fire de păianjen ale căruia curajosul pilot nu reuşeşte să fie mai mult decât un timid şi-un stângaci), Jacques Bernis alege cursele aeriene, conversaţia cu pericolele, mesajul carierei; alege bărbăţia. Nu ca o evaziune, ci ca un angajament. Iar Geneviève rămâne să alimenteze închipuirea, să renască şi să decoreze văzduhurile acesteia.

Cartea a fost scrisă la Cap Juby.

— *Zborul de noapte*, volum prefaţat de André Gide şi încununat cu premiul „Femina”, scris în timpul şederii sale în America de Sud, îl reia şi-l continuă pe Jacques Bernis, sub mult mai complexele trăsături ale lui Rivière, conducătorul reţelei aeriene dintre Buenos Aires şi Punta Arenas. Aşadar, de data aceasta numele lui Exupéry va fi Rivière, care – împreună cu celălalt personaj central: Fabien – domină acţiunea. Rivière e însuşi omul de acţiune, responsabilul, conducătorul. Urmând să aducă poşta din extremul-sud, trei avioane sunt aşteptate pe aerodromul din Buenos Aires de curierul pentru Europa, care va decola îndată după sosirea lor şi sunt aşteptate în acelaşi timp de şeful de aerodrom. Rivière e neliniştit. Singur avionul din Chile a aterizat, celelalte două dau nelinişti, surprinse de o furtună deasupra Patagoniei. Prea târziu anunţat, ciclonul prinde în el aparatul lui Fabien şi... Fabien nu se va mai întoarce. În astfel de împrejurări, frica şi panica dau târcoale omului, muşcă din el, îl slăbesc, supun şi dezorientează. O simplă şovăială a celui ce conduce, a celui ce răspunde, ar preface ordinea în haos, în locul unei concepţii încumetătoare despre om şi despre îndatoririle lui severe, cumplite, instalând moleşeala, înfrângerile. Şi Rivière, în care n-a murit niciun sentiment uman, nicio moleculă a nobleţii de a raţiona, ştie că n-are totuşi dreptul să fie slab şi că lui „nu-i trebuie mai puţin curaj spre a da ordine decât piloţilor săi ca să le execute”. De aceea el îşi interzice durerea, ezitările: „Dacă ar fi suspendat o singură plecare, cauza zborului de noapte ar fi fost pierdută”. Şi el nu întrerupe ciclul, fiindcă „nu sunt cicloane în toate

nopţile” şi fiindcă „o dată drumul trasat, nu se poate să-l părăseşti”. Era atitudinea pentru care – prin Jacques Bernis – de la început, Exupéry optase. Era ceea ce alesese el şi ceea ce va cimenta prin Rivière. Ameninţările nu-l dau îndărăt, sacrificiile nu-l destramă: „Victorie… înfrângere… aceste cuvinte nu au niciun sens. Viaţa este dedesubtul acestor imagini şi pregăteşte între timp alte imagini. O victorie poate slăbi un popor, o înfrângere poate întări un altul. Înfrângerea suferită de Rivière este poate un semn care apropie adevărata victorie. Evenimentul în mers este singurul care contează”.

— *Pilot de război* cuprinde episoade, momente, însemnări din scurtul interval scurs între septembrie 1939 şi iunie 1940, când Exupéry a efectuat raiduri aeriene, a luptat, a băut din dezastru, mobilizat cu gradul de căpitan de aviaţie şi primit, în sfârşit, după insistenţe şi insistenţe, în gropul de recunoaştere.2 – 33, ai cărui supravieţuitori au reuşit – ca puţini, de altfel – să-şi salveze, în urma armistiţiului, aparatele, refugiindu-se cu ele în Africa de Nord. E o carte amară, scăldată în trecătoarea conştiinţă a înfrângerii: „Am văzut Franţa arzând”, va» scrie el. Dar nu va uita să adauge: „M-am bătut ca să salvez calitatea unei lumini, mai mult încă decât ca să salvez hrana trupească. M-am bătut pentru înfăţişările felurite în care se transfigurează pâinea în casele de mâine”.

— *Scrisoarea către un ostatec*, adresându-i-se lui Léon Werth, se adresează deopotrivă poporului francez rămas sub ocupaţie. Ea pomeneşte de o Lisabonă în sărbătoare care „sfida Europa”, de o Portugalie care „nu băga în seamă

poftele monstrului”, de vasul cu refugiaţi ce l-a transportat către America, de valoarea zâmbetului, de Franţa ocupată, de prieteni, de Spania războiului civil, şi vorbeşte despre respectul omului, despre sălbăticia „raţiunilor” naziste, de marele etalon care e bucuria şi despre rezistenţă.

— *Micul prinţ*, giuvaer literar de o fineţe şi de un tonus emoţional cu totul rare, folosind maniera basmului, plimbă un fermecător copil, plictisit de la o vreme de priveliştile infimei lui planete, unde – în afară de el – singura existenţă mai era doar aceea a unui trandafir; plimbă acest copil, doritor să cunoască Pământul, prin alte şase planete liliputane, unde întâlneşte întrupate în personaje de o pregnantă culoare psihologică şi morală – „despotismul, vanitatea, beţia, zgârcenia, fantezia şi filosofia”. Când, la sfârşitul parabolicelor sale peregrinări, va ajunge totuşi pe Pământ, nu va întâlni, în afară de un aviator în pană căruia îi va destăinui aventura sa, decât o vulpe, un şarpe, o floare, etc. Prilej de simboluri, metaforă, ironie şi aluzii, „povestea” e scrisă într-o cuceritoare limbă, folosind subtilitatea şi nuanţa.

În sfârşit, opera cea mai amplă rămasă de la Exupéry, dar şi cea mai controversată, e *Citadela*, apărută întâia oară în 1948, iar apoi – zece ani mai târziu – revizuită, prin strădania unui grup de trei fideli pasionaţi ai literaturii autorului: Simone Lamblin, Pierre Clievrier şi Leon Wencelius. Atât prin conţinutul cât şi prin proporţiile sale (ea singură însumează un număr de pagini egal cu al tuturor celorlalte lucrări publicate încă din timpul vieţii şi foloseşte adesea un ton de litanie, făcând elogiul

autoritarismului şi multe concesii misticismului), *Citadela* e cartea la care el a muncit cel mai mult, din 1936 până în 1944, dar e o carte vulnerabilă, care nu apoteozează o carieră literară. Prototipului de şef exaltat într-însa, Exupéry conchide că îi este îngăduit să rostească: „Eu conduc şi eu aleg... Eu sunt viaţa şi eu organizez. Eu înalţ gheţari împotriva firii bălţilor. Puţin îmi pasă dacă broaştele vor orăcăi contra nedreptăţii". Viaţa, care e mai puţin angelică decât artificialele paradise ale cuvintelor, care cere mai multă etică şi care până la urmă ştie s-o şi impună prin luptă, desigur că nu se descoperă măgulită de prezenţa ori eventualităţile unor atari conducători „providenţiali", exclusivişti şi rebutaţi de istorie. Stufoasă şi dezlânată, tributară lui Nietzsche şi altor apologeţi ai puterii, mefientă uneori, pledând pentru un Dumnezeu straniu, foarte inaccesibil, de un rece „ideal aristocratic", Cita*dela îl* reprezintă cel mai dezavantajos pe Exupéry generosul, umanul, pateticul. Mai mult ca oriunde, el încetează aici de a mai fi „un Bayard care explică şi comentează virtutea" fără să îngrijoreze.

*

Şi acum, înainte de a trece mai departe şi înainte de a ne opri la acest... *Pământ al* o*am*e*nilor, o* mărturisire...

Se întâmpla acum douăzeci şi doi de ani.

Într-o noapte de vară. Într-una din nopţile care au precedat cu câteva săptămâni evenimentele de la 23 August 1944, insurecţia noastră armată şi eliberarea Parisului; într-una din acele nopţi plămădite din scrâşnete, cataclisme, groază şi inevitabil; la o oră înaintată, când nu

mai aştepţi pe nimeni, când redacţia e aproape goală şi nu se mai presupune, şi nu se mai aude – în afară de linotipuri şi de duduitul maşinilor rotative – decât sedimentarea din urmă a zgomotelor oraşului, a sosit prin camuflaj telegrama ce anunţa laconic pierderea, deasupra Mediteranei, mai mult decât a unui om, mai mult decât a unui soldat „răspunzător de un imperiu întreg”: pierderea lui Antoine de Saint-Exupéry. Sosise o telegramă, dar ea aducea o veste cu anticipaţie interzisă, tocmai pentru că ar fi indignat, tocmai fiindcă venea să stigmatizeze de dincolo de bornele măcelului şi ale nefiinţei. „Desigur, rostise Exupéry, se pot însufleţi oamenii, îmbrăcându-i în uniforme. Atunci îşi vor cânta cântecele lor de război şi pâinea şi-o vor rupe între camarazi. Vor fi găsit ceea ce căutau: gustul universalului. Dar din pâinea ce li se oferă ei au să moară”.

Sosise telegrama, ca să dovedească pregnant că – temători şi de viaţă, ca şi de moarte – ocupanţilor nu le era trebuitoare decât tăcerea şi obedienţa. Tăcerea obligatorie, imensă. Tăcerea mării, va spune Vercors. Dar a mărilor de cugete cu botniţă, peste care să se audă doar cizmele şi doar gloanţele. Era o telegramă strangulată. Şi n-am putut pe măsura dorinţei, şi nu s-a putut nimic scrie pe măsura meritelor sale despre marea conştiinţă umană care fusese scriitorul, combatantul, temerarul Exupéry, despre cel care ştiuse lucid ce refuză („Nu-mi place să fie stricat sufletul oamenilor”), despre cel din care confuzia noţiunilor lipsise cu maiestate: „Nu pericolul îl iubesc. Ştiu ce iubesc: viaţa”.

În seara zilei aceleia şi-n cele următoare, acum douăzeci şi doi de ani, a început traducerea volumului

acesta, *Pământ al oamenilor*, care apare azi. Iar traducerii sale i-a urmat tălmăcirea restului operei.

Sunt douăzeci şi doi de ani. Luminoase pelerine prefaţau covoarele de bombe, sporind noaptea şi halucinaţia, dilatând peste trupul şi harta omenirii o pecingine uriaşă: moartea, războiul. Cât de departe se ascunsese flacăra acelui copleşitor sentiment de familie umană şi de mândrie fraternă, cu care însetatul naufragiat de sub toridele clime albe ale Saharei, privind la beduinul ce-l restituia vieţii, exclama în numele seminţiei întregi, cu un patetism inegalabil: „Tu eşti Omul şi îmi apari purtând chipul tuturor oamenilor deodată. Tu nu ne-ai văzut nicicând şi ne-ai şi recunoscut. Tu eşti fratele cel iubit şi la rândul meu te voi recunoaşte în toţi oamenii”.

…Ceea ce Exupéry a şi făcut, dăruindu-se însetatelor aspiraţii ale umanităţii, cu convingerea că nimic nu e mai firesc şi mai trebuitor.

Decolat de pe aeroportul Borgo din Corsica (era în ultima dimineaţă de iulie şi nu avea benzină decât pentru o oră), căpitanul pilot Antoine de Saint-Exupéry dispăruse pentru totdeauna în vara lui 1944, zidit în creaţia sa, cu care făcea de mult un tot inseparabil, omogen şi pur. A dispărut cutremurător de simplu, scufundându-se în mare şi în legendă, şi elucidând misterul; consolându-se (în prăbuşirea lui) cu o modestie înmărmurită că, în schimb, Franţa va trăi…

Cu cât adâncirea în posteritate progresează, prezenţa lui inundată de aceeaşi grijă cu a „micului prinţ”, de a nu-i fi floarea în pericol, domină – severă, semnificativă şi calmă.

Între om şi operă, la autorul acelor cărţi ce s-au chemat aşa cum am spus că se cheamă, între operă şi om osmoza a fost definitivă şi de o splendidă incoruptibilitate. Iar coeficientul neobişnuit de atracţie pe care personalitatea lui Exupéry îl exercită îşi află explicaţia tocmai într-o astfel de însuşire. Creaţia literară a pilotului Antoine de Saint-Exupéry culminează cu altitudinea morţii lui eroice şi – măgulind simbolul acestei împliniri, aproape până la naşterea din nou a simbolului – alcătuie îndeolaltă cartea amândurora. Scriitor şi cetăţean al universului, Exupéry rămâne exemplul unuia dintre succesele majore cu care epoca modernă dă replici compact onorabile categoriilor antice despre om, conceptelor şi miturilor din îndepărtatele vârste ale civilizaţiilor apuse. Exupéry, în artă, este unul dintre supravieţuitorii acelei nobleţi care te învaţă, investigând lumea şi creându-ţi despre dânsa o imagine, să scrii numai ce ţine de o convingere şi să nu sfârşeşti niciodată de a domicilia cu demnitate în ceea ce ai scris. Pentru el verticala a existat – viaţa, eroismul şi scrisul său conturând în ele însele o morală superb de dramatică: pe aceea a refuzului la egoism şi opacitate. În Antoine de Saint-Exupéry cuceritoare se dovedeşte, într-adevăr, până la urmă sinceritatea funciară a dorinţei de devoţiune, chiar acolo unde raţiunile ei sunt câteodată contradictorii şi ascund impasuri insurmontabile. Scriitorul ca şi omul caută a se simţi profund angajaţi în toate actele lor, dar stăpâniţi până peste măsură de un sentiment al miracolului existenţei omeneşti extrem de pur şi integral. De aceea, dacă sensul ultim al acestei „angajări” nu se arată

întotdeauna destul de clar şi nu-şi găseşte temeiurile ideologice cele mai solide, în schimb el rămâne invariabil îndreptat înainte, spre revendicările fundamentale ale vieţii, căreia lupta organizată i-a deschis perspective de cu totul alte dimensiuni şi i-a oferit posibilităţi care n-aveau cum să stea şi nici n-au stat la îndemâna poetului, moralistului, metafizicianului Exupéry.

Instalată pe Sena, foarfeca ocupanţilor nazişti, convenind să permită în 1942 apariţia volumului *Pilot de război* – pentru ca să-l interzică, după un an, gata tipărit – nu se împiedicase, aşa după cum făgăduiam că o să amintim, decât în patru cuvinte. Însă, e drept, chintesenţiale: „Hitler e un idiot”. Cuvinte pe care le-a şi suprimat. Dar suprimându-le, nemţii le-au ţinut minte, şi sateliţii lor de-aşijderea. Numele cutezătorului devenea prohibit la Paris, la Berlin ş.a.m.d.

Pentru Exupéry viaţa a conţinut o raţiune şi un înţeles de dincolo de conjuncturi. Imensă, torenţială, magnific de diversă în frumuseţea sa, fără niciuna din ezitările căreia riscul de a o încerca să nu-i trimită – cu paleta lui subtil elastică – mingile îndărăt. Pe el viaţa l-a angajat şi de aceea n-a rănit-o. Valoarea pilduitoare a atitudinilor sale e exemplară, dar de o eficienţă istorică fatal limitată. Omul lui e o incontestabilă împlinire estetică, un vector moral de un admirabil avânt poetic, nu însă şi o formulă realizabilă în datele existenţei cotidiene şi la scara mulţimilor.

Deşi distinsă la apariţia ei, în 1939, de către Academia Franceză, cu Marele Premiu pentru roman, întrucât ar putea într-adevăr fi *Pământ al oamenilor* roman sau ba – n-are

rost să stabilim aici. Şi nici altundeva. Exupéry nu ca romancier *stricto sensu* va rămâne. Şi apoi povestea aceasta cu genurile literare a devenit şi ea, de câteva decenii, un astfel de Turn Babel încât... să nu stăruim., Acest nume de romane – va menţiona şi cercetătoarea sovietică Ludwiga Butkievici, prefaţând *Pământ al oamenilor 1* – nu se potriveşte totuşi decât foarte relativ lucrărilor sale, mereu şi intim legate de amintirile şi de viaţa scriitorului însuşi, de experienţa sa de aviator şi de problemele societăţii moderne, care capătă un caracter foarte particular şi nu pot fi clasate într-un gen anume. Pagini de carnete intime şi de povestiri se contopesc cu un soi de cronică a actualităţii şi cu foarte precise notaţii tehnice".

Şi totuşi, roman sau neroman, din opera câtor alţi autori epici te mai însoţesc, la sfârşitul lecturii, atât de mulţi eroi, aproape fiecare introducând o idee în circuitul cotidian? Desigur, pe de altă parte, că prezenţe la fel de puternice ca şi oamenii sunt (în paginile acestei cărţi de o compensatoare şi elevată seducţie, scrisă la persoana întâia) avionul, zâmbetul, magia meseriei, eliberarea de aventură, misterul, gustul solitudinii şi al eternităţii, concepţia sa despre curaj, care „dacă nu-şi are rădăcinile într-un sentiment al răspunderii consimţite, nu este altceva decât semnul sărăciei sau al prisosului de tinereţe". Desigur că obsedante se dovedesc multă vreme „ironica" iarbă a Paraguayului, trimisă în inspecţie din partea virginei sălbăticii; lacul de lângă Punta Arenas, tresărind – cu mareele sale – sub magnetismul lunii; fântâna din delir;

copiii de lângă cealaltă fântână, spaniolă; verdele fluture şi cele două libelule prevestitoare, pe un calm atmosferic nefiresc, ale maiii furtuni de nisip; iguana, vulpea, magusta, albinele, maimuţa şi viperele celor două domnişoare argentiniene din apropiere de Concordia; marmorele şi asteroizii deşertului, şi micile vulpi, şi melcii Saharei; miracolul ce-l degaja, după zile de halucinaţii şi de sete, descoperită printre resturile avionului prăbuşit, o portocală; apoi cascada Alpilor, din faţa căreia maurii, convertiţi să viziteze totuşi Franţa, refuză – ei, care nu văzuseră niciodată până atunci măcar un arbore, măcar un trandafir, măcar o fântână – să se mai dezlipească şi aşteaptă... sfârşitul!

Desigur, spuneam, că nu lesne toate aceste ademeniri îţi mai dau drumul, mai ales că în concepţia lui Exupéry sălaşul misterului se găseşte pretutindeni şi un lucru este pentru tine ceea ce, cunoscându-l, înveţi tu prin el despre tine. Însă, dincolo de toate, sunt camarazii săi de zbor; este bătrânul Bury, cel prăbuşit în Corbieri, care rezolva „cu un fis limpede” şi brusc toate nuanţele şi esenţele unui răspuns cardinal; este Lécrivain, care nu va mai ateriza niciodată la Casablanca; e Mermoz, încercând pentru alţii, care după ce participase temerar şi în fruntea celorlalţi la zborurile peste Sahara, peste Anzi, peste Atlantic, se retrage „în spatele operei lui”, înghiţit de logica riscurilor, „aidoma secerătorului care, după ce a legat cumsecade snopii, se culcă în mijlocul lanului său”; este Guillaumet, care nu-şi luase niciodată în derâdere adversarii, dar pe care Exupéry îl va pierde în 1939; este Prévôt, cu care

digeră fantome în halucinaţiile acceleratei deshidratări trăite în pustiul saharian, când – în 1935 – se prăbuşesc la 200 km depărtare de Cairo; – şi sunt alţii. În afară de camarazii săi de zbor, e (după aceea) soţia sa şi sunt soţiile lor, ale atâtor piloţi, cu aşteptarea, cu ochii neliniştii, cu întrebările din ele. Şi apoi este căpitanul-guvernator de la Porte-Étienne, cel care-şi adusese din Franţa, în trei lăzi, nişte biet pământ, să-şi înfiripe – sub ucigătoarea uscăciune a nisipurilor – „parcul" său, format din câteva frunze şi dintr-o inimă irigată de emoţii; şi este bătrâna guvernantă din copilărie, de care mai pomeneam noi, regină peste cristaluri, rufe, tacâmuri şi amintiri; este sergentul de la fortul din Mauritania, într-a cărui imaginaţie Sahara „lua forma... unui Dumnezeu în perpetuu marş către el" şi care visa la o fostă verişoară blondă, rămasă undeva în civilizaţie; şi celălalt sergent, întâlnit în subsolurile războiului din Spania, care socotise de liminara sa datorie să-şi părăsească postul de contabil din viaţa civilă, ducându-se în apărarea unei idei pentru care îi muriseră prieteni; sau fostul văcar şi sclav Mahomed ben Lausin, un bulgăr de candoare şi de durere, redat la bătrâneţe – prin răscumpărare de la mauri – locurilor lui natale şi libertăţii şi care azvârle, cu o princiară inconştienţă, toţi banii ce i se dăruiseră (nici nu le cunoştea preţul!), ca să cumpere copiilor bucurii şi ca să redevină, astfel, „stăpânul dreptului de a se face iubit"; sau muncitorii aceia polonezi, veniţi la lucru în Franţa şi reîntorcându-se, lângă înghesuitele lor odrasle (oare ce viitori muzicieni, ce poeţi striviţi de anonimat şi de mizerie?!), reîntorcându-se în trenuri către

patriile unor necunoscute soarte. Ca să nu mai vorbim de faimosul căpitan Bonnafous – ca o ameninţare trimis între rebelii deşertului – însă fără de prezenţa căruia înseşi vieţile răsculaţilor par a-şi pierde întregul lor sens, căci era pentru dânşii „un vis ameţitor" să ştie că au cândva „de ucis pe lume un duşman atât de frumos" ca Bonnafous.

Exupéry întrevedea în fiecare om un prezumtiv suveran, un „senior", şi cărţile sale sunt populate cu „regi", fiecare „răspunzător, oarecum, de destinul oamenilor, în măsura muncii lui", căci „a fi om înseamnă în chip neîndoielnic a fi răspunzător". El se asemuia – în văzduh – ţăranului de pe sol, care cugetă totul şi ia totul în serios, dar nu mai puţin biologului şi fizicianului, încredinţat că participă (împreună cu aceştia şi ca şi el) la îmbogăţirea lumii, maşina apropiindu-l de natură, conturându-l părtaş la tainele, la problemele şi luptele ei.

Înainte de a apărea în volum, *Pământ al oamenilor* se publicase aproape integral – sub formă de articole – prin diverse periodice.

Folosind o eliptică propoziţiune din text, englezii au editat cartea, căreia – vădit lucru – e tare dificil să-i afli o fericită traducere a titlului (în franţuzeşte aşa de expresiv: *Torre des hommes*) prin cuvintele: *Vânt*, *nisip şi stele*.

*

Cu ajutorul unui instrument de percuţie neîntrebuinţat anterior de alţi medici: cu ajutorul avionului, Exupéry a căutat să descifreze mistere, să-şi explice legi, să sugereze impulsuri, legitimând o nobleţe a ordinii şi o coalizare a oamenilor sub emblemele adevărului – care, alături de alte

comandamente – dă solidarităţii umane un sens, o perspectivă: „Trebuie să nu mai existe mister. Trebuie ca oamenii să coboare în aceste adâncuri întunecate (n.n. ale nopţii) şi, revenind, să spună că n-au întâlnit nimic”.

Podul unui limbaj de permanenţe, intimităţi şi promontorii umane face – de la Homer la Exupéry – timpul unitar; cu toată diferenţierea de unelte şi de civilizaţii, el solidarizează oamenii şi statorniceşte convingerea în durabilităţi inconvertibile: „Ca să iubeşti ori să cunoşti ceva, trebuie să renunţi pentru acel ceva la restul lumii”. Iar Exupiry a renunţat, fără orgoliu, la orgolii, la tihnă, la sine. Nu-i da ademeniri războiul. Sângele vrăjmaşului nu-i dilata nările. Vrăjmaşe considera însă ignoranţa, comoditatea, indiferenţele, inerţia, somnolenţa. Dar împotriva frumuseţii vieţii (şi conştiinţa lui a înţeles total acest tragic) era angajată masiv bezna; întunericul cu aparatajele, cu pedagogia, monştrii, regizorii şi dizolvantele lui frenezii; iar văzduhul provoca – irespirabil – elucidarea într-un fel a etapelor procesului lăuntric, a interogaţiilor care solicitau limite decisive. Şi le şi grăbeau. Trebuia hotărât. Trebuia să se ştie al cuiva, şi el nu putea fi decât al oamenilor, ca însăşi planeta. „Ştii bine, îi va scrie mamei sale, că nu-mi place războiul, dar mi-e cu neputinţă să rămân în spatele frontului… tot ceea ce iubesc este ameninţat”.

Iar ameninţarea trebuia redusă, anulată.

Omului i se cuveneau restituite prestigiile sale profanate: „Ce sunt eu, dacă nu particip?” Toată fiinţa lui a participat. Integral, patetic („Nu poţi vedea limpede decât cu inima”). Toată fiinţa lui a participat fascinată de ideea

unei misiuni copleşitoare: solidaritatea umană, existenţa fiecăruia justificându-se major numai prin ceea ce el dă ori nu dă societăţii. Iar în concepţia lui Exupéry oricine are de dat totul oricui. Oricui merită, însă: „Fiecare răspunde pentru toţi oamenii şi toţi oamenii răspund pentru mine. Un individ trebuie să se sacrifice pentru salvarea unei colectivităţi. Nu este vorba aici de o aritmetică stupidă. Este vorba de respectarea Omului în individ. Măreţia civilizaţiei mele este că o sută de mineri sunt datori să-şi rişte viaţa pentru un miner îngropat. Şi ei salvează Omul”.

Nu există neapărat oameni superiori şi oameni inferiori. Latent şi subteran, în fiecare semen circulă ori sedimentează zăcăminte de măreţii relevabile şi relevate în condiţii prielnice: „Fireşte, vocaţiile latente ajută omului să se elibereze, dar este la fel de necesar ca să fie eliberate aceste vocaţii latente”. Numai că-i trebuie oferite omului favorabilele condiţii de germinare, creat climatul propice spre a şi le elibera, încărcându-se de propria lor splendoare. Şi, natural, că nu orice tip de societate şi nu orice soi de împrejurări i le creează. Eşecul poate interveni oricând, un strat de aluviuni trainice, indispensabile, pe care pasul civilizaţiei (sprijinindu-se în ascensiune) îşi are în cuceritorii săi nişte treze ştafete şi continuatoare ale luminii. Ca să fie posibil Dante, ca să se ivească Shakespeare, ca să apară un Eminescu, au fost trebuitoare permanente încercări, fie de o rimă, fie de o strofă, încercările de o viaţă sau numai de o vocală, ale precursorilor acestora, fiecare avându-şi rolul său, fiecare îndeplinind o datorie a lui şi o treaptă a urcuşului. Un Bury, un Fabien, un Mermoz, un Lecrivain, un

Guillaumet, transpuşi în literatură, imaginaţi pentru o singură clipă piloţi ai frazelor, mecanici ai sintaxei, curieri ai magnetismelor, răspunderii şi datoriilor artistice, lasă performcurilor viitorului, spectacularilor învingători ce vor veni, zestrea experienţei lor. „Aurul, spune Exupéry, s-a născut din neant”.

33

Dar coca aceea din care, în vagabondaj ele lor, sunt tocmite nebuloasele; coca din care s-au distilat stele şi s-au filtrat de-a lungul mileniilor planetele, înainte de-a se divide, când nu cunoştea decât inseparabilitatea, era aşi de angajată şi de complex absorbită, că sentimentul fărâmicioasei sale naturi nu-i stârnea convulsii dincolo de joc, fiindcă l-ar fi zădărnicit în gravitatea lui – ori nu aşa ceva îi trebuia. Teribil de contopită în marea sa temperatură, egală cu o raţiune, primordiala magmă era fierbinte – şi decât asta ce mai poate, ce ar mai putea conta? Tot aşa, pţntru Mermoz: „Spectacolul era atât de covârşitor, încât Mermoz, abia după ce trecuse Pot-au-Noir, îşi dădu seama că nu-i fusese frică”. De ce? Pentru că... „înainte de orice, măreţia unei meserii constă, poate, în puterea de a uni oamenii... Nu există decât un singur lux adevărat: acela al relaţiilor omeneşti”. Şi-n mult-încăpătoarea peliculă a deducţiilor ce singure rezultă de aici, Exupéry a desprins cu lesniciune după rigoarea căror motive, u, n spectacol n-are niciun sens, decât privit prin prisma unei culturi, a unei meserii”.

*

Biografia lui Exupéry, aşa cum au conturat-o ediţiile

critice *şi* presa, se confundă până într-atâta cu filosofia lui de viaţă şi cu confesiile asupra amândurora, încât ea nu-şi găseşte echivalent decât în exemplele acelor scriitori angajaţi care şi-au onorat cu sacrificiul vieţii convingerile, decât într-unele episoade cu cavaleri sau biografii de eroi. El a împletit acţiunea cu sacrificiul, candoarea cu îndoielile, elanurile cu arta, interogaţia cu umanismul, generozităţile cu nobleţea; şi cu abnegaţiile a împletit contemplarea. „Nu-i suficient – va scrie Pierre de Boisdeffre – să afirmi că Exupéry a fost un erou: el a fost un erou fără prihană. N-a căutat să lase nici*o cicatrice pe pământ*, chit că pe seama semenilor săi. El n-are mâinile pătate de sânge; a luat rând pe rând apărarea republicanilor în Spania şi a evreilor persecutaţi, dar şi pe a francezilor rătăciţi. N-a căutat gloria pentru sineşi şi de aceea nimic nu i-a întunecat-o după ce ea l-a încoronat. Sălăşluia într-însul geniul copilăriei, aşa cum a sălăşluit şi în Bernanos; geniul acesta face din Exupéry unul din cei mai umani scriitori ai noştri şi dă întregii sale opere un aer de inocenţă şi de prietenie”. (*Métamorphose de la littérature*.)

Iar dacă, luate una câte una, multe din calităţile acestui talent se pot cu lesniciune întâlni şi la destui alţi scriitori contemporani – fie din Franţa, fie de altunde – scriitori care, ca şi el, au trăit, luptat şi dispărut în numele încrederii în om şi al aceleiaşi legitime mândrii de a apăra justiţia socială, demnitatea, valorile, sensul unei culturi şi al unor aspiraţir ideea de respect uman, dreptul oricui de a nu fi exploatat, nostalgia elementară de a nu fi umilit, orgoliul fiecăruia de a nu se lăsa coborât sub prerogativele simţului

onoarei, sfruntarea asupritorului, obligaţia de a fi liber; apoi, în schimb, adunate laolaltă, într-o singură personalitate, într-o singură conştiinţă, atâtea atribute de ordin uman şi de aptitudine artistică fac din Exupéry nu mai mult (căci nu despre asta e vorba), ci altceva decât un simplu temerar, secerat în plină forţă creatoare, al acestor datorii şi al acestor scânteietoare chemări.

Scriitori de talent, care au murit pentru idei tot aşa de frumoase, au mai existat. El se numără printre ei.

Cazuri de artişti eroi, ajunşi să-şi consume idealul în credinţele lor cu preţul suprem al propriei vieţi (ca partizani, ca ostaşi, ca ostateci exterminaţi) au mai fost. El nu aparţine altei dinastii.

În închisori, în lagăre de exterminare, în toate formele ilegalităţii incluse de sisteme politice obtuze, tiranice ori criminale au pierit luptători, au strălucit revoluţionari, s-au dăruit bărbaţi de o înălţime morală asemănătoare categoriilor plutarchiene, de o clarviziune cutremurătoare. Exupéry le este rudă.

Dar când defineşti un scriitor, nu atât elementara sugerare a măsurii în care se aseamănă altora contează – veşnic platou şi prilej al atât de multor obişnuite pedanterii – ci descoperirea elementelor şi indicarea nuanţelor, proporţiilor prin şi după care scriitorul acela îşi seamănă sieşi, este ori nu este el însuşi.

Ceea ce defineşte pregnant personalitatea atât de autentică a lui Exupéry nu este, de aceea, doar ceea ce el are – sau ar fi putut avea – comun cu Brecht, Lorca, Fucik, Aragon, Hemingway, Auden sau Ehrenburg. Nici neapărat

doar ceea ce l-a despărţit – şi până la ce pisc! – de colaboraţioniştii ţării sale, de abdicarea lui înut Hamsun, de sinuciderea lui Ştefan Zweig, de manifestările prin Roma musolliniană ale lui Ezra Pound ş.a.m.d. Ceea ce defineşte personalitatea lui este, în mai accentuată concentrare, armonioasa pluralitate a câmpurilor de cunoaştere, sunt curiozităţile de a cerceta pretutindeni, e continua şi multilaterala tentaţie, e investigarea vastă a atâtor discipline, sectoare şi domenii de activitate. Ceea ce îi caracterizează scrisul şi originalitatea – în măsura în care există originalitate – ceea ce defineşte opera lui (şi ce altceva a fost viaţa sa decât o minuţioasă, o continuu intensă pregătire a enunţurilor şi triumfurilor acesteia?) este setea după cât mai numeroase forme de creaţie umană, lăcomia nobilă de a le absorbi savorile, de a le inspecta şi culege rezultatele, de a nu lăsa aproape niciun fagure al creaţiei nescotocit; este apetitul, pe care din Renaştere încoace îl întâlnim la tot mai mari distanţe, a omului complex de atunci, receptiv la tot şi neînduplecat cu tot. „Activitatea sa în toate domeniile – scrie R.M. Alberes vorbind despre Exupéry – te face să te gândeşti la acele gusturi şi la acea nevoie de universalitate care au însemnat Renaşterea. Şi notiţele ce le aruncă pe agendele subţiri de piele purtate mereu asupră-i (tipărite apoi sub titlul de *Carnete* – 1953) sunt dovada că raţiona, medita, reflecta asupra celor mai diverse probleme: de morală şi politică, de inteligenţă şi limbaj, de economie şi sociologie, inventând chiar o nouă definiţie – foarte valabilă şi foarte sugestivă – a noţiunii fizice de *masă*, pornind de la ecuaţiile mecanicii

ondulatorii”.

Ochii aceluiaşi trup care s-a zvârcolit în deşerturile Saharei, care a condus hidroavioane între Marsilia şi Alger, între Paris şi Saigon, care prăbuşit în Guatemala – cu fracturi la craniu şi la maxilar, cu humerusul pătruns în claviculă – n-a mai putut niciodată să-şi ridice, după aceea, braţul stâng deasupra capului; mintea aceluiaşi trup care – îmbrăcat în combinezon de mecanic – deschidea zi de zi cu o mai mare atenţie uşile tainice şi trainice ale unui meşteşug în ierarhia căruia a urcat eroic, a dominat sobru – aceiaşi ochi şi aceeaşi minte s-au aplecat peste Balzac şi Descartes, peste Gérard de Nerval şi Spinoza, peste Pascal, Nietzsche şi Bergson. Nu-i citează. Nu-i citează, dar i-a asimilat. L-au nutrit. Paginile lui sunt, în afară de experienţă şi de o mitologie personală, filtrări ale lor. Opera sa respiră de proprietăţile elevate sau convulsionare ale acestor ţarine mănoase care au rodit într-însul gravităţi. Despre ei, Exupéry vorbea cu familiaritatea şi calmul cu care în natură se desfăşură marile simplităţi.

Cu degetele lui de pilot a cântat la vioară şi a mânuit arcuşul celeilalte arte: desenul, pe parcursul existenţei sale întregi. *Micul prinţ*, ca şi *Pilot de război*, rămân – şi postum – să poarte ilustraţiile lui tandre, subtile, aluzive şi patetice.

În afară de lectură, l-a interesat scrisul. În afară de scris l-a interesat muzica. În afară de muzică, îl atrăgea desenul. În afară de desen, a fost obsedat de filosofie. În afară de filosofie, iubea tehnica. În afară de tehnică, studiase istoria şi tactica războiului, armele moderne, geografia, problemele de marină. În afară de ştiinţele

teoretice şi aplicate, gâlgâia într-însul inventatorul[5]. Şi în afară de toate acestea, nucleul diversităţii lui de studii, de travalii şi de inteligenţă era omul. Căci nu arabi s-a dus el să cunoască în Africa, şi nu patagonezi în America de Sud, şi nu yankei în Statele Unite. Ci oameni, ci Omul. Fiindcă Exupéry ştia să îmbogăţească oamenii: „Marele Saint-Exupéry – îl definea Léon Paul Fargue – căruia nimic nu-i era cu neputinţă şi care lasă răni de nevindecat în inima acelora care l-au văzut, fie şi măcar o singură dată, surâzând. Căci el surâdea ca nimeni altul. Nu din certitudine ori fiindcă scrierile lui îl făcuseră de comparat cu Conrad şi Kipling. Nu pentru că proza 1 ui e stufoasă şi profundă şi că s-a vorbit despre ea, nici fiindcă prietenii co, ntau pe el, nici pentru că purta un nume de familie, nici pentru că avea din plin cei mai nobili prieteni pe care şi i-ar fi dorit un om de categoria sa. Dar pur şi simplu pentru că era încântător şi pentru că avea în adâncul princiau-i sale inimi comori pentru toată lumea" (*Souvenir de Sa mt-Exupéry*, *Revue de Paris*, sept. 1945).

*

Dacă lui Exupéry i-ar fi ajuns profesia, el n-ar fi scris. Dacă l-ar fi satisfăcut numai scrisul, Exupéry nu pilota. Dacă măcar literatura şi zborul laolaltă rezolvau ideal această mare conştiinţă, desigur că n-ar fi pus într-amândouă atâta cantitate de ideal şi nici de poezie cu care

5 Printre brevetele sale de invenţie se numără : „Noua metodă de reperaj prin unde electrice", un „Reflector pentru raze catodice", o „Metodă de radio-ghidaj", un brevet pentru „Perfecţionarea mijloacelor de control a aparatelor de bord cu ajutorul unui dispozitiv unic". Inventase apoi, pentru avion, un dispozitiv de demaraj şi altele.

fiecare din ele, separat, se vădea neîntreagă în sine. Dar lui Exupéry i-a trebuit mult mai mult, nimic din perimetrul exclusiv al unei singure pasiuni nefiindu-i de ajuns. El voia desăvârşirea, năzărea absolutul. Sau poate. Sau a vrut ceva care măcar să ţină locul acestora, semărtându-le leit, o desăvârşire şi-un absolut sui-generis. Mereu ne mai trebuie şi altceva…

Obsedanta pasiune a studiilor sale, a adevăratelor lui studii şi examene, a mers însă către cunoaşterea vieţii. De aceea nu altunde trebuie, această pasiune, căutată. Dincolo de dânsa (în cazul că o mai fi fost ceva) apoi n-a fostdecât tot foamea, în primul rând, pentru ea. Gândirea lui a semănat cu trăirea lui. Şi experienţa sa exprima însăşi concepţia sa despre existenţă, ca dat şi categorie filosofică. Una s-a confundat cu cealaltă.

*

Ordonator – în propria-i intenţie – de conştiinţe, cu candori şi exaltări profetice, creator de caractere, exigenţă supremă şi remuşcare a lumii, mergând câteodată cu rigorile până la eroare şi cu metafora până la narcotizarea cu metafore, el rămâne totuşi cel mai poet dintre prozatori şi cel mai plin de cavalerism dintre filosofi. Dar – oricât ne-ar durea – dintre filosofii diletanţi. Ori de câte ori vorbeşte, la Exupéry îţi apare omul; şi chiar când o face la persoana întâia – iar asta se întâmplă aşa de ades! – înainte de orice, vine înaintea atenţiei tale pluralul. De parcă întreaga rasă umană ar respira prin el şi nu s-ar mai auzi decât pe sine din frazele lui – fraze ca nişte santinele la porţile umanităţii. Anevoie de presupus că există pe vreun meridian

sensibilitate căreia Exupéry să nu-i comunice. Căci deopotrivă cu stelele, cu conştiinţa, cu responsabilitatea şi dragostea, el a descoperit limbajul eternităţii acestora. Iar lumina unei stele, pentru Exupéry, este conştiinţă şi e chiar mai mult: miracol. Privind-o, el încearcă uimire, noimă. Cugetă. Îl reconfortează. Şi, la rândul său, el reconfortează.

Până la urmă oamenii, toţi oamenii au nevoie de certitudini. Dacă pe Exupéry cititorii, nu-l releagă, iar tirajele sale o mărturisesc, este pentru că el a crezut cu adevărat în ceea ce a scris şi n-a scris decât ceea ce a crezut. Această „naivitate", dacă aşa vor uneori criticii să-i spună (şi Roger Caillois nu se sfieşte de a o numi), este şi ceea ce asigură salvarea l-ai. O artă absolut lucidă cine ştie dacă există ori va exista vreodată şi cine ştie dacă ea este sau ar fi propriu-zis artă.

Corolar ştiut – arta e cunoaştere, şi cunoaşterea la Exupéry rezultă din dialogul cu obstacolul. Deci din încleştarea cu viaţa. Ea nu va fi nici fabricat livresc, nici problemă de erudiţie. Totuşi, duelul cu împotrivirea, ciocnirea de stavile, ajungerea dincolo de potrivnicie, sau de abis, sau de genune, până la acomodarea cu tot ce rezistă, cu tot ce se opune, cu tot ce împiedică şi răneşte, implică – până la şi mai târzia descindere în certitudini – implică (socoate Exupéry), din partea omului, apelul la unelte, care-s prelungirile puterii, inteligenţei, trebuinţei şi ale scopurilor omului. Cu ele, prin ele, prin unelte, omul intră în posesia unui adevăr de speţă universală, purcede, palpează, există. Căci „adevărul pentru om este ceea ce face din el un om... este ceea ce simplifică lumea, iar nu

ceea ce creează haosul... este limbajul din care se degajă universalul”.

Maşina în genere, avionul în cazul lui Exupéry, nu e – în convingerea sa – decât o unealtă de cunoaştere, decât un aparat de scotocit şi analizat universul, decât un mijloc nemeandric de pătrundere la esenţe. Cel mai scurt mijloc, cel mai simplificat dintre drumuri. „Cu avionul am învăţat linia dreaptă” – ne va destăinui, şi astfel anvelopa ştiinţei despre noi se lărgeşte enorm, iar istoria devine o altă istorie, complexă, cosmică, bonomă (însă – concomitent – statuară), flexibilă (însă – simultan – parcimonioasă cu blânzeniile ei), ca un avertisment generos: căci setea de eternitate, şi numai ea, dă omului apologiile oglindirilor lui reale. De aceea singurul care, „micului prinţ”, nu i se pare ridicol e fanaragiul, iar asta poate pentru că numai fanaragiul se ocupă de altceva decât de el însuşi.

Lipsa de adeziune, de participare, refuzul, abţinerea, închistarea, dimpotrivă, îl irită pe Exupéry. Şi o secreţie vezicatoare se adresează atunci din partea sa categoriei care conţine asemenea semnificări, asemenea secete. Reproşul miniaturalului erou al lui Saint-Exupéry cuprinde o viziune de viaţă, cu etica şi lărgimile sale sprintene, cu elasticităţile ei savuros odihnitoare, când vorbeşte despre planeta locuită de acel domn care „N-a mirosit niciodată o floare. N-a privit niciodată o stea. N-a iubit niciodată pe nimeni. N-a făcut niciodată nimic altceva decât socoteli. Şi care toată ziua repetă: *Eu sunt un om serios*!, ceea ce îl face să se umfle de orgoliu. Dar ăsta nu-i un om, ci o ciupercă”.

Noi nu le putem integral enumera, dar Exupéry a trăit pentru câteva lucruri. Măcar pentru câteva, fără de care noţiunea de om ar rămâne complet depoetizată şi numerică doar:

— Să arate, „duelist înaripat” în luptă cu natura şi cu misterul, că misterul există pretutindeni şi că încumetarea lui include duratei noastre o altitudine;

— Să instituie gustul pentru acel tip de cugetare înăuntrul căreia viitorul „nu speră nimic de la om, dacă omul munceşte [n.n. doar) pentru propria sa viaţă şi nu pentru eternitate ”;

— Să obstaculeze violenţa, chiar dacă vine – îmbrăcată în blană de oaie – să mănânce florile: „Dacă iubeşte cineva o floare care nu există decât într-un singur exemplar printre milioanele şi milioanele de stele, asta e de ajuns ca el să fie fericit privind-o. Îşi spune: *Floarea mea e acolo undeva*. Dar dacă oaia mănâncă floarea, pentru el e ca şi când, dintr-odată, stelele toate s-au stins” (*Micul prinţ*);

— Să demonstreze indemonstrabilitatea absolutului, în sensul de a-i apăra subtilităţile, fecioriile şi rangurile: „Dacă în acest tărâm, şi nu în altul, portocalii îşi desfaşă rădăcini trainice şi se încarcă de fructe, locul de aici este pentru portocali adevărul”;

— Să nu dea prioritate părţii asupra întregului, refuzând a recunoaşte vreodată sau în vreun fel „dreptul pietrelor împotriva templului” ori pe-ale „cuvintelor împotriva poemului” (*Citadela*);

— Să releve preţul cunoaşterii şi al esenţelor, în locul incapacităţii de a intui esenţe: „Noi ne-am hrănit cu magia

nisipurilor, alţii poate îşi vor săpa acolo puţurile lor de petrol şi din ele se vor îmbogăţi. Dar ei vor fi venit prea târziu”;

— Să nege dragostea ca frivolitate, ca întâmplare sau capriciu: „Dizidenţii făceau mai mare deşertul… Dacă la început nu-i decât gol şi tăcere, asta pentru că el (n.n. deşertul) nu se dezvăluie amanţilor de o zi”; ş.a.m.d.

*

După ce a îndurat nu numai două sau trei omizi, ca floarea micului său prinţ, ca să ajungă să cunoască fluturii, ci poate mult mai multe târâtoare; pe marginea dintre gingăşie şi absolut, petalele de stofă eternă ale florii care a fost şi rămâne conştiinţa lui Exupéry, petalele acestea devin, urmărindu-le an de an, mai dese, şi-n umbra lor (cu uleiuri şi miresme), şi-n preajma lor (cu entuziasm şi estuare), de „dedesubtul mărilor de noii” unde „pândea eternitatea”, căpitanul-pilot al văzduhului şi al harului Antoine de Saint-Exupéry, pulverizat în mister, în ape şi-n legendă, nemaiîntors acum peste douăzeci şi doi de ani, la 31 iulie 1944, pe aerodromul din Borgo, încă veghează cugetul omenirii, tot aşa de fierbinte întrebător azi şi mereu, tot aşa de îngrijorat şi de incandescent ca-n clipa mărinimoasei spaime, solicitudini şi rugi din *Pilot de război*: „Mâine vom intra în noapte. Fie ca ţara mea să mai existe când se va întoarce ziua”.

*

Excepţionale sunt în literatură apariţiile care să unească atât de rotund, într-o aceeaşi personalitate armonioasă, două profiluri: pe cel estetic şi pe cel etic.

Exupéry e una dintre aceste antologice apariţii, şi dacă numai astfel de „naivi” mai pot mântui lumea, fiindcă doar ei nu au „mâinile pătate de sânge”, apoi bineînţeles că nu noi i-o vom reproşa…

ION CARAION

Lui Henri Guillaumet, camaradul meux dedic această carte.

PĂMÂNTUL ne învaţă despre noi mai mult decât cărţile toate. Pentru că ni se împotriveşte. Omul se descoperă pe el însuşi când se măsoară cu obstacolul. Dar pentru a ajunge până la el are nevoie de-o unealtă. Îi trebuie o rindea sau un plug. În truda lui, ţăranul smulge, încetul cu încetul, naturii unele taine, şi adevărul pe care-l desprinde e universal. La fel şi avionul, unealta liniilor aeriene, îl amestecă pe om; în toate vechile probleme.

Am continuu ¡înaintea ochilor icoana primei mele nopţi de zbor în Argentina, o noapte întunecoasă, în care scânteiau, ca nişte stele, doar câteva lumini rare, risipite în câmpie.

Fiecare din ele semnala, în acel ocean de întuneric, miracolul unei conştiinţe. În acest cămin oamenii citeau, gândeau, ascultau spovedanii. În celălalt poate că încercau să sondeze spaţiul ori se istoveau în calcule asupra nebuloasei Andromeda. În cel de colo, iubeau. Din loc în loc, în depărtări, străluceau ipe întinsul câmpiei focurile care-şi cereau hrana. Până îşi cele mai discrete: ale poetului, învăţătorului, dulgherului. Dar printre acele stele vii, câte ferestre ¡închise, câte stele stinse, câţi oameni adânciţi în somn…

Trebuie încercată o înfcâlnire. Trebuie să încercăm să comunicăm cu unele din aceste focuri, care ard din loc în loc pe întinsul pământului.

I

LINIA

ERA >în 1926. Intrasem de curând ca tânăr pilot de linie la Societatea Latecoere, care asigura, înainte de Aeropoştal, iar apoi de Air-France, legătura dintre Toulouse îşi Dakar. Învăţam acolo meseria. Ca şi alţi camarazi, îmi făceam, la rândul meu, ucenicia pe care tinerii trebuie s-o deprindă înainte de-a li se încredinţa cinstea să piloteze avionul poştal. Probe cu avioanele, deplasări între Toulouse şi Perpignan, insipide lecţii de meteo în fundul unui hangar îngheţat. Trăiam cu spaima munţilor din Spania, pe care nu-i cunoaştem încă, şi aveam respect pentru camarazii mai vechi.

Cu aceşti camarazi mai veohi, morocănoşi, niţel. cam distanţi, acordându-ne de sus sfaturile lor, ne întâlneam la restaurant. Şi când unul dintre ei, care se întorcea de la Alicante sau de la Casablanca întârziat, cu haina de piele udă de ploaie, ne întâlnea, iar vreunul dintre noi îi adresa sfios vreo întrebare asupra călătoriei, răspunsurile lui scurte, zilele de furtună, ofereau o Junie fabuloasă, plină de curse, de capcane, de faleze care se ivesc pe neaşteptate şi de vârtejuri ce-ar fi

dezrădăcinat până şi cedrii. Balauri negri apărau intrarea văilor, mănunchiuri de fulgere încununau crestele.

Aceşti vechi piloţi întreţineau cu îndemânare respectul nostru pentru ei. Dar din când în când, pururi demn de respect, câte unul dintre ei nu se ¡mai înapoia.

Îmi amintesc bunăoară de-o întoarcere a lui Bury, care s-a prăbuşit pe unmă în Corbieri. Acest bătrân pilot tocmai luase loc între noi şi mânca, fără o vorbă, cu umerii încă striviţi de efort. Era în seara uneia din acele păcătoase zile în care, de la un capăt la celălalt al liniei, cerul e putred, în care pilotului i se pare că toţi munţii se rostogolesc în noroi, aşa cum tunurile cu odgoane rupte brăzdau puntea corăbiilor cu pânze de odinioară. L-am privit pe Bury, am înghiţit în sec şi m-am încumetat, în cele din urmă, să-l întreb dacă zborul îi fusese greu. Cu fruntea încreţită, aplecat peste farfurie, Bury nu auzea. La bordul avioanelor descoperite, pe timp rău, trebuia să te apleci dincolo de parbriz ca să veii mai bine, iar palele de vânt îţi şuierau îndelung în urechi. Bury îşi ridică în sfârşit capul, păru că mă aude, că-şi aminteşte şi, brusc, începu să râdă cu un râs limpede. Şi râsul acela mă uimi, pentru că Bury râdea rar; acel râs scurt, care-i însenina oboseala. El nu dădu nicio altă lămurire asupra victoriei sale, aplecă iar capul şi reîncepu să mestece în tăcere. Dar în atmosfera cenuşie a restaurantului, printre micii funcţionari care-şi recapătă forţele aici după umila trudă din cursul zilei, acest camarad cu umerii încovoiaţi îmi păru de o nobleţe stranie; de sub înfăţişarea lui aspră, el lăsa să iasă la iveală îngerul care învinsese balaurul.

Veni în sfârşit seara în care fui chemat, la rândul meu, în biroul directorului. Îmi spuse simplu:

— Vei pleca amine.

Aşteptam acolo, în picioare, să-mi spună că discuţia a luat sfârşit. Dar, după o tăcere, adăugă:

— Cunoşti bine consemnele?

Motoarele, pe atunci, nu ofereau câtuşi de puţin siguranţa pe care o oferă motoarele de azi. Deseori se opreau dintr-odată, fără să ne prevină, cu un zgomot de văsărie spartă. Şi doar că nu ne agăţam cu mâinile de scoarţa stâncoasă a Spaniei, care nu oferea niciun fel de refugiu. „Aici, când se strică motorul, spuneam noi, avionul, vai! nici el nu lântârzie să facă la fel”. Dar un avion, un avion se înlocuieşte. Important era, înainte de orice, să nu te apropii orbeşte de stâncă. De aceea ni se interzicea, sub ameninţarea celor mai grave sancţiuni, să zburăm pe deasupra mărilor de nori care se află peste zonele muntoase. Dacă pilotul în pană s-ar fi cufundat în câlţii aceia albi, ar fi putut să se ciocnească de vârfurile munţilor, fără să le vadă.

Iată de ce, în seara aceea, o voce înceată insista încă o dată asupra consemnului:

— E foarte frumos să zbori cu busolă pe deasupra Spaniei, pe deasupra mărilor de nori, e foarte elegant, însă…

Apoi, mai încet:

— …însă ia aminte: dedesubtul mărilor de nori… pândeşte eternitatea.

Iată că, dintr-odată, această lume calmă, atât de netedă, atât de simplă, pe care-o descoperi când ieşi dintre nori, căpăta pentru mine o valoare necunoscută. Dulcea ei

licoare devenea o capcană. Şi îmi imaginam această imensă capcană albă, desfăşurată acolo, sub picioarele mele. Dedesubt nu domneau, cum s-ar fi putut crede, nici freamătul oamenilor, nici tumultul, nici forfoteala vie a oraşelor, ci o tăcere şi mai absolută, o pace şi mai definitivă. Acest clei alb devenea pentru mine hotarul dintre real şi ireal, dintre cunoscut şi necunoscut. Şi mă dumiream, în sfârşit, că un spectacol n-are niciun sens decât privit prin prisma unei culturi, a unei civilizaţii, a unei meserii. Muntenii cunoşteau şi ei ’nările de nori. Şi totuşi nu descopereau într-înseleaceastă perdea fabuloasă.

Când am ieşit din biroul directorului, m-am simţit prada unui orgoliu copilăresc. Aveam să fiu, la rândul meu, începând de cu zori, responsabilul unei încărcături de pasageri, responsabilul curierului pentru Africa. Dar mă simţeam şi foarte umil. Mă socoteam prost pregătit. Spania era săracă în refugii; mi-era teamă, în faţa panei care ameninţa, că n-o să ştiu unde să caut adăpostul unui câmp de aterizare forţată. Mă aplecasem peste hărţile aride, fără să descopăr în ele învăţămintele de care aveam nevoie; şi, cu inima plină de acest amestec de timiditate şi orgoliu, m-am dus să petrec acea seară de început de carieră cu camaradul meu Guillaumet. Guillaumet bătuse aceleaşi drumuri înaintea mea. Guillaumet cunoştea şiretlicurile care-ţi dau cheile Spaniei. Trebuia, să fiu iniţiat de Guillaumet. Când am intrat la ei, mi-a surâs:

— Am aflat vestea. Îţi (pare bine?

Se îndreptă către dulap, să caute sticla cu porto şi paharele, apoi se întoarse către mine, continuând să

suiiâdă:

— Să bem pentru asta. O să fie bine, ai să vezi.

Camaradul acesta, care mai târziu avea să bată recordul în traversările poştale peste Anzii Cordilieri şi peste Atlanticul de Sud, răspândea în jur încredere, aşa cum o lampă răspândeşte lumina. Câţiva ani mai înainte, în acea seară, în cămaşă, cu braţele încrucişate sub cearcănul lămpii, zâmbind cu cel mai binefăcător dintre zâmbete, îmi spusese simplu: „Furtunile, ceaţa, zăpada, toate acestea te vor sâoai uneori. Gândeşte-te atunci la toţi aceia care le-au cunoscut înaintea ta şi spune-ţi cu simplitate: ceea ce alţii au reuşit pot şi eu să reuşesc”. Îmi desfăşurai hărţile şi-l rugai totuşi să-mi arate puţin drumul ce-aveam să străbat. Şi, aplecat sub lampă, sprijinit de umărul înaintaşului meu, regăsii pacea din timpul anilor de şcoală.

Dar ce lecţie ciudată de geografie am primit atunci! Guillaumet nu-mi dădea noţiuni despre Spania: îmi făcea din Spania o prietenă. Nu-mi vorbea nici de hidrografie, nici de populaţii, nici de bogăţia animală. Nu-mi vorbea despre Guadix. ci despre cei trei portocali de la marginea unui câmp din apropiere de Guadix. „Fereşte-te de ei, înseamnă-ţi-i pe hartă...” Şi cei trei portocali ocupau, de aci înainte, pe harta mea, mai mult loc decât Sierra Nevada. Nu-mi vorbea despre Lorca, ci despre o simplă fermă din apropiere de Lorca. Despre o fier/mă plină de viaţă. Şi despre fermierul ei. Şi despre fermiera ei. Şi cuplul acela, pierdut în spaţiu, la o mie cinci sute de kilometri de noi, căpăta o importanţă enonmă. Bine înşurubaţi în povârnişul muntelui lor, asemenea paznicilor de la faruri, sub stelele de

deasupra lor, cei doi fermieri erau gata să alerge într-ajutorul oamenilor.

Astfel scoteam la iveală din imensa lor îndepărtare şi uitare amănunte ignorate de toţi geografii din lume. Căci numai Ebrul, care potoleşte setea oraşelor mari, îi interesează pe geografi. Dar nu şi râuleţul ascuns sub ierburi la vest de Motril, acest părinte care hrăneşte zeci de feluri de flori. „Teme-te de acest râuleţ, ei strică netezimea câmpului... Notează-ţi-l şi pe el pe hartă”. Ah! îmi voi aminti mereu de şarpele de lângă Motril! Doi bani n-ai fi dat pe el, căci cu dulcele său murmur abia de încânta câteva broaşte, dar de odihnit nu se odihnea decât cu un ochi. Lungit sub ierburi, în paradisul acelui câmp de aterizare forţată, mă pândea de la o depărtare de două mii de kilometri. La cel dintâi prilej m-ar fi prefăcut într-o jerbă de flăcări...

Aşteptam de asemenea fără să dau înapoi cei treizeci de bolovani de piatră, înşiraţi acolo, pe povârniţul colinei, ca nişte berbeci gata de atac: „Socoţi câmpia aceasta senină ca podul palmei, şi deodată, buf! cei treizeci de bolovani de piatră care ţi se prăvălesc sub roţi...” Iar eu răspundeam cu un surâs fericit unei ameninţări atât de perfide.

Şi, încetul cu încetul, Spania de pe liarta mea devenea, sub lumina lămpii, o ţară din basmele cu zâne. Însemnam cu o cruce refugiile şi capcanele. Însemnam fermierul, cei treizeci de bolovani, râuleţul. Şi dădeam exact cuvenita sa importanţă acestei păstoriţe, pe care geografii o trecuseră cu vederea.

Simţii, după ce mi-am luat rămas-bun de la Guillaumet,

nevoia să umblu prin acea seară îngheţată de iarnă. Îmi ridicai gulerul ¡mantalei şi, printre trecătorii care nu ştiau nimic, îmi plimbai tinerescul meu elan. Eram mândru să trec printre aceşti necunoscuţi, cu sufletul plin de taina mea. Aceşti barbari mă ignorau, dar în zori aveau să-mi încredinţeze, odată cu încărcătura sacilor poştali, grijile lor, elanurile lor. Şi în mâinile inele aveau să-şi descarce nădejdile, încotoşmănat astfel în manta, treceam printre dânşii cu paşi protectori, dar habar n-aveau ei de grija mea.

Şi nici măcar nu primeau mesagiile pe care mi le trimitea noaptea. Doar carnea mea prindea de veste de viscolul ce se pregătea, poate, şi care ar fi putut complica întâia-mi călătorie. Cum ar fi ajuns să afle oamenii aceia care se plimbau că, una câte una, stelele se stingeau? Numai eu singur eram învrednicit cu o asemenea taină. Mi se comunicau «poziţiile inamicului înainte de bătălie…

Totuşi, cuvintele de ordine care mă angajau atât de grav le primeam în apropierea vitrinelor luminate în care străluceau darurile de Crăciun. În ele păreau expuse, în noapte, toate bunurile pământului şi gustam beţia orgolioasă a renunţării. Eram un războinic ameninţat: ce mă interesau aceste cristaluri strălucitoare, hărăzite sărbătorilor serii, aceste abajururi de lampă, aceste cărţi? Mă scăldam de pe-acum în cerul neguros şi muşcam din carnea amară a nopţilor de zbor: devenisem pilot de linie.

Era trei dimineaţa când fui trezit. Împinsei brusc jaluzelele, văzui că ploua şi mă îmbrăcai preocupat.

O jumătate de oră mai târziu, aşezat pe mica-mi valiză, aşteptam la rândul meu, pe trotuarul lucios de ploaie, să

treacă omnibuzul să mă ia. Atâţia camarazi înaintea mea trăiseră în ziua confirmării lor încordarea aceleiaşi aşteptări, cu inima puţin strânsă. În sfârşit, acest străvechi vehicul, care răspândea o larmă de fiare vechi, apăru în colţul străzii şi avusei îngăduinţa, la rândul meu, ca şi camarazii ceilalţi, să mă înghesui pe-o banchetă, între vameşul somnoros şi câţiva funcţionari. Înăuntru se simţea un aer închis, mirosea a administraţie prăfuită, era mirosul unui birou învechit în care viaţa unui om se împotmoleşte. Omnibuzul se oprea din cinci în cinci sute de metri, să mai ia vreun secretar, vreun vameş, vreun inspector. Cei care şi adormiseră răspundeau cu un mormăit vag la salutul noului sosit, care se îndesa cum putea şi adormea la rândul său. Peste pavajele neregulate din Toulouse trecea un fel de convoi trist; şi pilotul de linie, amestecat cu funcţionarii, nu se deosebea la început de loc de ei... Dar felinarele defilau, aerodromul se apropia, bătrânul omnibuz care se hurducăia nu mai era decât o crisalidă cenuşie din care omul avea să iasă transfigurat.

Ca şi mine, sub aparenţele sale de subaltern vulnerabil, încă supus arţagurilor inspectorului, fiecare camarad simţise, în vreo dimineaţă asemănătoare, născându-se în el responsabilul Curierului pentru Spania şi Africa; îl simţise născându-se pe cel care, cu trei ore mai târziu, avea să înfrunte, printre fulgere, balaurul din Hospitalet... pe cel care, cu patru ore mai târziu, avea să hotărască, după ce învinsese balaurul, în deplină libertate, atotputernic, fie ocolirea mării, fie asaltul direct al masivilor Alcoy, pe cel care avea să negocieze cu furtuna, cu munţii,

cu oceanul.

Ca şi mine, pierdut în anonimatul echipei, fiecare camarad, sub cerul sumbru al iernii de la Toulouse, simţise într-o dimineaţă asemănătoare crescând în el suveranul care, cu cinci ore mai târziu, lăsând în urmă ploile şi ninsoarea Nordului, alungând iarna, avea să micşoreze viteza motorului şi să înceapă coborâşul în plină vară, sub strălucitorul soare din Alicante.

Omnibuzul de atunci a dispărut, însă austeritatea şi lipsa lui de confort mi-au rămas vii în amintire. El simboliza cu adevărat pregătirea necesară asprelor bucurii ale meseriei noastre. Totul căpăta o surprinzătoare sobrietate. Şi îmi amintesc de-a fi aflat trei ani mai târziu, în mai puţin de zece cuvinte, de imoartea pilotului Lecrivain, unul dintre sutele de camarazi de linie care, într-o zi sau într-o noapte cu ceaţă, a luat drumul eternităţii.

Era aşadar ora trei dimineaţa şi domnea aceeaşi linişte, când îl auzirăm pe director, ascuns în umbră, ridicând vocea la inspector:

— În noaptea asta Lecrivain n-a aterizat la Casablanca.

— Ah! răspunse inspectorul. Ah?

Şi, smuls din visul lui, făcu un efort să se trezească, să-şi arate zelul şi adăugă:

— A! Da? N-a reuşit să treacă? S-a întors?

La care, din fundul omnibuzului, i se răspunse doar atât: „Nu”. Aşteptam să auzim urmarea, dar nu mai urmă nimic. Şi pe măsură ce secundele se prăvăleau, devenea tot mai evident faptul că „nu”-ului acela nu-i va mai urma niciun alt cuvânt, că era un „nu” fără apel, că Lecrivain nu

numai că nu aterizase la Casablanca, dar că nu va mai ateriza niciodată nicăieri.

Aşadar, în zorii primului meu zbor de curier, în dimineaţa aceea, mă supuneam la rându-mi riturilor consfinţite ale meseriei şi simţeam că-mi lipseşte siguranţa trebuitoare pentru a privi, prin ferestre, pavajul lucios în care se oglindeau felinarele. Pe deasupra băltoacelor de apă se vedeau alergând pale mari de vânt. Şi mă gândeam: „Pentru primul meu zbor de curier... într-adevăr... am foarte puţin noroc". Mi-am îndreptat privirea către inspector: „E timp urât?" Inspectorul se uită spre geam, cu ochi plictisiţi: „Asta nu-i numic", mormăi el în cele din urmă. Şi mă întrebam după ce semn se recunoaşte timpul prost. Cu un singur surâs, Guillaumet alungase, cu o seară înainte, toate presimţirile rele cu care ne copleşeau camarazii mai vechi, dar îmi reveneau în minte cuvintele: „Pe cel care nu cunoaşte ruta, piatră cu piatră, îl plâng dacă-i e dat să înfrunte o furtună de zăpadă... A, da! îl plâng!" Ei trebuiau să-şi salveze prestigiul şi de acea clătinau din cap, privindu-ne cu o milă puţin stânjenitoare, ca şi cum ar fi deplâns în noi o candoare nevinovată.

Şi, într-adevăr, pentru câţi dintre noi acest omnibuz nu fusese oare ultimul adăpost? Pentru şaizeci, pentru optzeci? Conduşi de acelaşi şofer tăcut, într-o dimineaţă ploioasă. Mă uitam în jur: puncte luminoase străluceau în umbră, ţigări aprinse punctau gândurile. Umile meditaţii ale unor ¡funcţionari îmbătrâniţi. Câtor dintre noi aceşti tovarăşi de drum nu le serviseră de ultim cortegiu?

Uneori sunprindeam destăinuirile care se schimbau pe

şoptite. Erau destăinuiri despre boli, despre bani, despre tristele griji casnice. Ele dezvăluiau zidurile închisorii întunecate în care aceşti oameni se închiseseră. Şi, deodată, îmi apăru chipul destinului.

Vechiule birocrat, camarad care-mi stai alături, nimic nu te-a făcut niciodată să evadezi, dar nu eşti tu răspunzător de asta. Ţi-ai construit o pace a ta, astupând cu ciment toate ieşirile ¡spre lumină, aşa cum obişnuiesc termitele. Te-ai rostogolit ca o minge în securitatea ta burgheză te-ai înfundat în rutină, în riturile înăbuşitoare ale vieţii de provincie, ai ridicat acest meterez umil împotriva vânturilor, a mareelor şi a stelelor. Nu vrei să-ţi faci griji cu marile probleme, destul te-ai străduit să-ţi uiţi condiţia de om. Nu eşti locuitorul unei planete rătăcitoare, nu-ţi pui întrebări fără răspuns: eşti un mic-burghez din Toulouse. Nimeni nu te-a zgâlţâit de umeri, când poate ar mai fi fost încă timpul. Iar acum huma din care eşti făcut s-a uscat şi s-a întărit, şi nimic n-ar mai putea de aci înainte să deştepte pe muzicianul aţipit în tine, sau pe poetul, sau pe astronomul care poate sălăşluia în tine la începutul începuturilor.

Nu mă mai plâng de răpăielile ploii. Magia meseriei îmi deschide o lui me în care voi înfrunta, în mai puţin de două ore, balaurii negri şi crestele încoronate de coamă de fulgere albastre, lume în care, slobod, odată cu venirea nopţii, îmi voi citi calea în astre.

Aşa decurgea botezul nostru profesional şi aşa ne începeam călătoriile. Aceste călătorii erau, de cele mai multe ori, fără peripeţii. Scoboram, liniştiţi ca nişte înotători

ide profesie, în adâncimile lumii noastre. Azi e bine explorată. Pilotul, mecanicul, radio-telegrafistul nu mai încearcă o aventură, ci se închid într-un laborator. Sunt atenţi la jocul indicatoarelor, nu mai privesc dezlănţuita goană a peisajelor. Afară, munţii sunt învăluiţi în întuneric, dar pentru ei nu mai sunt munţi. Sunt nişte forţe nevăzute a căror apropiere trebuie calculată. Radio-telegrafistul notează cuminte cifrele la lumina lămpii, mecanicul îşi face însemnări pe hartă, şi pilotul îşi corectează drumurile, dacă munţii s-au abătut din direcţia urmată, dacă vârfurile pe care ar fi vrut să le evite la sfcânga s-au desfăşurat în faţa lui, în tăcerea şi secretul pregătirilor militare. Cât despre cei de la radiourile de supraveghere de pe sol, ei îşi notează cuminţi în caiete, în aceeaşi secundă, aceleaşi cuvinte dictate de camaradul lor: „Douăsprezece şi patruzeci. Direcţia 230. Totul e bine la bord”.

Aşa călătoreşte azi echipajul. Nu simte de loc că e în mişcare. E foarte departe de orice reper, ca noaptea pe mare. Şi motoarele umplu această cameră luminată cu un freamăt care-i transformă esenţa. Iar ceasul îşi vede de drum. În aceste cadrane, în aceste lămpi de radio, în aceste ace respiră o alchimie nevăzută. Aceste tainice gesturi, aceste cuvinte înăbuşite, această atenţie pregătesc din secundă în secundă miracolul. Şi când clipa a venit, desigur că pilotul îşi poate lipi fruntea de geam. Aurul s-a născut din Neant: el străluceşte în luminile escalei.

Şi cu toate acestea, noi toţi am cunoscut zborurile în care, dintr-odată, în lumina unui punct de vedere particular, numai cu două ore înainte de escală, am simţit că ne aflăm

departe, aşa cum poate n-am fi simţit lucrul acesta în Indii, şi de unde nu mai speram să ne întoarcem.

Aşa s-a întâmplat când a trecut Mermoz pentru prima dată Atlanticul de Sud în hidroavion şi s-a oprit, spre seară, în regiunea Pot-au-Noir. Văzu atunci cum în faţa lui se îngrămădeau, dintr-un minut într-altul, valuri de trombe, ca şi cum s-ar fi clădit un zid, şi pe urmă deasupra pregătirilor acelea se statornici noaptea şi le ascunse. Iar când, peste o oră, Mermoz se strecură printre nori, el se găsi într-un regat fantastic.

Trombe marine, linele peste altele şi nemişcate în aparenţă ca stâlpii negri ai unui templu, se ridicau în faţa lui. Umflate către capete, aceste trombe susţineau bolta întunecată şi joasă a furtunii, dar printre spărturile ei se prăvăleau fâşii de lumină, şi luna plină strălucea în deschizătura dintre stâlpi, pe lespezile reci ale mării. Iar Mermoz, printre aceste ruine nelocuite, îşi continuă drumul, tăind-o oblic de la o lumină la alta, ocolind uriaşii stâlpi prin care, fără îndoială, mugea surd marea în urcuş şi umblând patru ore în şir, de-a lungul acelor dâre ale lunii, către ieşirea din templu. Spectacolul era atât de covârşitor încât Mermoz, abia după ce trecuse de Potau-Noir, îşi dădu seama că nu-i fusese frică.

Îmi amintesc de asemenea de unul din acele ceasuri când depăşeşti limitele lumii reale: semnalele radiogoniometrice, comunicate de escalele din Sahara, se dovediseră greşite în tot cursul nopţii: radiotelegrafistul Neri şi cu mine fuseserăm grav înşelaţi. După ce, prin spărtura unei perdele de ceaţă, zărirăm apa lucind

dedesubt, virai brusc în direcţia coastei, nu mai puteam şti cât era de când tot ne înfundam în plină mare.

Nu mai eram siguri că putem ajunge la coastă, căci benzina poate s-ar fi terminat. Dar, chiar dacă am fi ajuns la coastă, trebuia găsită escala. Era însă tocmai vremea când apune luna. Fără niciun fel de indicii asupra punctului în care ne aflam, deja surzi, deveneam încetul cu încetul şi orbi. Ca un jeratic palid, luna se stingea, într-o ceaţă asemănătoare cu un banc de zăpadă. Deasupra noastră, cerul se acoperea la rândul lui de nori, şi noi pluteam acum între nori şi ceaţă, într-o lume golită de orice lumină şi de orice conţinut.

Escalele care ne răspundeau la semnale renunţau să ne mai dea date asupra noastră: „Niciun indiciu sigur… Niciun indiciu sigur…”, căci vocea noastră le parvenea de pretutindeni şi de nicăieri.

Dar brusc, tocmai când începeam să deznădăjduim, un punct strălucitor se arătă ila orizont, către stânga. Simţii o bucurie năpustitoare. Neri se aplecă spre mine şi îl auzii cântând! Nu putea să fie decât escala, nu putea fi decât farul ei, căci Sahara, noaptea, se scufundă toată în întuneric şi nu mai alcătuieşte decât un vast teritoriu mort. Totuşi, lumina scânteie puţin, apoi se stinse. Ne îndreptaserăm către o stea dând să apună, care se vedea numai pentru câteva minute, la orizont, printre straturile de ceaţă şi nori.

Atunci zărirăm apărând şi alte lumini şi, cu o speranţă surdă, ne îndreptarăm către fiecare din ele, pe rând. Iar când scânteierile vreuneia durau mai mult, încercam o

experienţă de viaţă şi de moarte: „Vizaţi lumina, ordona Neri escalei din Cisneros, stingeţi farul şi reaprindeţi-l de trei ori”. Cisneros stingea farul şi îl aprindea, dar lumina pe care o supravegheam nu clipea, stea incoruptibilă.

Deşi benzina ne era pe sfârşite, ne lăsam de fiecare dată duşi de acelaşi miraj, tot de fiecare dată credeam că e adevărata lumină a unui far, că este escala şi viaţa, şi pe urmă trebuia să schimbăm steaua.

Din acea clipă ne simţirăm pierduţi în spaţiul interplanetar, printre sute de planete inaccesibile, în căutarea singurei planete adevărate, aceea a noastră, a acelei unice planete care conţinea peisajele familiare nouă, casele noastre dragi, dragostele noastre.

A planetei aceleia care, ea singură, conţinea... Vă voi spune ce imagine mi-a apărut şi poate că vi se va părea copilărească. Dar grijile tale de om, pe acelea ţi le păstrezi chiar şi în culmea pericolului – şi mie mi-era acuma sete şi îmi era foame. Dacă am regăsi Cisneros-ul, ne-am continua călătoria, – şi dacă s-ar termina benzina, am ateriza la Casablanca în răcoarea zorilor. Iar odată lucrul terminat, Neri şi cu mine am coborî în oraş. În zori se şi găsesc mici cârciumi deschise!... Neri şi cu mine ne-am aşeza la masă, ne-am simţi în siguranţă, şi în faţa cornurilor calde şi a cafelei cu lapte am râde de noaptea care a trecut. Neri şi ou mine am primi această matinală ofrandă a vieţii. Bătrâna ţărancă, bunăoară, nu-şi poate întâlni Dumnezeul decât prin mijlocirea unei icoane zugrăvite, a unei naive medalii, a unor mătănii: trebuie să ni se vorbească o limbă simplă, pentru a putea înţelege. Astfel bucuria de a trăi ¡se aduna

pentru mine în această primă înghiţitură aromată şi fierbinte, în acest amestec de lapte, de cafea şi de grâu, prin care comunicăm cu păşunile calme, cu plantaţiile exotice şi cu secerişurile, prin ¡care comunicăm cu pământul întreg. Printre atâtea stele nu era decât una singură care să pregătească, pentru a ne fi gata la îndemână, acest amestec ispititor al gustării de dimineaţă.

Dar depărtări de nestrăbătut se buluceau între nava noastră şi acest pământ locuit. Toate bogăţiile pământului se grămădiseră într-un grăunte de praf rătăcit printre constelaţii. Şi astrologul Neri, care încerca să-l recunoască, se ruga mereu stelelor.

65

Deodată, mâna lui îmi scutură umărul. Pe hârtia pe care acea zgâlţâitură de umăr mi-o vestea, citii: „Totul merge bine, primesc un mesaj admirabil...” Şi aşteptai, cu sufletul la gură, să

S – 1/98

termine a-mi transcrie cele cinci sau şase cuvinte care ne-ar salva. În sfârşit, primii. acel dar al cerului.

Era datat din Casablanca, pe care o părăsisem cu o seară înainte. Întârziat între transmisiuni, ne ajungea deodată, cu două mii de kilometri mai departe, între nori şi ceţuri, şi pierduţi pe mare. Mesajul venea din aeroportul Casablanca, de la reprezentantul statului. Şi citii: „Domnule de Saint-Exupéry, mă văd obligat să cer sancţionarea dumneavoastră la Paris; aţi virat prea aproape de hangare la plecarea din Casablanca”. E adevărat că virasem prea aproajpe de hangare, e adevărat de asemenea că omul

acela îşi îndeplinea, supărându-se, datoria. Aş fi îndurat cu supunere reproşul într-un ¡birou de aeroport. Dar el ne parvenea acolo unde nu trebuia. Mesajul distona printre stelele prea rare, prin acea albie de ceaţă, prin acel gust ameninţător al mării. Ţineam în propriile mâini destinele noastre, pe acelea ale curierului şi ale navei, depuneam toate strădaniile pentru a ne salva, şi omul acela îşi descărca împotrivă-ne bietul lui strop de fiere. Dar, departe de-a ne mânia, Néri şi cu mine simţirăm năpădindu-ne o mare şi neaşteptată veselie. Stăpânii, acolo sus, eram noi, iar el – iată că ne ajutase s-o descoperim! Nu văzuse oare pe tresele noastre, acel caporal, că fuseserăm înaintaţi căpitani? Ne tulbura în visul nostru, atunci când cu gravitate străbăteam calea de la Ursa Mare la Săgetător, când singurul lucru care urca până-n piscurile noastre şi care ne-ar fi putut preocupa era doar această trădare a lunii...

Imediata şi unica datorie a planetei, de pe care omul acesta se manifesta, era de-a ne furniza cifre exacte, pentru calculele noastre prin împărăţia astrelor. Şi cifrele sale erau false. Cât despre rest, pentru moment, planeta n-avea decât să tacă. Şi Neri îmi scrise: „În loc să se amuze cu prostii, ei ar face mai bine să ne îndrume...” „Ei” rezuma pentru dânsul toate popoarele globului, cu parlamentele lor, cu senatele, marinele, armatele şi împăraţii lor. Şi, recitind mesajul acelui nesăbuit care pretindea că are de-a face cu noi, am schimbat direcţia către Mercur.

Furăm salvaţi printr-o întâmplare dintre cele mai stranii: veni momentul în care, renunţând la speranţa de-a

mai ajunge vreodată la Cisneros şi virând perpendicular în direcţia coastei, luai hotărârea să păstrez această direcţie până zise va produce pana de benzină. Îmi rezervam astfel, măcar în parte, unii sorţi de-a nu ne prăbuşi în mare. Din nenorocire, farurile mele înşelătoare mă duseseră Dumnezeu ştie unde. Din nenorocire, ceaţa deasă în care am fi fost constrânşi, în cazul cel mai bun, să ne scufundăm în plină noapte, ne ilăsa puţine şanse de-a atinge pământul fără o catastrofă. Dar nu aveam de ales.

Situaţia era atât de limpede încât am înălţat melancolic din umeri, când Neri îmi strecură un mesaj, care eu o oră mai devreme ne-ar fi salvat: „Cisneros se hotărăşte să ne semnalizeze.

Cisneros indică: două sute şaisprezece probabil...” Cisneros nu mai era îngropat în întuneric. Cisneros se înălţa acolo, gata să fie atins, la stânga noastră. Da, dar la ce distanţă? Neri şi cu mine începurăm o scurtă conversaţie. Prea târziu. Eram de acord. A zbura până la Cisneros ar fi însemnat să sporim riscul de-a nu atinge coasta. Şi Neri răspunse: „Fiindcă benzina nu ne ajunge decât o oră, menţinem direcţia către nouăzeci şi trei”.

Escalele, totuşi, se trezeau una câte una. În dialogul nostru se amestecau vocile din Agadir, Casablanca, Dakar. Posturile de radio din fiecare oraş alarmaseră aeroporturile. Şefii de aeroporturi îşi alarmaseră camarazii. Şi, încetul cu încetul, se adunau în jurul nostru, ca în jurul patului unui bolnav. Căldură nefolositoare, dar căldură totuşi. Sfaturi vane, dar atât de înduioşătoare!

Când brusc Toulouse răsări, Toulouse, cap de linie,

pierdut acolo la patru mii de kilometri. Toulouse se instala deodată printre noi şi, fără niciun preambul, ne întreba: „Aparatul ce pilotaţi nu este oare F... ¡ (Am uitat înmatricularea.) – Da.

— Atunci dispuneţi încă de două ore de benzină. Rezervorul acestui aparat nu e un rezervor standard. Îndreptaţi-vă spre Cisneros”.

*

Iată deci cum necesităţile pe care le impune un meşteşug transformă şi îmbogăţesc lumea. Nici nu e nevoie de-o noapte asemănătoare pentru ca pilotul de linie să descopere un sens nou bătrânelor spectacole ale lumii. Priveliştea monotonă, care-l oboseşte pe pasager, e cu totul alta pentru echipaj. Această masă de nori, care astupă orizontul, încetează pentru echipaj de-a mai fi un decor: ea îi pune în joc muşchii şi-i va pune probleme. Pilotul ţine seama de ea, o măsoară, un adevărat limbaj îl leagă de ea. Iată un vârf de munte, acolo încă departe: sub ce înfăţişare i se va arăta? În clar de lună, va fi un reper comod. Dar dacă pilotul va zbura orbeşte, anevoie îşi va corecta abaterea şi, dacă nu va fi sigur de punctul unde se află, vârful muntelui se va preface pentru ei într-un exploziv, va umple cu ameninţarea lui întreaga noapte, aşa cum o singură mină scufundată, pe care curenţii apei o plimbă în voie, e de ajuns ea să tulbure întreaga mare.

La fel se întâmplă şi pe oceane. Pentru simplii călători furtuna rămâne invizibilă: valurile, observate de la o înălţime atât de mare, nu oferă niciun relief, şi pachetele de ceaţă par nemişcate. Numai frunze mari, albe se aştern,

marcate de nervuri şi de dungi, prinse într-un fel de îngheţ. Dar echipajul crede că aici orice amerizare este interzisă. Frunzele seamănă acum, pentru echipaj, cu nişte mari flori veninoase.

Şi chiar dacă voiajul e un voiaj fericit, pentru pilotul care zboară încotrova, pe itinerariul său, nu înseamnă că el asistă la un simplu spectacol. Aceste culori ale pământului şi ale cerului, aceste urme de vânt pe mare, aceşti nori auriţi ai amurgului, pilotul nu-i admiră, îi cugetă. Asemenea ţăranului care-şi cutreieră pământul şi care, după îmi de semne, prevede pulsul primăverii, ameninţarea îngheţului, vestirile ploii, şi pilotul de meserie descifrează semnele zăpezii, ale ceţii, semnele nopţii fericite. Maşina, care părea că-l îndepărtează dintâi, acum îl supune eu şi mai multă asprime marilor probleme ale naturii. Singur, în mijlocul vastului tribunal pe care un cer furtunos îl alcătuie pentru el, acest pilot îşi apără curierul său faţă de trei divinităţi elementare: muntele, marea şi furtuna.

II

CAMARAZII

1

CÂŢIVA camarazi, printre care şi Mermoz, întemeiară linia franceză de la Casablanca la Dakar, prin nesupusa Sahară. Motoarele de atunci, nerezistând de loc, o pană îl trimise pe Mermoz în mâinile maurilor: aceştia şovăiră să-l masacreze, îl ţinură ostatec cincisprezece zile, apoi îl vândură. Şi Mermoz ¡îşi reluă drumurile de curier pe deasupra aceloraşi teritorii.

Când se deschise linia spre America, Mermoz,

totdeauna în frunte, fu însărcinat să studieze linia de la Buenos-Aires la Santiago, şi, după ce se stabilise un pod aerian peste Sahara „să stabilească alt pod pe deasupra Anzilor. I se încredinţă un avion care urca până la cinci mii două sute de metri. Crestele Cordilierilor ating şapte mii de metri. Şi Mermoz decolă pentru a găsi trecătorile. După ce înfruntase nisipul, Mermoz înfruntă munţii, acele vârfuri care, când vântul suflă, îşi desfac eşarfele de zăpadă, cuprinse de lividitatea pe care o capătă lucrurile înaintea furtunii, acele vâltori atât de aspre, care, dacă trebuie suportate între pereţii a doua stânci, obligă pilotul la un fel de luptă cu cuţitul. Mermoz se angaja în luptă fără să-şi cunoască potrivnicul, fără să ştie dacă se poate ieşi cu viaţă din asemenea ciocniri. Mermoz „încerca” pentru alţii.

Şi tot „încercând”, într-o zi se trezi că e prizonierul Anzilor.

Împreună cu mecanicul, eşuaţi la patru mii de metri altitudine pe un platou cu pereţii verticali, se căzniră două zile încheiate să evadeze. Erau prinşi. Atunci mizară totul pe-o carte: săltând cu zdruncin pe pământul accidentat, lansară avionul în gol, până în prăpastie, unde se adânciră, în cădere, avionul îşi luă, în sfârşit, destulă viteză ca să poată asculta din nou comenzile. Mermoz îl îndreptă cu faţa către o creastă, o atinse, şi pe când apa se scurgea din toate tuburile care în timpul nopţii crăpaseră de îngheţ, din nou în pană după şapte minute de zbor, descoperi sub el câmpia din Chili, ca pe-un pământ făgăduit.

A doua zi, reîncepea.

Când Anzii fură bine exploraţi şi tehnica traversărilor

bine pusă la punct, Mermoz încredinţă această linie camaradului său Guillaumet şi plecă să exploreze noaptea.

Luminarea escalelor noastre nu era încă realizată; pe terenul de sosire, în noaptea neagră, se alinia în faţa lui Mermoz slaba iluminaţie a trei focuri de benzină.

Dar el se descurcă şi deschise drumul.

Când noaptea fu (îmblânzită îndeajuns, Mermoz încercă Oceanul. Şi, în 1931, pentru prima oară, curierul fu transportat de la Toulouse la Buenos-Aires în patru zile. La întoarcere, Mermoz avu o pană de ulei în mijlocul Atlanticului de Sud, deasupra mării dezlănţuite. O navă l-a salvat pe el, poişta şi edhipajul.

Mermoz dezţelenise astfel nisipurile, imuntele, noaptea şi marea. Nu numai o singură dată se prăbuşise în nisipuri, ¡în munţi, în noapte şi în mare. Dar când se reîntorcea, o făcea întotdeauna pentru a pleca din nou.

În sfârşit, după doisprezece ani de strădanie, pe când zbura din nou – pe deasupra Atlanticului de Sud, el semnală printr-un scurt mesaj că i s-a stricat motorul din dreapta, din spate. Apoi se făcu tăcere.

Ştirea nu era de loc îngrijorătoare şi totuşi, după zece. minute de tăcere, toate posturile de radio de pe linia Paris-Buenos-Aires începură să vegheze cu spaimă. Căci dacă zece minute de întârziere n-au nicio însemnătate în viaţa cea de toate zilele, ele capătă o grea semnificaţie în aviaţia poştală. În inima acestui timp mort se găseşte închis un eveniment încă necunoscut. Neînsemnat sau nenorocit, acest eveniment a şi avut loc. Destinul şi-a pronunţat verdictul, şi împotriva verdictului său nu există apel: o

mână de fier a condus echipajul către o amerizare fără gravitate sau către zdrobire. Dar verdictul nu este adus la cunoştinţa icelor care aşteaptă.

Care dintre noi n-a cunoscut aceste din ce în ce mai şubrede speranţe, această tăcere care împărăţeşte clipă de clipă, ca o boală fatală? Speram, apoi orele s-au scurs şi, încetul cu încetul, s-a făcut târziu. Până la urmă tot a trebuit să înţelegem că nu se vor mai întoarce camarazii noştri, că ei se odihneau în acel Atlantic de Sud al cărui cer l-au brăzdat atât de deseori. Mermoz desigur se retrăsese în spatele operei lui, aidoma secerătorului care, după ce a legat cumsecade snopii, se culcă în lanul său.

Gând un camarad moare astfel, moartea lui pare încă un act dintre cele care sunt în firea meseriei îşi ila început, loveşte poate mai puţin decât altă moarte. E sigur că s-a îndepărtat, că a făcut ultima schimbare de escală, dar prezenţa lui nu ne lipseşte încă în profunzime, cum ar putea să ne lipsească bunăoară pâinea.

Reîntâlnirile după un timp îndelung ţin într-adevăr de obiceiurile noastre. Căci de la Paris la Santiago de Chili camarazii de linie sunt împrăştiaţi în lume, izolaţi oarecum ca nişte santinele care nu şi-ar putea de loc vorbi. E necesar hazardul călătoriilor ca să-i adune, ici sau colo, pe meiribrii împrăştiaţi ai acestei mari familii profesionale. La Casablanca, la Dakar, la Buenos-Aires, într-o seară, se reiau în jurul unei mese, după ani de tăcere, aceste conversaţii întrerupte, se revine la vechile amintiri. Pe urmă, se pleacă din nou. Pământul este astfel pustiu şi bogat în acelaşi timp. Bogat în acele grădini tainice, ascunse şi greu de

ajuns, dar către care meseria noastră ne otnână mereu, fie într-o zi, fie în alta. Poate camarazii sau poate viaţa ne îndepărtează de ele, ne împiedică să ne gândim mult la dânsele, dar ele există undeva, nu se ştie bine unde, tăcute şi uitate, şi atât de credincioase! Şi dacă ne încrucişăm drumul nostru cu drumul lor, ele ne zguduie umerii cu mari izbucniri de ibucurie! Desigur, ne-am deprins cu aşteptarea...

Dar treptat-treptat descoperim că nu vom mai auzi niciodată râsul limpede al acelui camarad, descoperim că grădina aceea ne este pentru totdeauna interzisă. Începe atunci adevăratul nostru doliu, un doliu care nu e de loc sfâşietor, ci doar puţin amar. Într-adevăr, pe camaradul pierdut nimic nu-l va mai înlocui vreodată. Nu poţi crea camarazi vechi. Nimic n-are preţul atâtor amintiri comune, atâtor ore grele petrecute împreună, atâtor certuri şi împăcări, atâtor fluxuri emotive. Prieteniile de acest fel nu se pot reconstrui. E zadarnic să speri că, dacă plantezi un stejar, te vei adăposti curând la umbra lui.

Aşa e viaţa. Întâi ne-am îmbogăţit, am plantat ani de-a rândul, dar vin pe urmă anii când timpul desface această muncă şi despădureşte. Unul câte unul, camarazii noştri îşi iau cu ei umbră. Şi cu doliul nostru se amestecă, de-aci înainte, regretul ascuns că îmbătrânim.

Aceasta e morala <pe care Mermoz şi alţii ne-au transmis-o. Înainte de orice, măreţia unei meserii constă, poate, în puterea de-a uni oamenii: <nu există decât un singur lux adevărat, acela al relaţiilor omeneşti.

Lucrând numai pentru bunurile materiale, ne clădim

noi înşine propria noastră închisoare. Ne închidem singuratici, cu aurul nostru cenuşiu, care nu oferă nimic din ceea ce ar putea da valoare vieţii.

De le caut printre amintirile mele pe cele care să-mi fi lăsat un sentiment durabil, de fac bilanţul orelor care au cântărit în viaţa mea ceva, desigur că mă opresc la acelea pe care nu mi le-a adus nicio avere. Nu se poate cumpăra prietenia unui Mermoz, a unui camarad pe care încercările trăite împreună l-au legat de noi pentru totdeauna.

Cu sutele ei de imii de stele, această noapte de zbor, seninătatea aceasta, suveranitatea aceasta de numai câteva ceasuri, banii n-au cum să le cumpere.

După ce greul s-a dus, acest aspect nou al lumii, aceşti arbori, aceste flori, aceste femei, aceste surâsuri proaspăt colorate de viaţa care ne-a fost redată în zori, acest concert de lucruri mici care ne răsplătesc, banii n-au cum să le cumpere.

Şi nici noaptea aceea trăită între răsculaţi, a cărei amintire mă caută încă.

Trei echipaje de la Aeropoştal eşuaseră, pe înserate, pe coastă, la Rio de Oro. Mai întâi din cauza unei rupturi a bielei, coborâse camaradul meu Riguelle; la rândul său, un alt camarad, Bourgat, aterizase pentru a salva echipajul celui dintâi, dar o avarie neînsemnată îl ţintuise şi pe el la pământ. În cele din urmă, aterizai şi eu, tocmai când începea să se lase noaptea. Hotărlârăm să salvăm avionul lui Bourgat şi să aşteptăm ziua, pentru a duce la bun sfârşit reparaţia.

Cu un an înainte, camarazii noştri, Gourp şi Era ble,

care avuseseră şi ei, exact în acelaşi loc, o pană, fuseseră masacraţi de dizidenţi. Ştiam că un *rezzou* de trei sute de oameni înarmaţi încă mai sălăşluiesc undeva pe lângă Bojador. Cele trei aterizări ale noastre, care ne expuneau de departe vederii, poate că-i alarmaseră şi începurăm o veghe care putea să fie ultima.

Ne-am instalat aşadar pregătindu-ne să înnoptăm. După ce am coborât proviziile, cinci sau şase lăzi cu mărfuri, le-am golit şi le-am aşezat roată în jur, iar în fundul ¡fiecăreia dintre ele, ca în fundul unei gherete, am aprins câte-o sărmană luminare, pe care ¡anevoie o apăram de vânt. Aşa, în plin deşert, pe scoarţa goală a planetei, într-o-zolare ca-n anii dintâi ai lumii, am întemeiat un sat de oameni.

Strânşi pentru noapte în jurul vetrei aceleia largi a satului nostru, acea palmă de nisip peste care lăzile noastre revărsau o lumină tremurătoare, am aşteptat. Aşteptam zorile care să ne salveze, sau pe mauri. Şi nu ştiu ce anume da nopţii aceleia gustul unei nopţi de Crăciun. Ne povesteam amintiri, glumeam şi cântam.

Trăiam aceeaşi uşoară fervoare ce nu se întâlneşte decât în miezul unei sărbători bine orânduite. Şi totuşi eram nesfârşit de săraci. Vânt, nisip, stele. Într-un stil aspru, ca pentru călugării trapişti. Dar pe acea pânză prost luminată, şase sau şapte oameni, care nu mai aveau nimic pe lume, nimic altceva decât amintirile lor, îşi împărtăşeau bogăţii nevăzute.

Ne întâlnisem, în sfârşit. Mergem îndelung unul lângă altul, închişi în propria-ne tăcere, sau schimbăm vorbe fără

nicio noimă; şi iată, vine ora pericolului. Atunci ne strângem umăr la umăr. Descoperim că aparţinem aceleiaşi comunităţi. Ne surprindem mult mai încăpători prin descoperirea altor conştiinţe. Ne privim cu un surâs larg. Suntem aidoma prizonierului redevenit slobod care se minunează de nemărginirea mării.

Guillaumet, voi spune câteva cuvinte despre tine, dar voi căuta să nu te stingheresc, insistând cumva prea mult asupra curajului tău ori asupra valorii tale profesionale. Altceva a. Şi vrea să descriu, povestind cea mai frumoasă dintre aventurile tale.

Există pe lume o calitate căreia nu i se poate da niciun nume. Ar fi să se numească poate „gravitate”, dar cuvântul e neîndestulător. Pentru că o asemenea însuşire se poate prinde de mână cu veselia cea mai surâzătoare. E însăşi calitatea. tâmplarului, care se aşază ca de la egal la egal înaintea bucăţii sale de lemn, o mângâie, o măsoară şi, fără a o lua în glumă, îşi aduce la preajma ei toate rodnicele lui râvne.

Am citit, cândva de mult, Guillaumet, o relatare în care se celebra aventura ta, şi am o veche răfuială eu această imagine falsă. Erai înfăţişat ca un „ştrengar” bun de şotii, ca şi când curajul ar însemna să te scobori la niscai glume şcolăreşti, atunci când te afli în plină primejdie şi-n clipa morţii. Nu te cunoşteau, Guillaumet. Tu nu simţi nevoia, înainte de a-i înfrunta, să-ţi iei adversarii în derâdere. În faţa unei furtuni grele, tu judeci: „Iată o furtună grea”. O accepţi şi o chibzuieşti.

Îţi închin aici, Guillaumet, mărturia amintirilor mele.

Dispăruseşi de cincizeci de ore, iarna, în cursul unui zbor peste Anzi. Venind din fundul Patagoniei, îl înfcâlnii la Mendoza pe pilotul Deley. Şi unul şi altul, cinci zile de-a rândul, răscolirăm cu avionul îngrămădirea aceea de munţi, dar fără a descoperi nimic. Cele două aparate ale noastre nu ne erau de ioc suficiente. Ne părea că o sută de escadrile de-ar zbura o sută de ani n-ar termina de explorat acel masiv enorm, ale cărui creste se înalţă până la şapte mii de metri. Pierdusem orice nădejde. Până şi contrabandiştii, bandiţii care, acolo, pentru cinci franci se încumetă la crimă, până şi ei refuzau să-şi aventureze caravanele lor de ajutor pe lanţul de munţi. „Ne-am risca viaţa, ne spuneau. Iarna Anzii nu mai dau oamenii înapoi”. Când Deley şi cu mine am aterizat la Santiago, ofiţerii chilieni ne-au sfătuit, şi ei, să suspendăm explorările. „E iarnă. Camaradul vostru, chiar dacă asupra vieţ uit căderii, n-a supravieţuit nopţii. Când noaptea trece peste om, acolo sus, îl preface în gheaţă”. Şi când, din nou, lunecam printre zidurile şi stâilpii uriaşilor Anzi, mi se părea, nu că te mai caut, ci că-ţi veghez trupul, în tăcere, într-o catedrală de zăpadă.

În sfârşit, în cursul celei de a şaptea zile, pe când dejunam între două traversări, într-un restaurant din Mendoza, un om deschise uşa şi strigă, oh! mai nimic:

— Guillaumet... trăieşte!

Şi în clipa aceea toţi necunoscuţii care se aflau acolo se îmbrăţişară.

Zece minute mai târziu, decolasem, luând la bord doi mecanici, Lefebvre şi Abri. Peste patruzeci de minute,

aterizasem de-a lungul unui drum, după ce recunoscusem, nu ştiu după ce, vehiculul care te ducea nu ştiu încotro, spre San Raphael. A fost o întâlnire frumoasă; toţi plângeam, te striveam în braţele noastre, viu, reînviat, autor al propriului tău miracol. Atunci te-am auzit expriimiându-ţi, şi aceea a fost prima ta frază clară, un admirabil orgoliu bărbătesc: „Ceea ce am făcut, ţi-o jur, n-ar fi făcut-o niciodată niciun animal”.

Mai târziu, ne-ai povestit accidentul.

O furtună care grămădise în patruzeci şi opt de ore, pe coasta chiliană a Anzilor, o pătură de zăpadă groasă de cinci metri, astupând tot spaţiul, îi silise pe americanii de la PanAir să întoarcă. Tu, totuşi, decolai în căutarea unei spărturi de lumină spre cer. Descopereai, puţin mai spre sud, acea capcană, şi atunci, către şase mii cinci sute de metri, dominând norii care nu treceau de şase mii de metri şi printre care numai crestele înalte răsăreau ici-colo, te îndreptai spre Argentina.

Curenţii descendenţi dau uneori piloţilor o bizară senzaţie de rău. Motorul se învârte circular, dar te afunzi. Cauţi să te salţi, pentru a salva altitudinea, dar avionul îşi pierde viteza şi devine moale: te afunzi mereu. Reduci, temându-te acum că ai ¡săltat prea mult, te laşi abătut către stânga sau către dreapta, ca să te reazemi de creasta protectoare, aceea care primeşte vânturile ca o trambulină, dar te afunzi tot mai mult. Pare că întreg cerul coboară. Te simţi prins atunci într-un fel de accident cosmic. Nu mai există refugiu. Zadarnic încerci să te întorci, pentru a întâlni, în spate, zonele în care aerul, tare şi dens ca un

stâlp, te susţinea. Dar nu mai există niciun stâlp. Totul se descompune şi alunecă într-o dărăpănare universală către norul care suie eu moliciune, care se ridică până la tine şi te absoarbe.

„Era cât pe-aci să mă las prins, ne spuneai, dar încă n-aveam convingerea că trebuie s-o fac. Întâlneşti curenţi descendenţi deasupra norilor care par stabili, pentru simplul motiv că ia aceeaşi altitudine morii se recompun la nesfârşit. Totul e atât de bizar, sus, în creierii munţilor…”

Şi ce nori!…

81

„De îndată ce am fost prins, lăsai comenzile şi mă cramponai de scaun, ca nu cumva să mă

6 – 1/98

pomenesc zvârlit ¡în afară. Zguduiturile erau atât de puternice încât curelele îmi răneau umerii şi ar fi putut să plesnească. Pe deasupra, chiciura mă lipsea de orice orizont instrumental, aşa că fusei rostogolit ca o pălărie de la şase mii de metri la trei mii cinci sute.

La trei mii cinci sute de metri, întrevăzui o masă neagră, orizontală, care îmi îngădui să restabilesc avionul. Era un lac pe care-l recunoscui: Laguna Diamante. Ştiam că se află în fundul unei pâlnii care avea un flanc, vulcanul Mai pu, ce se ridică până la ¡şase imii nouă sute de metri. Deşi scăpat de ¡nori, mă orbeau încă vârtejurile groase de zăpadă şi nu puteam părăsi lacul fără riscul de-a mă strivi de unul din pereţii pâlniei. Mă rotii deci în jurul lagunei, la treizeci de metri altitudine, până la pana de benzină. După două ore de ¿bor circular, coborâi şi mă rostogolii. Când;

mă desprinsei de avion, furtuna mă răsturnă. Mă ridicai în picioare, dar ea mă răsturnă din nou. Fusei ¡silit să ¡mă strecor sub carlingă îşi să-mi sap un adăpost în zăpadă. Acolo mă învelii ¡în sacii poştali şi timp de patruzeci şi opt de ore aşteptai.

După care, furtuna ¡potolindu-se, începui să merg. Am ¡mers cinci zile şi patru nopţi”.

Dar ce rămăsese din tine, Guillaumet? Te regăseam, dar te regăseam calcinat, zbârcit, pipernicit ca o bătrână. În aceeaşi seară te-am dus cu avionul la Mendoza, unde cearşafuri albe te învăluiau ca un balsam. Însă ele nu te vindecau.

Te apăsa trupul înţepenit, pe care-l întorceai şi-l răsuceai, fără a reuşi să-l găzduieşti ca lumea în somn. Trupul tău nu uita nici stâncile, nici zăpezile. Ele te stigmatizau. Îţi observasem obrazul negru, tumefiat, aidoma unui fruct răscopt care a primit lovituri. Erai foarte urât, într-o stare mizeră, pierduseşi obişnuinţa de-a mânui frumoasele unelte ale meseriei tale: mâinile îţi erau ţepene, şi când te aşezai pe marginea patului, pentru a respira, picioarele degerate îţi atârnau ca două greutăţi moarte. Nici nu-ţi terminaseşi bine călătoria, gâfâiai încă, şi când te răsuceai pe pernă, ca să-ţi afli liniştea, atunci o procesiune de imagini pe care nu le puteai reţine, o procesiune care trepăda nerăbdătoare în culise, începea numaidecât să forfotească în mintea ta. Şi ea defila. Şi tu reluai de zeci de ori lupta împotriva duşmanilor care reînviau din cenuşa lor.

Eu te îndopam cu ceaiuri:

— Bea, dragul meu!

— Ceea ce m-a mirat mai mult... ştii...

Boxer învingător, dar însemnat cu urmele marilor lovituri primite, îţi retrăiai strania aventură. Şi te eliberai de ea numai frântură cu frântură. Iar eu te zăream, în timpul povestirii tale nocturne, mergând fără ajutorul bastonului de munte, fără frânghii, fără provizii, trecând prin strâmtori situate la patru mii cinci sute de metri înălţime sau înaintând de-a lungul pereţilor verticali, cu picioarele, genunchii şi mâinile sângerânde, pe un frig de patruzeci de grade. Golit încetul cu încetul de sânge, de puteri, de raţiune, înaintai cu o încăpăţânare de furnică, întorcându-te să ocoleşti obstacolul, ridicându-te după ce căzeai sau urcând pantele care nu duceau decât în prăpastie, dar neîngăduindu-ţi niciun răgaz, pentru că asta ar fi însemnat să nu te mai ridici din patul de zăpadă.

Şi, într-adevăr, când alunecai, trebuia să te ridici iute, ca să nu devii ¡stană de piatră. Frigul te pietrifica dintr-o secundă în alta, iar pentru a te înfrupta, după cădere, de un minut mai mult de odihnă, trebuia să-ţi mişti muşchii morţi, ca să te poţi ridica.

Rezistai tentaţiilor. „În zăpadă, îmi spuneai, pierzi orice instinct de conservare. După două, trei, patru zile de mers. nu-ţi mai doreşti decât somnul. Mi-l doream. Dar îmi spuneam: Dacă soţia mea crede că trăiesc, atunci crede că merg. Camarazii cred că merg. Toţi au încredere în mine. Şi aş (fi un ticălos dacă n-aş merge”.

Aşadar mergeai, şi cu vârful briceagului făceai în fiecare zi câte o nouă tăietură în pantofi, pentru ca picioarele tale, care îngheţau şi se umflau, să poată rezista.

Mi-ai făcut această ciudată mărturisire:

„Vezi tu, iâncă de-a doua zi, cea mai mare greutate a fost să mă împiedic de-a mai gândi. Sufeream prea mult îşi situaţia mea era prea disperată. Pentru a avea curajul să merg, nu trebuia să mă gândesc la situaţia în care eram. Din nefericire, îmi controlam cu greutate creierul; lucra ca o turbină. Dar puteam încă să-i aleg imaginile. Îl entuziasmam pentru un film, pentru o carte. Şi filmul sau cartea defilau în mine vertiginos. Pe urmă reveneam la starea mea prezentă. Fără greş. Şi atunci îl îndreptam spre alte amintiri!…”

Şi totuşi o dată, fiindcă lunecaseşi, cum erai întins pe brânci în zăpadă, ai renunţat să te mai ridici. Erai aşijderi unui boxer care, golit de orice pasiune, aude secundele căzând una după alta într-un univers straniu, până la a zecea, care e fără putinţă de apel.

„Am făcut ce am putut şi nu mai am nicio speranţă, pentru ce să mă încăpăţânez în acest martiriu?” Ţi-era de ajuns să închizi ochii, ca să faci pace în lume. ila să ştergi din lume stâncile, gheţurile şi zăpezile. De îndată ce închideai aceste pleoape miraculoase, nu mai existau nici lovituri, nici căderi, nici muşchi sfâşiaţi, nici ger arzător şi nici nu mai trebuia să cari ca un bou această povară a vieţii, care devenea mai grea decât un car. Şi începuseşi a gusta din acest frig devenit otravă, din acest frig care, ca şi morfina, te umplea acum de beatitudine. Viaţa ţi se refugia în jurul inimii. Ceva dulce şi de preţ se cuibărea în miezul făpturii tale. Conştiinţa ta părăsea încetul cu încetul îndepărtatele regiuni ale trupului, care, fiară până atunci

îmbuibată de suferinţă, începea să capete indiferenţa marmorii.

Până şi scrupulele tale se potoleau. Apelurile noastre nu mai ajungeau până la tine sau, mai exact, se prefăceau pentru tine în chemări de vis. Răspundeai fericit cu un mers de vis, cu paşi uşori, mari, care-ţi. deschideau fără eforturi deliciile câmpiilor întinse. Cu câtă uşurinţă alunecai într-o lume aşa de dezmierdătoare pentru tine! Avar, tu hotărai, Guillaumet, să ne refuzi întoarcerea ta.

Dar din străfundul conştiinţei tale începură să încolţească remuşcările. În vis se amestecau deodată fel de fel de amănunte precise. „Mă gândeam la soţia mea. Poliţa mea de asigurare o va feri de mizerie. Da, dar asigurarea…”

În cazul unei dispariţii, moartea legală este întârziată cu patru ani. Acest amănunt îţi apăru izbitor, ştergând toate celelalte imagini. Ori tu te aflai întins cu burta în jos pe-o nesfârşită pantă de zăpadă. Gând va veni vara, trupul tău se va rostogoli odată cu noroaiele spre una din miile de văgăuni ale Anzilor. Ştiai lucrul acesta. Dar mai iştiai şi că la cincizeci de metri înaintea ta se înalţă o stâncă. „M-am gândit: dacă mă ridic, voi reuşi poate să ajung până la ea. Şi dacă o să-mi las trupul lipit de acea piatră, mi-l vor găsi la vară”.

Odată sculat în picioare, ai umblat două nopţi şi trei zile.

Nu credeai de loc însă că vei putea merge departe:

„Ghicii. sfârşitul după multe semne. Iată unul din ele. Eram constrâns, cam din două în două ore, să mă opresc şi

să mai despic puţin pantoful, să-mi fricţionez cu zăpadă picioarele care mi se umflau, ori pur şi simplu să las să mi se odihnească inima. Dar în ultimele zile îmi pierdeam memoria. Cred că trecuse multă vreme de când eram plecat, în clipa când se făcu lumină în mine: de fiecare dată uitasem câte ceva. Prima oară o mănuşă, ceea ce era un lucru de-a dreptul grav pe frigul acela! O pusesem în faţa mea şi plecasem fără is-o iau de jos. Pe urmă îmi uitasem ceasul. Pe urmă, briceagul. Pe urmă, busola. Cu fiecare popas rămâneam mai sărac...

„Salvarea e să fac un pas. Încă un pas. Dar nu reîncepeam de fiecare dată decât acelaşi pas..."

„Ceea ce am făcut, ţi-o jur, n-ar fi făcut-o niciodată niciun animal". Această frază, cea mai nobilă din câte cunosc, această frază care conferă prestanţă unui om, care-l onorează, care restabileşte ierarhiile adevărate, îmi revenea în iminte. Adormiseşi, în sfârşit, conştiinţa ta nu mai era trează, dar din trupul acela dărâmat, mototolit, ars, ea avea totuşi să se trezească din nou, şi din nou să ţi-l domine. În asemenea împrejurări, trupul nu mai e altceva decât o bună unealtă, trupul nu mai e decât o slugă. Şi orgoliul acesta al unei bune unelte, şi pe acesta, Guillaumet, ai ştiut să-l exprimi:

„Îţi poţi închipui că, lipsit de hrană, în a treia zi de mers... inima mea nu mai bătea prea bine... Şi totuşi! de-a lungul unei pante verticale, pe care înaintam suspendat deasupra abisului, scobind găuri ca să am de ce mă agăţa, iată că deodată şi inima mă lasă. Ezită, porneşte iar. Bate aiurea. Simt că, dacă mai ezită o clipă, cad. Nu mai mişc şi

ascult în mine. Niciodată, înţelegi?

niciodată în avion nu m-am simţit legat atât de strâns de motorul meu, cum m-am simţit legat, în răstimpul celor câteva minute, de inima mea. Îi spuneam: Hai, un efort! încearcă să mai baţi... O, dar era o inimă de bună calitate! Ezita şi pe urmă o pornea din nou... Dacă ai şti cât eram de mândru de această inimă!”

În camera din Mendoza, unde te veglieam, dormeai în sfârşit şi aveai un somn gâfâit. Mă gândeam: dacă i s-ar vorbi despre curajul lui, Guillaumet ar ridica din umeri. Dar e tot aşa de adevărat că l-am trăda celebrându-i modestia. El e dincolo de hotarele unei asemenea mediocre calităţi. Dacă dă din umeri, din înţelepciune o ¡face. Ştie că, o dată înşurubaţi într-o primejdie, oamenii nu se mai tem de ea. Numai necunoscutul înspăimântă oamenii. Dar, pentru oricine îl înfruntă, el încetează de-a mai fi necunoscut. Mai ales dacă-l urmăreşti cu acea gravitate lucidă. Curajul lui Guillaumet, înainte de orice, nu-i altceva decât lăuntricul rezultat ai dreptei lui firi.

Adevărata sa calitate nu constă în asta. Măreţia lui este aceea de-a se simţi răspunzător. Răspunzător de el, de avionul-curier şi de camarazii care speră. El ţine în mâinile lui suferinţa sau bucuria lor. Răspunzător pentru orice lucru nou care se clădeşte acolo, printre cei vii, şi la care el e obligat să ia parte. Răspunzător oarecum de destinul oamenilor, în măsura muncii lui.

El face parte dintre acele măreţe fiinţe care acceptă să acopere cu frunzişul lor orizonturi largi. A fi om înseamnă în chip neîndoielnic a fi răspunzător. Înseamnă a cunoaşte

ruşinea, când te afli în faţa unei nefericiri ce nu pare să depindă de tine. Înseamnă a fi mândru de o biruinţă pe care au repurtat-o camarazii tăi. Înseamnă a simţi, punând şi tu o piatră la temelie, că astfel contribui la clădirea lumii.

Unii vor să confunde asemenea oameni cu toreadorii sau cu pasionaţii jocurilor de noroc. Se înalţă laude dispreţului lor pentru moarte. Dar puţin îmi pasă mie de dispreţul lor pentru moarte. Dacă nu-şi are rădăcinile într-un sentiment al răspunderii consimţite, nu este altceva decât semnul sărăciei sau al prisosului de tinereţe. Am cunoscut un ¡sinucigaş tânăr. Nu mai ştiu ce durere în dragoste îl împinsese să-şi tragă cu grijă un glonte în inimă. Nu ştiu cărei ispite literare cedase îmbrăcându-şi imâinile în mănuşi albe, dar îmi aduc aminte că în faţa acelei întristătoare ostentaţii am avut o impresie nu de nobleţe, ci de mizerie umană. Aşadar, dincolo de obrazul acela plăcut, în acel ¡cap de om nu mai existase nimic altceva. Nimic, decât imaginea unei fetişcane proaste, la fel ca altele.

În faţa unui atare destin slab, îmi aminteam de-o adevărată moarte bărbătească. Aceea a unui grădinar care îmi spunea: „Ştiţi!... uneori mă treceau năduşelile când săpam pământul. Reumatismul îmi sfâşia piciorul şi blestemam acea robie. Ei bine, azi aş vrea să sap, să: sap pământul. A săpa mi se pare un lucru atât de frumos!

Eşti atât de liber când sapi! Şi pe urmă, cine îmi va tăia, aşa cum îi tai eu, arborii?” Lăsa în urmă un pământ înţelenit. Lăsa o planetă înţelenită. Era legat cu dragoste de toate aceste pământuri şi de toţi aceşti arbori ai pământului. Era generosul, risipitorul, marele senior! Era,

ca şi Guillaumet, omul curajos, atunci când lupta în numele Creaţiei sale, împotriva morţii.

III

AVIONUL

CE IMPORTANŢĂ ARE, Guillaumet, dacă zilele şi nopţile tale de lucru se scurg controlând manoimetre, echilibrându-te după giroscopuri, ascultând suflul motoarelor sau încumetându-te să birui cele cincisprezece tone de metal: problemele care şi, se pun sunt, la urma urmelor, probleme ale omului, şi tu atingi dintr-odată, la acelaşi nivel, nobleţea omului de munte. Aşijderea unui poet, ştii să ¡savurezi revărsatul zorilor. Din fundul prăpastiei nopţilor grele, ai dorit de atâtea ori apariţia acestui palid ¡mănunchi de raze, a claritătii acesteia care ţâşneşte, la răsărit, din măruntaiele pământurilor negre. Această miraculoasă fântână s-a dezgheţat uneori domol în faţa ta şi te-a vindecat, când credeai că ai să mori.

Întrebuinţarea unui instrument savant n-a făcut din tine un tehnician sec. Mi se pare că toţi aceia care ¡se sperie prea mult de progresele noastre tehnice confundă scopul cu mijloacele. Oricine luptă numai cu speranţa ¡în bunurile materiale nu recoltează nimic care să merite valoarea de-a trăi. Căci maşina nu este un scop. Avionul nu este un scop: este o unealtă. O unealtă ca şi plugul.

Dacă noi credem că maşina duce la înjosirea omului, e poate din pricină că ne lipseşte trebuitoarea perspectivă din care să judecăm efectele atât de repezilor prefaceri pe care le-am suferit. Ce sunt cei o sută de ani ai istoriei maşinii, pe lângă cei două sute de mii de ani ai istoriei omului? De abia

de curând ne-am instalat în acest peisaj de mine şi centrale electrice. De abia de curând am început să locuim această casă nouă, pe care nici n-am terminat-o de clădit. Totul s-a schimbat aşa de repede în preajma noastră: raporturile dintre oameni, condiţiile de lucru, obiceiurile. Însăşi psihologia noastră a fost răscolită în fundamentele ei cele mai intime. Noţiunile de separaţie, de absenţă, de distanţă, de întoarcere, nu mai conţin aceleaşi realităţi, chiar dacă termenii au rămas aceiaşi. Pentru a intui lumea de azi, întrebuinţăm un limbaj stabilit pentru lumea de ieri. Şi ne pare că viaţa trecutului răspunde mai bine naturii noastre pentru unicul motiv că răspunde mai bine limbajului nostru.

Fiecare progres ne-a gonit puţin mai departe de obiceiurile pe care abia le căpătasem şi suntem cu adevărat nişte emigranţi care încă nu şi-au întemeiat patria.

Cu toţii nu suntem decât nişte tineri barbari pe care noile noastre jucării îi minunează încă. N-au alt sens cursele noastre de avion. Unul urcă ¡mai sus, aleargă mai repede. Uităm pentru ce l-am făcut să zboare. Deocamdată, zborul e mai puternic decât obiectul său. Şi totdeauna se petrece la fel. Pentru colonistul care întemeiază un imperiu sensul vieţii este de a cuceri. Soldatul îl dispreţuieşte pe colonist. Dar scopul acestei cuceriri nu este oare stabilirea colonistului? Astfel, în exaltarea progreselor noastre, am făcut oamenii să servească la construirea de căi ferate, la ridicarea uzinelor, la forarea puţurilor de petrol. Şi-am uitat pentru o clipă că înălţăm aceste construcţii ca să le fie oamenilor de folos, în timpul duratei de cucerire, morala

noastră a fost o morală de soldaţi. Dar iată, acum trebuie să colonizăm. Trebuie să-i dăm viaţă acestei case noi, care n-are chip. Adevărul a fost pentru unul acela de a clădi, şi pentru celălalt este acela de a locui.

Se va face, fără îndoială, din ce în ce mai umană casa noastră. Maşina însăşi, pe măsură ce se perfecţionează, dispare în spatele rolului ei. Pare-se că orice efort industrial al omului, că toate calculele sale, că toate nopţile lui de veghe deasupra proiectelor, nu conduc, dacă sunt privite ca semne vizibile, decât la simplicitate, ea şi cum ar fi necesară experienţa mai multor generaţii pentru a degaja puţin câte puţin curba unei coloane, a unei carene sau a unui fuzelaj de avion, până a li se da puritatea elementară a unei rotunjimi de „în sau a unui umăr. Pare-se că munca inginerilor, a desenatorilor, a calculatorilor din birourile de studii n-ar fi, astfel, în aparenţă, decât aceea de a şlefui şi de a şterge, de a uşura un racord, de a echilibra o aripă în aşa fel încât să nu mai atragă luarea-aminle, să nu mai existe o aripă agăţată la un fuseiaj, ci o formă perfect dezvoltată, desprinsă în sfârşit din zgura ei, un fel de ansamblu spontan, misterios legat în sine şi de aceeaşi calitate cu a poemului. Pare-se că perfecţiunea e atinsă nu atunci când nu mai e nimic de adăugat, ci când nu mai e nimic de înlăturat. La capătul evoluţiei ei, maşina se ascunde.

Perfecţia invenţiei se mărgineşte astfel cu absenţa invenţiei. Şi aşa cum se întâmplă cu un instrument din a cărui fiinţă orice mecanică aparentă s-a şters, ori aşa cum ne e livrat un obiect la fel de natural pe cât poate fi de

naturală o piatră şlefuită de mai e, tot atât de minunată e maşina care prin însfişi întrebuinţarea ei tinde încetul cu încetul să fie uitată.

Altă dată ne găseam în contact cu o uzină complicată. Astăzi însă am uitat că un motor se învârte. El răspunde în sfârşit funcţiunii lui, care este aceea de-a se învârti, aşa cum o inimă bate, iar noi nu mai dăm atenţie bătăilor inimii noastre. Această atenţie nu mai este absorbită de unealtă. Dincolo de unealtă, şi prin ea, regăsim bătrâna fire, aceea a grădinarului, a navigatorului, a poetului.

Pilotul care decolează intră în contact cu apa, cu aerul. Când motoarele pornesc, când aparatul a şi început să brăzdeze marea, coca lui care se izbeşte de asprul freamăt al apei sună ca un gong, şi omul poate urmări această mişcare în zguduirea propriului său trup. El simte cum hidroavionul, secundă de secundă, pe măsură ce câştigă viteză, se încarcă de putere. Simte cum în cele cincisprezece tone de materie se pregăteşte acea maturitate care îngăduie zborul. Pilotul striânge mâinile pe comenzi îşi treptat-trepcat, primeşte în palmele pe care le ţine ca un căuş puterea aceasta ca pe-un dar. Iar pe măsură ce acest dar îi este acordat, mânerele de metal ale comenzilor devin mesagerii puterii lui. Când puterea e coaptă, cu o mişcare mai suplă decât aceea pe care ar face-o un culegător de poame, pilotul desprinde avionul de ape şi îl stabileşte în aer.

IV

AVIONUL ŞI PLANETA

1

FĂRĂ îndoială că avionul este o maşină, dar ce instrument de analiză totodată! Instrumentul acesta ¡ne-a ajutat să descoperim adevărata faţă a pământului. Într-adevăr, de-a dungul secolelor, drumurile ¡ne-au înşelat. Noi semănăm împărătesei aceleia care a dorit cândva să-şi vadă supuşii şi să afle dacă se bucurau de domnia ei. Curtenii însă, ca s-o înşele, îi aşezară în drum câteva frumoase decoruri şi plătiră figuranţi să dănţuie. Dincolo de subţirea spoială a priveliştilor ce-o întâmpinau, ea nu bănui nimic din tot ce se petrecea în împărăţia sa şi nu ştiu că, pe întinsul câmpiilor, cei care mureau de foame o blestemau.

Tot astfel mergeam şi noi de-a lungul drumurilor cotite. Ele ocolesc pământurile sterpe, stâncile, nisipurile, sunt una cu nevoile omului şi leagă fântână de fântână. Ele îi îndrumă pe ţărani de la hambarele lor către lanurile de grâu, iau din pragul staulelor vitele încă adormite şi le revarsă în zori prin păşunile cu lucernă. Ele unesc sat cu sat, căci de la un sat la altul se înfăptuiesc legături. Şi chiar dacă vreunul din drumuri se încumetă a străbate un deşert, iată-l că face douăzeci de cotituri ca să se bucure de oaze.

Înşelaţi astfel de meandrele lor, ca de tot atâtea minciuni îngăduitoare, de-a lungul călătoriilor noastre ne-am înfrumuseţat imaginea închisorii în care ne mişcăm, pentru că meandrele acelea ne-au condus în timpul călătoriilor noastre de-a lungul atâtor pământuri smălţate de ape, de-a lungul atâtor livezi şi al atâtor imaşuri. Planeta aceasta am crezut-o umedă şi blândă.

Dar vederea noastră s-a ascuţit şi am făcut un progres crud. Cu avionul am învăţat linia dreaptă. De abia am

decolat, şi părăsim aceste drumuri care se apleacă spre adăpători şi staule sau şerpuiesc din oraş în oraş. Liberaţi de servituţile dragi, liberaţi de nevoia fântânilor, ne îndreptăm spre îndepărtatele noastre ţinte. Numai atunci, din înaltul traiectoriilor rectilinii, descoperim temelia esenţială, sălaşurile de stâncă, de nisip şi de sare, în care viaţa uneori cutează să înflorească, ici sau colo, ca un firicel de muşchi în scorburile ruinelor.

97

Şi iată-ne, aşadar, schimbaţi în fizicieni, în biologi, examinând aceste civilizaţii care împodobesc adâncurile văilor şi care uneori, ca prin minune, se deschid asemeni unor parcuri, acolo unde le e climatul prielnic. Iată-ne, deci, judecând omul la scară cosmică, observându-l prin ferestruicile noastre ca prin nişte instrumente de studiu. Iată-ne recitindu-ne istoria.

7 – 1/98

2

Pilotul care se îndreaptă spre strâmtoarea Magellan zboară, puţin la miazăzi de Rio Gallegos, pe deasupra unei vechi mase de lavă. Acele mormane de lavă apasă asupra câmpiei cu toată greutatea celor douăzeci de metri de grosime. Pe urmă, pilotul întâlneşte o a doua masă, o a treia, şi de aci înainte fiecare ridicătură de pământ, fiecare gurgui de două sute de metri înălţime poartă în pântecul său câte un crater. Nu orgolioase Vezuvii: ci nişte guri de obuzier, răsărite chiar în carnea câmpiei.

Dar astăzi s-a aşternut liniştea. Treci cu surprindere prin acest peisaj mort, în care mii de vulcani îşi răspundeau

altă dată unul altuia din marile lor orgi subterane, ori de câte ori scuipau foc. Şi zbori peste un pământ care de aci înainte va fi mut, împodobit cu gheţari negri

Dar, mai departe, vulcani mai vechi sau şi îmbrăcat cu o iarbă de aur. Din adâncurile lor ţâşneşte uneori câte un arbore, ca o floare într-o glastră de demult. Sub o lumină crepusculară, câmpia devine luxoasă ca un parc civilizat, cu iarba ei tăiată scurt, şi abia dacă se mai rotunjeşte în jurul uriaşelor gâtleje de crater. Un iepure o ia la sănătoasa, o pasăre zboară, viaţa s-a făcut stăpâna unei planete noi, în care aluatul cel bun al pământului s-a aşternut în sfârşit peste astru.

În sfârşit, cu puţin înainte de Punta Arenas, ultimele cratere se astupă. O pajişte netedă învăluie curbele vulcanilor; de aci înainte nu mai sunt decât câmp întins. Fiecare crăpătură e cusută cu acest în fraged. Pământul e neted, pantele sunt dulci şi uiţi de originea lor. Această pajişte şterge de pe coasta colinelor pecetea întunecatei lave.

Şi iată oraşul cel mai de miazăzi al lumii, hărăzit întâmplător din puţin noroi, între lava primordială şi gheţurile australe. Cât de copleşitoare simţi miraculoasa prezenţă a omului, când te afli. atât de aproape de acele alunecări negre... Stranie întâlnire! Nu ştii cum şi nici de ce acest trecător vizitează aceste grădini îngrijite, bune de locuit pentru o atât de scurtă vreme, o epocă geologică, o zi binecuvântată printre zile.

Am aterizat în blândeţea serii. Punta Arenas! Mă reazitm de-o fântână şi privesc la fetele tinere. La doi paşi

de graţia lor, simt şi mai bine misterul uman. Într-o lume în care viaţa iese atât de frumos în întâmpinarea vieţii, în care florile se întâlnesc cu florile în însuşi leagănul vântului, în care lebăda cunoaşte toate lebedele, singuri oamenii îşi zidesc solitudinea.

Cât spaţiu sapă între ei spiritul! Un vis de fată tânără o izolează de mine, cum să urc până la ea? Ce să cunoşti dintr-o tânără care se întoarce acasă cu paşi înceţi, cu ochii plecaţi şi surâzându-şi ei însăşi, deja plină de născociri şi de minciuni adorabile? Ea a putut să-şi înfiripe un regat din gândurile, din glasul şi din tăcerile unui amant, şi de atunci pentru ea nu mai există, dincolo de el, decât barbari. Mai bine decât în altă planetă, o simt zăvorâtă în taina ei, în deprinderile ei, în melodioasele ecouri ale memoriei sale. Zămislită ieri din vulcani, din pajişti sau din saramura imărilor, iat-o aproape pe jumătate divină.

Punta Arenas! Mă reazim de-o fântână. Nişte bătrâne vin să scoată apă; din drama lor eu nu voi cunoaşte decât această mişcare de roabe. Un copil, cu ceafa la perete, plânge în tăcere. În amintirea mea nu va rămâne din el decât un copil frumos, pentru totdeauna inconsolabil. Sunt un străin. Nu ştiu nimic. Împărăţiile lor îmi rămân închise.

În ce decor redus se joacă acest joc vast al urilor, al prieteniilor, al bucuriilor omeneşti! De unde scot oamenii acest jind al eternităţii, azvârliţi cum sunt deasupra unei pojghiţe de lavă caldă încă, ameninţaţi de nisipurile viitoare şi ameninţaţi de zăpezi? Civilizaţiile lor nu sunt decât pieritoare poleieli: un vulcan, o nouă mare, o furtună de nisip le poate şterge de pe faţa pământului.

Acest oraş pare că stă pe-un sol adevărat, pe care-l crezi bogat în adâncime, aşi jderi unui pământ din Beoţia. Aici, ca şi aiurea, oamenii uită că viaţa e un lux şi că nicăieri nu există pământ cu adevărat adânc sub picioarele oamenilor. Dar cunosc, la zece kilometri de Punta Arenas, un lac, în stare să dovedească asta. Încercănat cu arbori piperniciţi şi case joase, umil ca o baltă în mijlocul unei curţi de fermă, într-un chip inexplicabil, lacul are maree. Urmărindu-i zi şi noapte respiraţia înceată printre atâtea realităţi paşnice, printre trestii şi printre capiii care se joacă, el ascultă de alte legi. Dedesubtul suprafeţei netede, sub gheaţa nemişcată, sub unica barcă dărăpănată, energia lunii e activă. Vârtejuri marine mişcă, în adâncimile ei, această masă neagră. Stranii digestii se petrec acolo împrejur şi până la strâmtoarea Magellan, pe sub stratul subţire de ierburi şi flori. Această baltă întinsă pe o sută de metri, în pragul unui oraş în care te simţi la tine acasă, bine înfipt cu picioarele în pământul oamenilor, are acelaşi puls ca şi marea.

3

Locuim o planetă rătăcitoare. Din vreme în vreme, datorită avionului, ea ne relevă originea sa: o baltă care e în legătură cu luna scoate la iveală înrudiri ascunse – dar am mai cunoscut şi alte semne.

Pe coasta Saharei, între Cap Juby şi Gisneros, se zboară din depărtare în depărtare pe deasupra platourilor în formă de trunchi de con, a căror lărgime merge de la câteva sute de paşi până la vreo treizeci de kilometri. Înălţimea lor, deosebit de uniformă, e de trei sute de metri. Dar dincolo

de această egalitate de nivel, ele prezintă aceleaşi nuanţe, aceleaşi grăunţe ale pământului lor, aceeaşi modelare a falezei. Precum coloanele unui templu, ieşind singure din nisip, îşi arată încă urmele masei care s-a surpat, tot aşa stâlpii aceştia singuratici sunt mărturia unui platou vast care odinioară îi unea.

În cursul primilor ani ai liniei Casablanca-Dakar, în epoca în care materialul era fragil, panele, cercetările şi acţiunile de salvare ne-au constrâns să aterizăm adeseori în mijlocul triburilor răzvrătite. Ori, nisipul e înşelător: îl crezi ferm şi te poţi îngropa în el. Cât despre vechile saline, care par că prezintă o rigiditate de asfalt şi care sună aspru sub călcâi, ele cedează uneori sub greutatea roţilor. Coaja albă de sare crapă atunci, făcând să răbufnească mirosul puturos al unei mlaştini negre. Când împrejurările ne îngăduiau, alegeam suprafeţele netede ale acelor planuri: ele nu ascundeau niciodată capcane.

Această garanţie se datora prezenţei unui nisip rezistent, boabelor lui grele, enormă grămadă de scoici minuscule. La suprafaţa platoului erau încă intacte, dar descopereai că se fărâmiţau şi se îngrămădeau pe măsură ce scoborai de-a lungul unei muchii. În depozitul cel mai vechi, la baza masivului, se şi transformaseră într-un calcar pur.

Ori, în perioada captivităţii lui Reine şi Serre, doi camarazi care căzuseră în mâna răsculaţilor, se întâmplă ca, aterizând pe unul din acele refugii, pentru a coborî un mesager maur, să caut împreună cu el, înainte de a-l părăsi, dacă există vreun drum pe care să poată coborî.

Terasa noastră ducea, în toate direcţiile, la o faleză care se surpa vertical, într-o prăpastie cu falduri de draperie. Orice scăpare era imposibilă.

Şi totuşi, înainte de a decola ca să căutăm aiurea un alt teren, întârziai acolo. Încercam o bucurie poate copilărească să-mi las urma paşilor pe-un tărâm pe care nimeni încă, animal sau om, nu-l umbrise vreodată. Niciun maur n-ar fi putut să se încumete la asaltul acelui castel întărit. Niciun european nu explorase vreodată acel teritoriu. Cutreieram peste un nisip inimaginabil de virgin. Eram întâiul care prefiram, dintr-o mână într-alta, acea pulbere de scoici, ca pe un aur preţios. Întâiul care tulburam acea tăcere. Pe acel soi de banchiză polară pe care, de când lumea, nu răsărise un singur fir de iarbă, eram aidoma unei seminţe adusă de vânturi, eram întâia mărturie de viaţă.

O stea strălucea, şi eu o contemplam. Visam că suprafaţa aceea albă rămăsese dăruită numai astrelor de milioane de ani. Pânză imaculată întinsă sub cerul pur. Şi primii o lovitură în inimă, ca în pragul unei mari descoperiri, când descoperii, pe acea pânză, ila cincisprezece sau douăzeci de metri de mine, o piatră neagră.

Stăm pe un strat de scoici gros de trei sute de metri. Întinderea enormă, întreagă acea întindere, se opunea, ca o probă peremptorie, prezenţei oricărei pietre. Poate că dormeau silexurile în adâncimile subpământene, ieşite din lenta digestie a globului, dar oare ce miracol ar fi ajutat ca vreunul din ele să iasă către această suprafaţă prea nouă? Cu inima bătând, ridicai deci ce descoperisem: o piatră

dură, neagră, de mărimea unui pumn, grea ca de imetal şi în formă de lacrimă.

Pe o pânză întinsă sub un măr nu pot cădea decât mere; pe o pânză întinsă sub stele nu poate să cadă decât pulbere de astre; niciodată vreun aerolit nu-şi arătase originea cu atâta evidenţă.

Şi, ridicând capul în chip firesc, m-am gândit că din înaltul acelui măr ceresc trebuie să mai fi căzut şi alte fructe. Le voi găsi chiar la locul căderii lor, pentru că, de sute de mii de ani, nimic nu putuse să le tulbure. Pentru că nu puteau fi confundate cu alte materiale. Şi, de îndată, plecai în explorare spre a-mi verifica ipoteza.

Mi-am verificat-o. Adunai pietrele găsite, cam câte o piatră la hectar. Toate, cu acelaşi aspect de lavă împietrită. Toate, cu aceeaşi duritate de diamant negru. Şi într-o străfulgerare, din înaltul pluviometrului meu cu stele, fusei astfel martorul acelei domoale ploi de foc.

4

Dar lucrul cel mai minunat era că se găsea acolo, în picioare, pe spatele rotund al planetei, între acea pânză magnetizată şi acele stele, o conştiinţă de om în care ploaia se putea reflecta ca într-o oglindă. Pe o temelie de minerale, un vis e un miracol. Şi îmi amintesc de«m vis...

Eşuat altă dată într-un tărâm de nisip aşternut gros, aşteptam zorile. Colinele de aur lăsau ca luna să le bată coasta luminoasă, iar povârnişuri de umbră urcau până la liniile de împărtăşire cu lumina. Pe acel şantier pustiu, golit de umbră şi de vânt, domnea pacea unei munci întrerupte şi o linişte ca o capcană, în adâncul căreia somnul mă răpi.

Când mă deşteptai, nu văzui nimic altceva decât bazinul cerului nocturn, căci eram întins pe-o coastă, cu braţele cruce sub căpătâi şi cu faţa către eleşteul acela de stele. Neînţelegând încă ce erau toate acele profunzimi, fui cuprins de ameţeală, din pricină că-mi lipsea o rădăcină de care să mă agăţ, din pricină că nu exista niciun acoperiş, nicio creangă de arbore între acele profunzimi şi mine, desprins, sortit căderii ca un scufundător.

Dar n-am văzut. Din creştet până-n tălpi, m-am descoperit înnodat de pământ. Simţeam un fel de pace în a-i încredinţa pământului greutatea imea. Gravitaţia îmi apărea suverană ca dragostea.

Simţeam că pământul îmi propteşte mijlocul, că mă susţine, că mă ridică şi mă transportă în spaţiul nocturn. Mă descopeream lipit de astru, printr-o greutate asemănătoare greutăţii virajelor care te lipesc de pereţii navei, mă îmbătăm de beţia plăcerii acelui admirabil zid sprijinitor, de acel sentiment de temeinicie, de acel sentiment de securitate, şi ghiceam, dedesubtul trupului meu, podul curb al corăbiei mele.

Aveam atât de clară conştiinţa că mă las transportat încât aş fi putut auzi fără surprindere cum din fundul pământurilor urcă plânsul materiilor care se recontopesc în efort, acel geamăt al vechilor corăbii ce-şi caută statorniciile de veci, acel lung ţipăt ascuţit, pe care-l scot luntriile hărţuite. Dar tăcerea dura în desimea pământurilor. Şi acea greutate apăsa pe umerii mei, armonioasă, susţinută, aceeaşi pe veşnicie. Aparţineam cu adevărat patriei aceleia, aidoma trupurilor de ocnaşi morţi, aruncaţi

în fundul mărilor cu ghiulele de picior.

Şi meditam asupra stării mele, pierdut acolo în deşert şi ameninţat, singur între nisip şi stele, îndepărtat de polii vieţii mele printr-o prea multă tăcere. Căci ştiam că, spre a-i reîntâlni pe ai mei, se vor scurge zile, săptămâni, luni, dacă niciun avion nu mă va găsi, dacă, în ziua următoare, maurii nu mă vor masacra. Aici nu-mi mai aparţinea nimic pe lume. Nu eram decât un muritor rătăcit între nisip şi stele, conştient doar de-o unică bucurie: de a respira…

Şi totuşi, mă descoperii doldora de vise.

Fără zarvă, ca apele dintr-un izvor, se iscară în mine visele şi nu înţelesei, la început, liniştea care mă cotropea. Nu existau nici voci, nici imagini, ci sentimentul unei prezenţe, al unei foarte apropiate prietenii şi aproape ghicită pe jumătate. Pe urmă, mă dumirii şi mă abandonai cu ochii închişi farmecelor aducerilor mele aminte.

Se afla undeva un parc plin de brazi negri şi de tei şi o casă ¡bătrână care mi-era dragă. Puţin interesa dacă era departe sau aproape, dacă putea să-mi încălzească trupul sau să mă adăpostească, redusă aici doar la rolul de vis: era destul că exista ca să-mi umple noaptea cu pre. zenţa ei. Nu mai eram un trup aruncat pe-un ţărm, mă orientam, eram copilul casei aceleia, plin de amintirea miresmelor ei, de răcoarea vestibulelor, de glasurile care-o însufleţiseră. Până şi orăcăitul broaştelor din bălţi venea până acolo să mă întâlnească. Aveam nevoie de acele mii de repere, ca să mă recunosc eu însumi, ca să descopăr din câte absenţe se închega farmecul acelui deşert, ca să aflu un sens tăcerii adunate din mii de tăceri, în care până şi broaştele tăceau.

Nu, nu mai locuim între nisip şi stele. Nu mai primeam decât un mesaj rece din decorul din jur. Ba însuşi gustului de eternitate, despre care credeam că ţine de acest decor, îi descopeream acum originea. Revedeam marile dulapuri solemne din casă. Ele se întredeschideau, lăsând să se zărească teancuri înalte de cearşafuri albe ca zăpada. Ele se întredeschideau peste zestrea de albituri scrobite, strălucind ca omătul. Bătrâna guvernantă alerga ca un şoarece de la un dulap la celălalt, tot controlând, îndoind, dezdoind, numărând lenjeria spălată, ţipând „Ah, Doamne, ce nenorocire!” ori de câte ori da de vreo răritură ce ameninţa eternitatea casei, alergând imediat să-şi ardă ochii sub câte-o lampă, ca să repare ţesătura feţelor de mese ca de altar, să repare acele pânze de catarg, sortite nu ştiu cui mai însemnat decât ea, vreunui Dumnezeu sau vreunei corăbii.

Ah! îţi sunt dator o pagină. Gând mă înapoiam din primele mele călătorii, nană, te regăseam cu acul în mână, înotând până la genunchi în faldurile tale albe, şi-n fiecare an ¡mai zbârcită, cu părul niţel mai alb, pregătind totdeauna cu mâinile tale acele cearşafuri fără nicio cută, pentru ca să ne fie mai tihnit somnul, acele feţe de masă fără cusături pentru cinele noastre, acele sărbători de cristal şi de lumină. Te vizitam în odaia cu albituri, mă aşezam în faţa ta, îţi povesteam, ca să te emoţionez, primejdiile de moarte prin care trecusem, ţi le povesteam ca să-ţi deschid ochii asupra lumii, ca să te corup. Nu mă schimbasem de loc, îmi spuneai. Încă de pe când eram copil, îmi găuream cămăşile – ah! ce nenorocire! – şi-mi

zdreleam genunchii; pe urmă mă întorceam acasă ca să fiu pansat, la fel ca-n astă-seară. Dar nu, dar nu, nană! de astă dată nu mă mai întorceam din fundul parcului, ci de la capătul lumii, şi aduceam cu mine mirosul aspru al singurătăţilor, vârtejul vânturilor de nisip, lunile strălucitoare de la tropice. Desigur, îmi spuneai tu, băieţii aleargă, îşi rup oasele şi se cred foarte puternici. Dar nu, dar nu, nană, eu am văzut mult dincolo de acest parc! Dacă ai şti elt de puţin lucru ¡înseamnă umbra acescor arbori! Cât pare ea de pierdută printre nisipurile, graniturile, pădurile virgine, bălţile pământului. Ştii tu oare că există tărâmuri în cuprinsul cărora oamenii, dacă te întâlnesc, duc numaidecât carabina la ochi? Ştii tu oare, nană, că există deşerturi în care se doarme fără acoperiş, fără pat, fără cearşafuri, în toiul nopţii îngheţate?…

Ah! sălbaticule, îmi spuneai.

Nu reuşeam să-i ştirbesc felul ei de a vedea, aşa cum n-aş fi izbutit să clatin credinţa unei cucernice. Şi-i deplângeam tristul destin care-o făcea oarbă şi surdă…

Dar în noaptea aceea, în Sahara, gol între nisip şi stele, i-am dat dreptate.

Nu ştiu ce se petrece în mine. Greutatea trupului mă leagă de pământ, când pe boltă stau pironite atâtea stele. O altă greutate mă redă mie însumi. O simt împingându-mă înspre atâtea lucruri! Visele mele sunt mai adevărate decât aceste dune, decât această lună, decât aceste prezenţe. Ah! dar minunea unei case nu stă în aceea că te adăposteşte sau că te încălzeşte, nici cât stăpâneşti pereţii. Ci în faptul că a cuibărit pe îndelete în noi aceste comori de

duioşie. Că ridică în adâncul sufletului acest masiv obscur din care, ca o apă vie, izvorăsc visele...

Sahara mea, Sahara mea! iată-te în întregime fermecată de-o torcătoare de lână!

V

OAZE

V-AM VORBIT atâta despre deşert încât, înainte de-a mai voiibi despre el, drag mi-ar fi să descriu o oază. Aceea a cărei imagine îmi revine în minte nu e pierdută în adâncul Saharei. Dar un alt miracol al avionului e că te cufundă direct în plămada misterului. În dosul ferestruicii avionului, erai acel biolog studiind furnicarul uman, priveai cu indiferenţă oraşele aşezate pe întinsul câmpiei, la întretăierea drumurilor care se încrucişează în formă de stea şi care, ca nişte artere, le hrănesc din seva holdelor. Dar un ac a tremurat pe un manometru şi această tufă verde a devenit acolo, jos, un univers. Eşti prizonierul unei pajişti dintr-un parc adormit.

Nu distanţa e aceea care măsoară depărtarea. Zidul unei grădini de la noi de acasă poate să ne ascundă mai multe taine decât zidul chinezesc, şi inima unei fete tinere e mai bine apărată de tăcere decât sunt apărate oazele Saharei de desimea nisipurilor.

Voi povesti o scurtă escală undeva în lume. Era aproape de Concordia, în Argentina, dar ar fi putut ifi oriunde în altă parte: misterul se află pretutindeni.

Aterizasem într-un câmp şi nu ştiam că o să trăiesc un basm cu zâne. Nici acel Ford vechi, cu care mergeam, şi nici acel menaj liniştit, care mă adăpostise, n-aveau nimic

aparte.

— Vă vom găzdui la noapte…

Dar la cotitura drumului se ivi, în bătaia lunii, un pâlc de copaci, şi în spatele lor, o casă. Ce casă ciudată! îndesată, masivă, aproape o citadelă. Castel de legendă care oferea, de îndată ce-i treceai pragul, un adăpost tot atât de liniştit, tot atât de sigur, tot atât de apărat ca şi o mănăstire.

Atunci răsăriră două tinere fete. Ele mă priviră grav, ca doi judecători proţăpiţi în pragul unei mănăstiri neîngăduite: cea mai tânără se bosumflă şi lovi pământul cu o inuia verde; pe urmă, odată făcute prezentările, îmi întinseră mâna fără să scoată o vorbă, cu un fel de cucurioasă sfidare, şi dispărură.

Eram amuzat şi încântat în acelaşi timp. Ceea ce se petrecea era simplu, tăcut şi pe furiş, ca întâiul cuvânt dintr-o taină.

— Ei! Ei! Sunt sălbatice, spuse foarte firesc tatăl.

Şi intrarăm.

Îmi plăcea, în Paraguay, acea ironică iarbă care-şi vâră nasul printre pietrele de caldarâm ale capitalei şi, ca din partea nevăzutei dar prezentei păduri virgine, vine să vadă dacă oamenii stăpânesc încă oraşul, dacă nu cumva a venit ceasul să răstoarne niţeluş aceste pietre. Îmi plăcea forma aceea de dărăpănare, care nu e altceva decât semnul unei prea mari bogăţii. Dar aici fusei uimit.

Căci totul aici era dărăpănat, şi încântător, ca un arbore bătrân acoperit de muşchi, pe care vârsta l-a cam scorojit, sau ca băncile de lemn, pe care îndrăgostiţii merg

să se aşeze de zeci de generaţii. Lemnăriile erau uzate, canaturile roase, scaunele aveau picioarele strâmbe. Dar dacă nu se repara nimic, în schimb, cu zel, se făcea aici curăţenie. Totul era curat, ceruit, strălucitor.

Salonul căpăta un aspect de-o intensitate extraordinară, ca faţa plină de zbârcituri a unei bătrâne. Crăpăturile zidurilor, tavanele plesnite, pe toate le admiram, şi, mai ales, parchetul surpat aici, hâţânându-se dincolo, ca o punte şubredă, însă totdeauna lustruit, lăcuit, sclipitor. Ciudată casă, fără nimic în dezordine, fără nicio urmă de nepăsare, ci dimpotrivă, plină de semnele unui extraordinar respect. Desigur că fiecare an adăuga ceva farmecului său, complexităţii aspectului ei, fervoarei din acea atmosferă prietenească, după cum de altminteri adăuga ceva şi pericolelor călătoriei pe care trebuiai s-o întreprinzi ca să treci din salon în sufragerie.

— Atenţie!

Era o gaură. Mi s-a arătat că într-o asemenea ¡gaură mi-aş fi putut rupe eu uşurinţă picioarele. De acea gaură nu erau nimeni răspunzător: era opera timpului. Acest suveran dispreţ pentru orice fel de scuză da o impresie generală de netă superioritate. Nu mi se spunea: „Am putea să astupăm toate aceste găuri, suntem ¡bogaţi, dar…” Şi nu mi se spunea nici – ceea ce era totuşi adevărat – „Am închiriat casa de la primăria oraşului pe timp de treizeci de ani. Primăria ar trebui s-o repare. Fiecare se încăpăţânează…” Dispreţuiau explicaţiile, şi atâta naturaleţe mă cucerea. Totuşi, m-au făcut să remarc:

— Ei! Ei! e niţeluş cam dărăpănată…

Dar o spuneam cu atâta degajare încât bănuiam că pe amicii mei nu-i întrista prea mult. Vă închipuiţi o echipă de zidari, de dulgheri, de tâmplări, de lucrători în ipsos intervenind cu uneltele lor, ca un sacrilegiu, în lumea unui asemenea trecut şi refăcând în opt zile o casă pe care nu veţi fi cunoscut-o niciodată, în care v-aţi crede în vizită? O casă fără mistere, fără ascunzişuri, fără chepenguri sub picioare, fără temniţe adânci – un fel de salon de recepţie al unei primării?

Era foarte firească dispariţia celor două fete în acea casă cu tainiţe. Ce trebuiau să fie podurile, când însuşi salonul nu era lipsit de toate bogăţiile unui pod! Când şi bănuiai că, la întredeschiderea chiar a celui mai prizărit dulap, s-ar rostogoli vrafuri de scrisori îngălbenite, chitanţe de-ale străbunicului, chei mai multe decât broaştele uşilor din casă şi dintre care, desigur, niciuna nu s-ar potrivi la vreo broască. Chei minunat de nefolositoare, care te uluiesc şi te fac să visezi la beciuri, la comori îngropate, la galbeni de aur.

— Să trecem la masă, vreţi?

113

Trecurăm la masă. Respiram dintr-o încăpere în alta, răspândit ca fumul de tămâie, acel iz de bibliotecă veohe care face mai mult decât toate

8 – 1/98

parfumurile de pe lume. Şi îmi plăcea mai ales cum duceau lămpile. Adevărate lămpi grele, pe care le cărau dintr-o cameră în alta, ca în cele mai îndepărtate timpuri ale copilăriei mele, şi care puneau în mişcare, pe pereţi,

umbre minunate. Se ridicau din ele buchete de lumină şi frunze de întuneric. Pe urmă, lămpile odată aşezate la locul lor, devenea nemişcat ostrovul de lumină şi nemişcate deveneau, de jur-împrejur, aceste întinse belşuguri de întuneric, în care pârâiau pădurile.

Cele două fete apărură din nou, dar într-un chip tot atât de misterios, într-o tot atât de adâncă tăcere precum dispăruseră. Se aşezară serioase la masă. Desigur că-şi hrăniseră câinii, păsările, că-şi deschiseseră ferestrele către noaptea cea limpede şi că, în vântul serii, se înfruptaseră din miresmele plantelor. Acum, dezdoindu-şi şervetele, mă supravegheau cu coada ochiului, prudente, întrebându-se dacă să mă treacă ori nu în rândul vietăţilor lor familiale. Căci ele mai aveau şi o iguană, o mangustă, o vulpe, o maimuţă şi albine. Claie peste grămadă, această droaie de vieţuitoare trăia înţelegându-se de minune şi alcătuind un nou rai pământesc. Cele două fete domneau peste toate vieţuitoarele creaţiei, vrăjindu-le cu micile lor mâini, hrănindu-le, adăpându-le şi povestindu-le istorioare pe care le ascultau toate, de la mangustă până la albine.

Şi mă cam aşteptam eu să le văd pe cele două domnişoare atât de sprintene folosindu-se de tot spiritul lor critic, de toată fineţea lor, ca să-şi facă asupra bărbatului pe care-l aveau în faţă o părere rapidă, tainică şi definitivă. În copilăria mea, tot aşa şi surorile mele dădeau note calificative invitaţilor care veneau pentru prima dată la noi la masă. Şi când conversaţia lâncezea. auzeai deodată răsunând în mijlocul tăcerii un:

— Unsprezece! al cărui farmec, în afară de surorile

mele şi de mine, nu-l gusta nimeni.

Experienţa pe care-o aveam în privinţa acestui joc mă cam tulbura. Şi eram cu atât mai stânjenit cu cât simţeam că judecătorii mei sunt mai competenţi, ştiind să deosebească jivinele înşelătoare de cele naive, ştiind să desluşească din pasul vulpii lor dacă se puteau sau nu apropia de ea, posedând o atât de profundă cunoaştere a mişcărilor sufleteşti.

Mi-erau dragi aceşti ochi aţintiţi şi aceste mici inimi atât de drepte, dar aş fi preferat ca ele să schimbe jocul. Din nevrednicie totuşi şi din frica acelui „unsprezece”, le întindeam sarea, le turnam vin, dar când îmi ridicam ochii iar, mă izbeam de gingaşa lor gravitate de judecători ce nu se lasă cumpăraţi.

Chiar şi linguşirea ar fi fost zadarnică: ele ignorau vanitatea. Vanitatea, dar nu orgoliul, şi se preţuiau, chiar fără ajutorul meu, mult mai mult decât aş fi îndrăznit a o face eu vreodată. Pe de altă parte, nici nu mă gândeam să-mi creez vreun prestigiu din profesia mea, căci e o îndrăzneală mult mai mare aceea de-a te cocoţa până la crengile cele mai de sus ale unui platan, aşa, numai ca să controlezi dacă puilor le cresc penele, sau ca să dai bineţe unor prieteni.

Iar cele două tăcute zâne ale unele îmi supravegheau mereu atât de bine fiecare înghiţitură, le întâlneam atât de des privirea furişă, că încetai să mai vorbesc. Se aşternu o tăcere, şi în timpul tăcerii aceleia ceva şuieră uşor pe parchet, alunecă sub masă, apoi amuţi. Am ridicat nişte ochi intrigaţi. Şi atunci, satisfăcută fără doar şi poate de

examenul ei, dar folosindu-se de ultima piatră de încercare, şi muşcând din pâine cu dinţii săi tineri şi sălbatici, cea mai mică îmi explică simplu, cu o candoare cu care spera, de altminteri, să-l încremenească pe barbar, dacă totuşi aş fi fost un atare specimen:

— Sunt viperele.

Apoi tăcu, împăcată, ca şi cum lămurirea ar fi fost îndestulătoare înţelegerii cuiva care nu e prea prost. Sora ei <stm ură o privire pe sub gene ca să-mi surprindă prima mişcare şi amândouă îşi aplecară peste farfurie cel mai dulce şi mai nevinovat obraz din lume.

— Ah!... Sunt viperele...

Fireşte, aceste cuvinte îmi scăpară. Era ceva care-mi alunecase peste picioare, care-mi atinsese pulpele, şi acest „ceva” erau viperele...

Din fericire pentru mine, zâmbii. Dar fără constrângere: ar fi simţit-o. Zâmbii deoarece eram vesel, deoarece clipă de clipă casa aceea îmi plăcea tot mai ¡mult; şi pentru că simţeam şi eu dorinţa de a şti mai mult despre vipere. Cea mai mare dintre fete îmi veni în ajutor:

— Culcuşul lor e într-o gaură, sub masă.

— Către zece seara se retrag, adăugă cealaltă. Ziua vânează.

La rândul meu, privii pe ascuns către cele două tinere fete. Fineţea lor, râsul lor tăcut, grijuliu pitit sub masca unei atitudini impasibile. Şi le admiram acea împărătească putere pe care-o exercitau...

Astăzi visez. Atât de departe sunt toate acestea! Ce vor fi devenit cele două zâne? Fără îndoială, s-au căsătorit.

Dar oare se vor fi schimbat? E atât de grav să treci de la starea de fată la starea de femeie! Ce-or fi făcând ele într-o casă nouă? Ce vor fi devenit relaţiile lor cu zăludele ierburi şi cu şerpii? Le era sufletul amestecat cu ceva de element universal. Dar vine o zi când în tânăra fată se trezeşte femeia. Ea-l aşteaptă visând pe cel căruia îi va conferi maximum de calificare: nouăsprezece. Un nouăsprezece apasă pe fundul inimii. Şi atunci se înfăţişează un imbecil. Pentru prima dată nişte ochi atât de ascuţiţi se înşală şi îl gătesc în culori frumoase. Dacă spune şi versuri, imbecilul e crezut poet. Se presupune că înţelege poezia duşumelelor găurite, că-i sunt dragi mangustele. Şi se mai crede că-l măguleşte încrederea cu care, suib masă, vipera vine să i se legene între glezne. Şi i se dăruie lui această inimă ca o grădină sălbatică, lui, căruia nu-i plac decât parcurile îngrijite. Iar imbecilul pleacă ducând cu el prinţesa în robie.

VI

ÎN DEŞERT

1

NU NE ERAU îngăduite astfel de plăceri atunci când, piloţi ai liniei din Sahara, navigând de la un fort la altul, fără întoarcere, eram prizonieri, ai nisipurilor timp de săptămâni, luni şi ani. Deşertul nu oferea nicio oază asemănătoare: grădini şi fete tinere, ce legende! Bineînţeles, foarte departe, acolo unde, odată sfârşit lucrul nostru, am, îl, iitut retrăi, o mie de fete tinere ne aşteptau. Bineînţeles, acolo, printre mangustele sau cărţile lor, ele îşi formau cu răbdare nişte suflete ispititoare. Bineînţeles, se făceau tot mai frumoase...

Dar eu cunosc singurătatea. Trei ani de viaţă trăită în pustiu mă învăţaseră îndeajuns să-i ştiu gustul. Aici nu vreo tinereţe irosită într-un peisaj mineral înspăimântă, ci părerea că, departe de tine, întreaga lume îmbătrâneşte. Arborii şi-au scos fructele, ogoarele şi-au arătat grâiele, femeile s-au făcut frumoase. Dar anotimpul alunecă mai departe, ar trebui să ne grăbim reîntoarcerea. Anotimpul alunecă, iar noi suntem reţinuţi în depărtări... Şi darurile pământului se strecoară printre degete, aidoma nisipului fin al dunelor.

De obicei, oamenii nu simt scurgerea timpului. Ei trăiesc într-o pace provizorie. Dar iată că o cunoaştem noi, odată ajunşi la escală, când apăsau peste noi vânturile alizee, totdeauna în mişcare. Eram asemenea călătorului din rapidul străbătut de zgomotul osiilor ce se zbat în noapte şi care, după izbucnirile luminii risipite îndărătul geamurilor, ghicesc câmpurile alergând după tren, satele lor, cu proprietăţile lor încântătoare, din care nu poate avea nimic, pentru că se află în călătorie. Aşa şi noi, însufleţiţi de o febră uşoară, cu urechile vâjâind încă de huietul zborului, ne simţeam, cu tot calmul escalei, încă pe drum. Ne descopeream şi noi târâţi către un viitor necunoscut, despicând gândul vânturilor, cu bătăile inimilor noastre.

Dizidenţii se adăugau deşertului. Nopţile de la Cap Juby erau, din sfert în sfert de oră, tăiate ca de gongul unui ceasornic: din loc în iloc, santinele se strigau reciproc, printr-o parolă reglementară. Fortul spaniol de la Cap Juby, pierdut printre dizidenţi, se punea astfel în gardă contra unor ameninţări care nici nu-şi arătau faţa. Iar noi,

pasagerii acelei oarbe corăbii, ascultam apelul cum creştea din ce în ce mai aproape, descriind pe deasupră-ne rotocoale ca de păsări de mare.

Şi totuşi, deşertul ne-a fost drag.

Dacă la început nu-i decât gol şi tăcere, e pentru că nu se dezvăluie amanţilor de-o zi. Chiar şi un ibiet sat de-al nostru, şi încă se ascunde dintru întâi. Dacă nu renunţăm, pentru el, la restul lumii, dacă nu pătrundem în tradiţiile, în obiceiurile, în rivalităţile lui, înseamnă că nesocotim totul despre patria pe care el o constituie pentru câţiva. Mai mult încă, la doi paşi de noi, omul care s-a închis în mănăstirea sa şi trăieşte după pravile străine nouă, omul acela răsare cu adevărat în singurătăţile tibetane, într-o depărtare unde niciun avion nu ne va duce vreodată. La ce să-i vizităm chilia? Ea e goală, împărăţia omului se află înăuntru. Astfel, deşertul nu e făcut nici din nisip, nici din tuaregi, nici chiar din maurii înarmaţi cu o puşcă…

Dar iată că astăzi ne-a chinuit setea. Iar puţul pe care-l cunoşteam, descoperim abia azi că străluceşte peste întinderi pustii. Tot astfel, o femeie nevăzută poate să bucure o casă întreagă. Un puţ te duce departe, ca şi dragostea.

Nisipurile sunt la început pustii, apoi vine ziua când, temându-se de apropierea unui *rezzou*, desluşim în ele faldurile marii mantale în care se înfăşoară. Şi *rezzou*-ul transfigurează nisipurile.

Ne-am prins în joc, iar jocul ne-a modelat după imaginea lui. S ah ara se află în noi. A o atinge nu e totuna cu a vizita oazele; a o atinge înseamnă să-ţi faci dintr-o

fântână o adevărată religie.

2

Vraja deşertului m-a cuprins de la întâia-mi călătorie. Riguelle, Guillaumet şi cu mine eşuasem în apropierea fortului de la Nouatchott. Acest mic post al Mauritaniei se afla pe atunci tot aşa de izolat de restul vieţii ca un ostrov în largul mării. Un sergent bătrân trăia închis acolo cu cei cincisprezece senegalezi ai lui. Ne primi ca pe nişte trimişi ai cerului:

— O! dacă aţi şti ce simt eu, că vă pot vorbi în clipa asta... O! dacă aţi şti!

Vedeam ceea ce simte: plângea.

— De-o jumătate de an, sunteţi primii care daţi pe-aici. La şase luni o dată mă aprovizionează. Vine când locotenentul, când căpitanul. Ultima oară a fost căpitanul...

Ne simţeam încă năuciţi. La două ore depărtare de Dakar, unde ni se pregăteşte dejunul, bielele iată că se desfac şi destinul se schimbă. Suntem ca un fel de vedenii pentru acest bătrân sergent care plânge.

— Ah! luaţi de beţi, îmi face atâta plăcere să vă pot oferi vin! Ia gândiţi-vă: când a trecut pe-aici căpitanul, pentru el nu mai aveam niciun strop.

Am povestit despre toate acestea într-o carte, dar nu era o poveste. Ne-a zis:

— Ultima dată n-am putut nici măcar să ciocnesc... Şi mi-a fost aşa de ruşine încât am cerut să mă schimbe.

Să ciocneşti! Să ciocneşti un pahar zdravăn cu cineva care sare jos de pe cămilă, leoarcă de năduşeală. De o jumătate de an trăiau în vederea clipei aceleia. De o lună

întreagă lustruiau armele, dereticau postul din pod până în pivniţă. Şi de câteva zile, presimţind apropierea binecuvântatei clipe, supravegheau de pe înălţimea terasei, neobosiţi, orizontul, spre a descoperi într-acolo praful pe care –, 1 va stârni, când o să apară, plutonul mobil al lui Atar…

Dar vinul lipseşte: clipa cea mare nu poate fi sărbătorită. Nu ciocnesc. Iar ei se simt dezonoraţi…

— Sunt nerăbdător să se întoarcă. Îl aştept…

— Dar unde e, sergentule?

Şi sergentul ne arată nisipurile:

— Nu se ştie; el, căpitanul, e peste tot!

A fost totuşi adevărată noaptea aceea, petrecută pe terasa fortului, vorbind despre stele. Altceva nu era de supravegheat. Stelele stăteau deasupra noastră ca-n avion, sumedenie, însă neclintite.

În avion, când noaptea e prea frumoasă, se lasă aparatul la voia întâmplării, nu se pilotează de loc şi avionul se apleacă puţin câte puţin pe partea stângă. L-ai crede încă planând orizontal, când dedesubtul aripii drepte descoperi un sat. În deşert nu există case. Atunci, o flotilă de pescuit pe mare. Dar nu există, în largul Saharei, flotile de pescuit. Atunci? Atunci râzi de propria-ţi eroare. Încet, îndrepţi avionul. Şi satul reapare. De panoplie îţi agăţi constelaţia pe care-o lisaseşi să cadă. Un sat? Fireşte. Un cătun de stele. Însă, din vârful fortului, deşertul nu-i decât sloi de gheaţă, ca nişte împietrite talazuri de nisip. Constelaţii bine înfipte. Sergentul ne îndrugă despre ele:

— Hehe! Cunosc eu bine direcţiile… Direcţia spre

steaua asta, drept înainte – Tunis!

— Eşti din Tunis?

— Nu eu. Verişoara mea.

Se lasă o tăcere apăsătoare. Sergentul însă nu îndrăzneşte să ne ascundă:

— Într-o zi mă voi duce la Tunis.

Desigur, pe-un alt drum decât dacă ai merge drept către steaua aceasta. Afară doar de cazul când, într-o zi de expediţie, un puţ secat nu-l va da cumva pradă poeziei delirului. Atunci steaua, verişoara şi Tunisul se vor confunda. Atunci va începe inspirata călătorie pe care profanii o cred dureroasă.

— Am cerut o dată căpitanului o permisie pentru Tunis, ea să-mi văd verişoara. Şi mi-a răspuns...

— Ce ţi-a răspuns?

— Şi mi-a răspuns: „E lumea plină de verişoare”. Şi, pentru că era mai aproape, m-a trimis la Dakar.

— Era frumoasă verişoara ta?

— Aceea de la Tunis? Bineînţeles. Era blondă.

— Nu, aceea de la Dakar.

O! sergentule, te-am fi îmbrăţişat pentru răspunsul tău puţin înciudat şi melancolic:

— Aceea era o negresă...

Ce era pentru tine, Sahara, sergentule? Era un Dumnezeu în perpetuu marş către tine. Şi Sahara mai era totodată, pentru tine, blândeţea unei verişoare blonde, rămasă la cinci mii de kilometri de nisip în urmă.

Deşertul pentru noi? Pentru noi el era ceea ce se năştea în noi. Ceea ce învăţam despre noi înşine. În

noaptea aceea şi noi am fost îndrăgostiţi de-o verişoară şi de-un căpitan...

3

Aflat la liziera teritoriilor nesupuse, Port-Étienne nu este un oraş. Se găseşte acolo un fort, un hangar şi o baracă de lemn pentru echipajele noastre. Împrejur, deşertul e atât de desăvârşit încât, fără a ţine seama de slabele sale resurse militare, Port-Étienne-ul e aproape invincibil. Ca să-l ataci, ar trebui sărit un brâu de nisip şi de foc, pe care *rezzourile* nu-l pot atinge decât la capătul puterilor lor, după epuizarea proviziilor de apă. Totuşi, de când lumea, a existat mereu, spre miazănoapte undeva, un *rezzou* în marş către Port-Étienne. De fiecare dată, când căpitanul-guvernator vine să bea la noi un pahar cu ceai, ne arată pe hărţi drumul lui, aşa cum se povesteşte legenda câte unei frumoase domniţe. Dar acel *rezzou*, sorbit de nisip ca un fluviu, nu soseşte niciodată, încât noi îl numim rezz07/-ul-fantomă. Grenadele şi cartuşele, pe care Guvernământul ni le împarte seara, zac la picioarele paturilor noastre, în cutiile lor. N-avem de luptat împotriva altui vrăjmaş decât a tăcerii, apăraţi înainte de toate de mizeria noastră. Şi Lucas, şeful aeroportului, întoarce zi şi noapte acul gramofonului, care, de la atâta depărtare de viaţă, ne vorbeşte într-un limbaj pe jumătate uitat şi stârneşte în fiecare o melancolie fără motiv, de o ciudată asemănare cu setea.

Astă-seară am cinat la fort, iar căpitanulguvernator ne-a dus să-i admirăm grădina. A primit, într-adevăr, din Franţa trei lăzi pline de pământ veritabil, care au străbătut astfel

patru mii de kilometri. Răsar aici trei frunze verzi şi noi le mângâiem cu degetele ca pe nişte bijuterii. Când vorbeşte de ele, căpitanul ne spune: „Ăsta e parcul meu”. Şi când suflă vântul nisipurilor, care usucă totul, parcul e coborât în pivniţă.

Locuim la depărtare de un kilometru de fort şi ne întoarcem acasă sub clar de lună, după cină. În bătaia lunii, nisipul e trandafiriu. Ne dăm seama de lipsurile noastre totale, însă nisipul e trandafiriu. Strigătul unei santinele reintroduce în mecanica lumii pateticul. Întreaga Sahară se sperie de umbrele noastre şi ne pune întrebări, pentru că un *rezzou* se află în marş.

În ţipătul santinelei răsună toate vocile pustiului. Deşertul nu mai e o casă pustie; o caravană de mauri magnetizează noaptea.

Am putea să ne credem la adăpost. Şi totuşi! Boală, accident, *rezzou*, câte primejdii nu se-ndreaptă spre noi! Pe pământ omul e ţinta unor ochitori nevăzuţi. Dar, ca un profet, santinela senegaleză ne-o aduce aminte.

Răspundem: „Francezi!” şi trecem prin faţa îngerului negru. Respirăm mai bine. Câtă nobleţe ne-a insuflat această ameninţare... O! aşa de îndepărtată încă, aşa de puţin grăbită, aşa de disimulată de-atâta nisip: dar lumea nu mai este aceeaşi. Deşertul acesta redevine măreţ. Un rezz*ou und*eva pe drum, şi care niciodată nu va reuşi să ajungă până aici – iată divinitatea deşertului.

Acum e ora unsprezece seara. Lucas se întoarce de la postul de radio şi mi-anunţă, pentru miezul nopţii, avionul din Dakar. La bord totul e în regulă. Cu avionul meu, la zece

minute după miezul nopţii, va fi transbordat curierul, iar eu voi decola spre nord. În faţa unei oglinzi ştirbite, mă bărbieresc cu atenţie. Din când în când, cu şervetul strâns în jurul gâtului, mă reped până la uşă şi privesc la nisipul gol: e frumos, dar vântul încetează. Mă-ntorc la oglindă. Mă gândesc. Un vânt care bate luni de zile, atunci când se opreşte, răstoarnă uneori tot cerul. Îmi iau acum harnaşamentul: lămpile de ajutor, înnodate de centură, altimetrul, creioanele. Mă duc până la Neri, care îmi va fi în această noapte radio-telegrafist de bord. Ca şi mine, se bărbiereşte. Îl întreb: „Merge?” Pentru moment merge. Această operaţie preliminară e cea mai puţin dificilă dintr-un zbor. Dar aud un bâzâit, o libelulă mi s-a izbit sfârâind de lampă. Fără să ştiu de ce, îmi înţeapă inima.

Ies încă o dată şi mă uit: totul e pur. O faleză, care mărgineşte terenul, contrastează cu cerul de parcă s-ar face ziuă. Peste deşert s-a aşternut o linişte adâncă, o linişte ca de casă bine orânduită. Dar uite că un fluture verde şi două libelule se izbesc de lampa mea. Şi încerc din nou un sentiment nedesluşit, care e poate de bucurie, poate de teamă, dar care urcă din străfundul meu, obscur deocamdată, mijind abia. Cineva îmi vorbeşte de foarte departe. Să fie oare instinctul? Ies din nou: vântul s-a liniştit cu desăvârşire. E tot răcoare. Am primit însă un avertisment. Ghicesc, îmi închipui că am să ghicesc ceea ce aştept: am dreptate? Nici nisipul, nici cerul nu mi-au dat niciun semn, însă mi-au vorbit două libelule şi-un fluture verde.

Mă sui pe-o dună şi mă aşez cu faţa spre răsărit. Dacă

am dreptate, „aceasta” nu va întârzia prea mult. Ce căutau cele două libelule aici, la sute de kilometri depărtare de oazele din interior? Urmele de sfărâmături târâte către plajă arată că pe mare bântuie ciclonul. Tot astfel, aceste insecte mi-arată că o furtună de nisip a început; o furtună dinspre răsărit, care a devastat plantaţiile îndepărtate de palmieri de fluturii lor verzi. Spuma ei m-a şi atins. Şi solemn, pentru că e o dovadă, şi solemn, pentru că e o ameninţare grea, şi solemn, pentru că ascunde furtuna, vântul de răsărit creşte. De abia îi aud suspinul. Sunt cea mai din urmă piatră de hotar pe care-o ating valurile. La douăzeci de metri îndărătul meu nu s-ar fi clătinat nicio pânză. Arsura vântului m-a învăluit o dată, o singură dată, cu o mângâiere aproape moartă. Dar ştiu sigur că-n clipele următoare Sahara îşi va relua respiraţia şi va scoate un al doilea suspin. Iar peste mai puţin de trei minute, indicatorul de vânt al hangarului nostru se va mişca. Şi peste mai puţin de zece iminute nisipul va umple tot cerul. Curând o să decolăm în acest pârjol, în mijlocul flăcărilor pustiului, reîntoarse.

Dar nu asta mă tulbură. Ceea ce mă umple de-o barbară bucurie e faptul de-a fi înţeles pe jumătate un limbaj secret, de-a fi simţit, aşijderea sălbaticului, un semn, un semn graţie căruia tot ce-o să se întâmple e vestit prin zgomote slabe; e faptul de-a fi citit această mânie în bătăile de aripi ale unei libelule.

4

Acolo venisem în contact cu maurii nesupuşi. Se iveau din inima teritoriilor interzise, a acelor teritorii peste care treceam în zborurile noastre; se hazardau până la forturile

de la Juby sau Cisneros, să-şi cumpere căpăţâni de zahăr sau pachete de ceai, apoi se înfundau iarăşi în lumea lor de mistere. Şi încercam, atunci când treceau, să-i domesticim pe vreunii dintre ei.

Când era vorba de şefi influenţi, îi încărcăm uneori la bord „în înţelegere cu direcţia liniilor aeriene, ca să le arătăm lumea. Trebuia să le adormim orgoliul: dacă ucideau prizonieri, o făceau mai mult din dispreţ decât din ură. Dacă ne încrucişam cu ei în preajma forturilor, nici măcar nu ne insultau. Ne întorceau spatele şi scuipau. Iar acest orgoliu li-l da iluzia puterii lor. Câţi dintre d inşii nu mi-au repetat, după ce puseseră pe picior de război o armată de trei sute de puşti: „Norocul vostru e că Franţa se află la mai ¡mult de o sută de zile de marş…”

Îi plimbam, deci, şi se întâmplă că trei dintr-înşii vizitară astfel această necunoscută Franţă. Aparţineau rasei acelora care, întovărăşindu-mă o dată în Senegal, începuseră să plângă de bucuria de-a fi descoperit arbori.

129

Când îi regăsii la corturile lor, ridicau în slăvi music-hall-urile, unde femei goale dansau printre flori. Iată nişte oameni care nu văzuseră niciodată un copac, nicio fântână, niciun trandafir, care auziseră numai din Coran de existenţa grădinilor prin care curg izvoare, pentru că aşa îşi închipuie ei paradisul. Paradisul acesta şi frumoasele lui roabe se câştigă printr-o moarte amară în nisip, cu un foc de puşcă al necredinciosului, după ce s-a târât de-a lungul a treizeci de ani de mizerie. Dar Dumnezeu îi înşală, fiindcă francezilor, cărora le sunt dăruite toate aceste comori, nu le

pretinde nici ispăşirea prin sete, nici pe aceea prin moarte. Şi de aceea stau visătoare acum căpeteniile cele bătrâne. Şi de aceea, la

9 – 1/98

sându-şi gândul să cutreicre prin Sahara, care se întinde, pustie, împrejurul cortului lor, şi până la acea moarte care le va oferi plăceri atât de neînsemnate, se pierd în fel de fel de confidenţe.

— Ştii… Dumnezeul francezilor… El e pentru francezi mai generos decât Dumnezeul maurilor pentru mauri!

Cu câteva săptămâni mai înainte fuseseră plimbaţi în Savoia. Călăuza i-a dusînainte a unei cascade puternice, un fel de columnă împletită, care urla.

— Gustaţi, le-a spus.

Şi apa era dulce. Apa! Câte zile de mers trebuie, la ei acolo, ca să dai de cel mai apropiat puţ şi, odată găsit, câte ore, ca să-l cureţi de nisipul ce-l împotmoleşte, ajungând la un fel de noroi amestecat cu urină de cămilă! Apa! La Cap Juby, la Cisneros, la Port-Étienne, puii de mauri nu cer bani, ci, cu câte-o cutie de conserve în mianã, cerşesc apă:

— Dă puţină apă, dă…

— Dacă eşti cuminte.

Apa, care e atât de preţioasă, apa, din care cea mai mică picătură scoate din nisip scânteia verde a unui fir de iarbă. Dacă a plouat undeva, un neaşteptat exod însufleţeşte Sahara. Triburile se îndreaptă către iarba care va încolţi la trei sute de kilometri mai departe. Şi apa aceasta, atât de zgârcită, din care la Port-Étienne, de zece ani, nu căzuse picătură, vuia acum aici, în faţa lor, ca şi

cum, dintr-o cisternă plesnită, s-ar fi revărsat apă pentru lumea întreagă.

— Să mergem, îi îndemna călăuza.

Dar ei nu se clinteau.

— Mai lasă-ne...

Tăceau, asistau cu gravitate, muţi, la desfăşurarea acelui solemn mister. Ceea ce se prăbuşea astfel, din măruntaiele muntelui, era viaţa, era chiar sângele oamenilor. Debitul dintr-o secundă ar fi rechemat la viaţă caravane întregi, care, bete de sete, se înfundaseră pe veci în nesfârşitul lacurilor de sare şi al lumii de miraje. Aici Dumnezeu se făcea cunoscut: nu i se putea întoarse spatele. Îşi desfăcea stăvilarele şi-şi arăta puterea: cei trei mauri rămăseseră nemişcaţi.

— Ce să vedeţi mai mult? Haideţi...

— Trebuie aşteptat.

— Aşteptat ce?

— Sfârşitul.

Voiau să aştepte ora când Dumnezeu ar fi obosit de sminteala sa. El se căieşte iute, e zgârcit.

— Dar apa asta curge de o mie de ani!...

De aceea, în seara asta, ei nu stăruie asupra cascadei. E mai ibine să ţină ascunse unele miracole. E chiar mai bine să nu se gândească prea mult asupră-Je, altminteri nu se mai înţelege nimic. Altminteri te îndoieşti de Dumnezeu...

— Dumnezeul francezilor, vezi...

Dar îi cunoşteam bine pe sălbaticii unei amici. Aici, zguduiţi în credinţa lor, buimăciţi, sunt aproape gata să se supună. Visează ca intendenţa franceză să-i aprovizioneze

din nou cu orz, asigurându-li-se securitatea de către trupele noastre sahariene. Şi e adevărat că, odată supuşi, vor fi câştigat bunuri imateriale.

Dar toţi trei sunt din sângele lui El-Mammun, emirul din Trarza. (Cred că mă înşel asupra numelui său.)

L-am cunoscut pe acela pe vremea când era vasalul nostru. Investit cu onoruri oficiale pentru serviciile aduse, îmbogăţit de guvernatori şi respectat de triburi, nu-i lipsea nimic, pare-se, din avuţiile câte se văd. Dar într-o noapte, fără ca nimic să fi lăsat a se prevedea un atare gest, el masacră ofiţerii pe care-i însoţea în deşert, puse mâna pe cămile, pe puşti, şi se duse să găsească triburile nesupuse.

Li se spun trădări acestor revolte neaşteptate, acestor fugi în acelaşi timp eroice şi deznădăjduite, ale câte unei căpetenii proscrise de acum înainte în deşert, deţinătoare de-o glorie scurtă, care se va stinge repede ca rachetele, sub barajul plutonului mobil al lui Atar. Şi câte cineva se miră de aceste nebuneşti accese de îndrăzneală.

Totuşi, istoria lui El-Mammun fu a multora dintre arabi. El îmbătrânea. Când cineva îmbătrâneşte, cugetă. Şi veni o seară în care el îşi dădu seama >că-l trădase pe Dumnezeul Islamului. şi că-şi mânjise mâna întinzându-le-o creştinilor şi pecetluind cu ei un pact prin care pierdea totul.

Într-adevăr, câtă importanţă aveau pentru el orzul şi pacea? Războinic decăzut îşi ajuns păstor, iată-l amintindu-şi că a locuit într-o Sahară unde fiecare cută de nisip era plină de primejdii ascunse, unde lagărul înaintat în noapte îşi trimitea străjile sale în punctele avansate, unde veştile despre mişcările vrăjmaşilor făceau să bată inimile

dimprejurul focurilor nocturne. El îşi aminteşte de gustul largurilor de imare, pe care, dacă omul le-a sorbit o singură dată, nu le va mai uita nicicând. Şi iată-l că astăzi rătăceşte fără nicio glorie printr-o liniştită întindere, goală de orice măreţie. Abia astăzi Sahara este un deşert.

Poate că pe ofiţerii pe care-i va asasina îi venera. Dar dragostea pentru Alah e mai puternică.

— Noapte bună, El-Mammun.

— Dumnezeu să te apere!

Ofiţerii se înfăşoară în pături, întinşi pe nisip ca pe o plută, cu faţa spre stele. Iată stelele toate cum se învârtesc domol, un cer întreg înregistrând timpul. Iată luna care se înclină peste nisipuri, întoarsă în neant, de înţelepciunea-sa. În curând creştinii vor adormi. Încă vreo câteva minute, şi nu vor mai luci decât stelele. Atunci, pentru ca triburile corcite să se reîntoarcă în splendoarea lor de odinioară, atunci, pentru ca să-şi reia pândele lor, singurele care dau strălucire nisipului, va fi de ajuns strigătul pierdut al acestor creştini, pe care-i vor îneca în propriul lor somn... Câteva clipe încă şi, din ireparabil, se va naşte o lume...

Iar frumoşii locotenenţi care acum dorm vor fi masacraţi.

Kemal şi fratele său Muian m-au invitat azi la Juby şi, sub cortul lor, bem ceai. Muian mă priveşte în tăcere şi păstrează, sub vălul albastru petrecut peste buze, o rezervă sălbatică. Vorbeşte numai Kemal şi face pe gazda:

— Cortul meu, cămilele mele, femeile mele, sclavii mei, toate sunt ale tale.

Fără a mă părăsi o clipă din ochi, Muian se apleacă

spre fratele său, rosteşte câteva vorbe, pe urmă se închide iarăşi în tăcerea de mai înainte.

— Ce spune?

— Spune: „Bonnafous i-a furat lui R'Gueibat o mie de cămile".

Pe căpitanul Bonnafous, ofiţer meharist aparţinând plutoanelor lui Atar, nu-l cunosc. Dar cunosc faimoasa lui legendă, răspândită printre mauri. Ei vorbesc despre dânsul cu mânie, însă ca despre un fel de zeu. Prezenţa lui dă un misterios farmec nisipului. A răsărit chiar astăzi, nu se ştie cum, în urma *rezzou*-urilor care mărşăluiau spre sud, furându-le sute de cămile şi silindu-i, pentru a-şi salva comorile pe care le credeau în siguranţă, să se întoarcă împotriva lui. Dar acum, Atar fiind salvat prin această apariţie de arhanghel, aşezându-şi tabăra pe-o înălţime calcaroasă, stă acolo drept, ca un zălog aflat în păstrare, iar strălucirea lui e de aşa fel încât sileşte triburile să mărşăluiască sub paloşul său.

Muian mă priveşte mai aspru şi vorbeşte din nou.

— Ce zice?

— Zice: „Mâine vom pleca în *rezzon* contra lui Bonnafous. Trei sute de puşti".

Ghicisem eu ceva. Aceste cămile mínate spre puţuri de vreo trei zile încoace, apoi aceste şuşoteli, această fervoare. Pare că se pregăteşte echiparea unei nevăzute corăbii cu pânze. Şi vântul din larg, ce-o va duce, s-a şi zvonit. Datorită lui Bonnafous, fiecare pas către miazăzi înseamnă un pas încărcat de glorie. Eu însă nu mai ştiu să aleg, din asemenea plecări, câtă rezervă de ură sau câtă de

dragoste conţin ele.

E un vis ameţitor să ai de ucis pe lume un duşman atât de frumos! Acolo unde răsare el, triburile de prin apropiere îşi strâng corturile, îşi adună cămilele şi fug, tremurând de teama de a-l întâlni faţă lân faţă; dar triburile cele mai îndepărtate sunt cuprinse de-o ameţeală asemănătoare cu aceea a dragostei. E o smulgere din tihna corturilor, din îmbrăţişările femeilor, din somnul fericit; îşi dau seama că, după două luni de marş istovitor către sud, de sete arzătoare, aşteptând pitiţi sub vânturile nisipului, nimic pe lume n-ar preţui mai mult decât să cazi, pe neaşteptate, în zorii zilei, peste plutonul mobil al lui Atar, şi acolo, dacă vrea Dumnezeu, să-l asasinezi pe căpitanul Bonnafous.

— Bonnafous e puternic, îmi mărturiseşte Kemal.

Acum le cunosc taina. Ca şi bărbaţii aceia care, râvnind o femeie, îi visează paşii călcând nepăsători când se plimbă, şi se sucesc şi se răsucesc toată noaptea prin somn, răniţi, înfierbântaţi de plimbarea nepăsătoare pe care femeia-şi-o continuă în visul lor, ca şi pe aceia, pasul îndepărtat al lui Bonnafous îi chinuie. Răvăşind *rezzou-xiv We*. Îndreptate împotriva lui, acest creştin travestit în maur a pătruns între răsculaţi, în fruntea celor două sute de piraţi mauri ai săi, acolo unde, dezlegat de constrângerile legilor franceze, chiar şi ultimul din propriii lui oameni s-ar putea smulge nepedepsit din şerbie şi l-ar putea sacrifica Dumnezeului său pe mesele de piatră, acolo unde numai prestigiul lui îi ţine în frâu şi unde chiar slăbiciunea sa îi îngrozeşte. Şi-n această noapte, prin somnul lor greoi <şi adânc, el păşeşte, păşeşti nepăsător, iar pasul său răsună

până în inima deşertului.

Mereu neclintit în ¡fundul cortului, ca un basorelief de granit albastru, Muian se gândeşte. Numai ochii îi lucesc şi pumnalul de argint, care nu mai este o simplă jucărie. Cum s-a schimbat de când ¡s-a aliat cu *rezzou*-ul! îşi simte ca niciodată propria-i nobleţe şi mă striveşte eu dispreţul său; fiindcă o să se îndrepte către Bonnafous, ¡fiindcă o să înceapă marşul în zori, împins de-o ură care poartă toate semnele dragostei.

Încă o dată se apleacă spre fratele său, vorbeşte foarte încet şi mă priveşte.

— Ce spune?

— Spune că va trage în tine dacă o să te întâlnească departe de fort.

— Pentru ce?

— El zice: „Tu ai avioane şi T.S.F., tu îl ai pe Bonnafous, dar nu deţii adevărul”.

Nemişcat între vălurile lui albastre, ca în faldurile unei statui, Muian mă judecă.

— El zice: „Mănânci salată ca şi caprele, şi carne de porc ca porcii. Femeile tale îşi arată obrazul fără ruşine”: le-a văzut el. Zice: „Nu te rogi niciodată”. Zice: „La ce-ţi folosesc avioanele, T.S.F.-ul, la ce-ţi foloseşte Bonnafous, dacă nu deţii adevărul?”

Îl admir pe maurul acesta, care nu-şi apără libertatea, fiindcă în deşert eşti întotdeauna liber, care nu apără comori deschise vederii, fiindcă deşertul e gol, care apără însă o împărăţie ascunsă. În tăcerea valurilor de nisip, Bonnafous îşi conduce plutonul ea un corsar bătrân şi,

mulţumită lui, tabăra aceasta de la Cap Juby nu mai este o vatră de păstori trândavi. Ameninţarea lui Bonnafous apasă asupra lor şi, din pricina lui, seara, se strâng corturile. Cât de cumplită e tăcerea venită din sud: tăcerea lui Bonnafous! Şi, vânător bătrân, Muian îl ascultă cum merge prin vânt.

Când Bonnafous se va înapoia în Franţa, duşmanii săi, departe de-a se bucura, au să-l regrete, ca şi cum plecarea lui ar răpi deşertului unul din poli, iar existenţei lor – ceva din prestigiul ei, şi-mi vor spune:

— Pentru ce pleacă Bonnafous al tău?

— Nu ştiu…

El şi-a riscat Viaţa împotriva lor, şi asta ani de-a rândul. Şi-a tocmit legi după legile lor. A dormit cu capul rezemat de pietrele lor. În timpul nesfârşitelor urmăriri, a cunoscut ca şi ei nopţile *Bibliei*, urzite din stele şi vânt. Şi iată-l că, plecând, dovedeşte că nu juca un joc esenţial. Părăseşte masa eu dezinvoltură. Iar maurii, pe care-i lasă să continue singuri jocul, pierd încrederea într-unul din sensurile vieţii, care nu mai angajează oamenii până-n adâncul adâncurilor. Ei vor să creadă totuşi în el.

— Bonnafous al tău: o să se întoarcă.

— Nu ştiu.

O să se întoarcă, aşa gândesc maurii. Distracţiile din Europa nu vor putea să-l mulţumească, nici partidele de bridge de la garnizoană, nici avansarea, nici femeile. Se va întoarce chinuit de nobleţea pierdută, acolo unde fiecare pas face să bată inima, ca un pas către dragoste. Va fi crezut că n-a trăit aici decât o aventură, că dincolo va

regăsi esenţialul, dar îşi va da seama cu dezgust că singurele bogăţii adevărate le-a avut aici, în deşert: această măreţie a nisipului, noaptea, această tăcere, patria aceasta a vântului şi a stelelor. Şi dacă Bonnafous se va înapoia într-o zi, vestea o să se răspândească, din prima noapte, printre răsculaţi. Undeva, în Sahara, în mijlocul celor două sute de piraţi ai lui, maurii vor şti că doarme. Atunci îşi vor porni către puţuri cămilele. Îşi vor pregăti proviziile de orz. Îşi vor cerceta cu luare-aminte chiulasele armelor. Împinşi de ură, sau de drag-oste.

s

— Ascunde-mă într-un avion care pleacă spre Marrakech…

În fiecare seară, la Juby, sclavul acela al maurilor îmi adresa aceeaşi scurtă rugăminte. Apoi, socotind că a făcut tot ce se putea pentru viaţa lui, se aşeza lângă mine turceşte şi-mi pregătea ceaiul. Pe urmă, era liniştit toată ziua, căci se spovedise unicului doctor care, credea el, l-ar fi putut vindeca şi se rugase de singurul Dumnezeu ce l-ar fi putut ¡salva. Îndoit asupra ceainicului, rumegând tot timpul imaginile simple ale vieţii sale, se gândea la pământurile negre din Marrakech, la casele trandafirii ¡de acolo, (bunuri elementare de care fusese despuiat. Lui nu-i era necaz pe mine că tăceam şi nici că întârziam să-i insuflu viaţă: nu eram un om la fel cu el, ci o putere care trebuia pusă în mişcare, eram ca un vânt prielnic şi care avea să se abată într-o zi şi asupra sorţii sale.

Totuşi, ca simplu pilot şi şef de aeroport pe câteva luni, la Cap Juby, având drept avere doar o simplă baracă lipită

de fortul spaniol şi, înăuntrul bărăcii, un lighean, un ulcior de apă sărată, un pat prea scurt, îmi făceam mai puţine iluzii asupra puterilor mele:

— Vom vedea, moş Bark...

Toţi ¡solavii se numesc Bark; deci şi el se numea tot Bark. Cei patru ani de captivitate nu-l făcuseră încă să se resemneze; îşi aducea aminte că fusese rege.

— Ce făceai, Bark, la Marrakech?

La Marrakech, unde, fără îndoială, nevasta şi cei trei copii ai lui trăiau încă, se îndeletnicise cu un meşteşug minunat:

— Eram văcar şi mă chema Mohamed!

Acolo, caizii îl chemau la ei:

— Am boi de vânzare, Mohamed. Du-te de-i ia din munţi.

Sau:

— Am o mie de oi pe câmp, mână-le mai sus, către suhaturi.

Şi Bark, înarmat cu un toiag de măslin, domnea peste pribegia lor. El singur răspunzător de un norod întreg de oi, le domolea pe cele mai iuţi, care se pregăteau să fete, ori le zgâlţâia pe cele trândave, bucurându-se de încrederea îşi ascultarea obştească. Era singurul care ştia spre ce pământuri făgăduite se urcau ele, singurul în stare să citească drumul în stele, doldora de o ştiinţă cu care oile nu-s înzestrate, aşa încât singur hotăra, în înţelepciunea lui, ceasul odihnei şi al adăpatului. Şi noaptea, veghind în picioare, în timp ce ele dormeau, cuprins de duioşie pentru atâta neştiutoare slăbiciune, scăldat în lâna lor până la

genunchi, medic, profet şi rege, Bark se ruga pentru norodul său.

Într-o zi i-au ieşit în cale arabii:

— Hai cu noi, să aducem vite din Sud!

L-au silit să meargă vreme îndelungă şi când, după trei zile, apucă pe-un drum scorburos de munte, la hotarele ţinutului răsculat, l-au înhăţat pur şi simplu, l-au botezat Bark şi l-au vândut.

Cunoşteam şi alţi sclavi. Mă duceam în fiecare zi sub corturi, să-mi beau ceaiul. Întins acolo cu picioarele goale pe covorul de lână deasă, care este singurul lux al nomadului şi pe care acesta îşi durează o gospodărie de câteva ore, gustam trecerea timpului. În deşert scurgerea timpului se simte. Sub arşiţa soarelui, te îndrepţi către seară, către vântul cel proaspăt care va înviora trupul şi-l va spăla de toate sudorile. Sub arşiţa soarelui, vite şi oameni înaintează către adăpătoare cu siguranţa cu care te îndrepţi spre moarte. Astfel că lenea nu este niciodată zadarnică. Şi orice zi e tot aşa de frumoasă ca şi drumurile care duc spre mare.

Îi cunoscusem pe aceşti sclavi. Ei se adună sub cort, când căpetenia scoate sobiţa, ceainicul îşi paharele din lada cu comori, din acea greoaie ladă plină de obiecte absurde, de lacăte fără chei, de glastre de flori fără flori, de oglinzi de trei gologani, de arme învechite care, aruncate astfel în nisip, te fac să te gândeşti la resturile unui naufragiu.

Atunci, tăcut, sclavul îndeasă sobiţa cu rămurele uscate, suflă în jeratic, umple ceainicul, pentru o treabă ce-ar putea-o face o copilă pune în mişcare nişte muşchi care

ar dezrădăcina un cedru. El e liniştit. E prins în joc: pregătirea ceaiului, îngrijirea cămilelor, mâncarea. Sub arşiţa zilei, să meargă spre noapte şi sub gheaţa stelelor goale, să dorească arşiţa zilei. Fericite ţările Nordului, în care anotimpurile alcătuie, vara, o legendă cu zăpadă, iarna, o legendă cu soare; triste tropice unde, în dogoarea de cuptor, nimic nu «e schimbă prea mult; şi fericită, de asemenea, această Sahară, unde ziua şi noaptea îi leagănă cu atâta simplicitate pe oameni dintr-o speranţă într-alta.

Câteodată sclavul negru, ghemuit în faţa porţii, adulmecă vântul de seară. În trupul lui greoi, de captiv, nu mai urcă amintirile. Abia îşi mai aduce aminte de clipa când a fost răpit, de loviturile, ţipetele, braţele omului care l-au trimis în noaptea de acum. De atunci se cufundă într-un somn straniu, lipsit ca un orb de fluviile domoale ale Senegalului sau de oraşele albe ale Marocului de Sud, lipsit ca un surd de sunetul vocilor familiare. Şi negrul nostru nu se simte nenorocit, ci infirm. Picat într-o zi între nomazi, legat de migraţiile lor, înlănţuit pentru toată viaţa de meandrele pe care ei le descriu în deşert, ce-ar mai avea comun, de acum încolo, cu un trecut, cu un cămin, cu o femeie şi cu nişte copii care pentru el sunt la fel de morţi ca toţi morţii?

Oameni care au trăit vreme îndelungată dintr-o iubire puternică, de care au fost mai apoi dezmoşteniţi, se satură câteodată de singuratica lor nobleţe. Ei se alătură eu umilinţă vieţii şi-şi găsesc fericirea într-o dragoste mediocră. Li s-a părut plăcut să abdice, să devină slugarnici şi să intre în liniştea dinlăuntrul lucrurilor. Sclavul îşi

hrăneşte orgoliul din jeraticul stăpânului.

— Na, ţine, zice uneori căpetenia către rob.

Este clipa când stăpânul e bun cu sclavul, căci oboselile şi vipiile arşiţei au trecut, şi atât pentru unul cât şi pentru celălalt începe răcoarca. Şi atunci îi – dăruie un pahar de ceai. Iar robul, copleşit de recunoştinţă, i-ar săruta, pentru paharul acela de ceai, genunchii. Sclavul nu e niciodată încărcat cu lanţuri. Nici n-are nevoie de ele! Cât e de credincios! Cu câtă înţelepciune îl reneagă în sine pe deposedatul rege negru: el nu mai e nimic altceva decât un captiv fericit.

Totuşi, într-o zi, îl vor elibera. Atunci când va fi prea bătrân pentru a-şi mai merita fie hrana, fie veşmintele, i se va dărui o libertate nemăsurată. Timp de trei zile, robul se va oferi zadarnic spre vânzare, din cort în cort, din ce în ce mai slab, iar către sfârşitul zilei celei de a treia, se va întinde cuminte pe nisip. I-am văzut în felul acesta, la Juiby, murind goi. În lunga lor agonie, maurii îi atingeau cu cotul, dar fără cruzime, iar copiii maurilor se jucau împrejurul epavei pământii şi, în fiecare dimineaţă, alergau zbenguindu-se să vadă dacă mai răsuflă, dar fără a-şi bate joc de bătrâna slugă. Totul era în firea lucrurilor. Era ca şi când i-ar fi spus: „Ai muncit cumsecade, îţi meriţi somnul, dormi”. Iar pe cel lungit îl încerca foamea care nu e decât o ameţeală, iar nu nedreptatea, singura care chinuie cu adevărat. Se amesteca încet-încet cu pămxntul. Uscat de soare şi primit de pământ. După treizeci de ani de trudă, dreptul acesta la somn şi la ţărână.

Pe primul pe care l-am (întâlnit nu l-am auzit gemând:

dar n-avea împotriva cui geme. Ghiceam în el un soi de consimţământ obscur, cum ar fi acel al unui ¡muntean pierdut, ajuns la capătul puterilor şi care se trânteşte în zăpadă să doarmă învelit cu omăt îşi cu visurile din el. Nu suferinţa sa mă încrâncenă. Credeam în ea prea puţin. Dar moare, în moartea unui om, o lume necunoscută, şi mă întrebam cum vor fi arătând imaginile ce se cufundau în el. Ce plantaţii din Senegal, ce oraşe albe din Marocul de Sud se înfundau treaptă cu treaptă, în uitare? Nu puteam cunoaşte dacă, în acea grămadă de carne neagră, se stingeau pur şi simplu doar nişte griji mizerabile: ceaiul de pregătit, oile de dus la adăpat... dacă adormea o inimă de sclav, sau dacă, reînviat sub o năvală de amintiri, murea un o, în toată măreţia lui. Osul tare al căpăţânii sale conta pentru mine la fel de mult ca şi lada cea hodoroagă, plină de comori. Nu ştiam ce culori de ¡mătase, ce sărbătoreşti icoane, ce vestigii atât de desuete aici, aşa de fără folos în deşertul acesta, scăpaseră în el de la pieire. Lada aceea era acolo, încătărămată şi greoaie. Nu ştiam care anume parte a lumii se prăpădea în marele somn al zilelor de pe urmă, se prăpădea în această conştiinţă şi în această carne care, încet-încet, ajungea din nou beznă şi rădăcini.

— Eram văcar şi mă chema Mohamed...

Bark, robul cel negru, era cel dintâi din câţi am cunoscut care să fi rezistat. Nu însemna nimic că maurii îi violaseră libertatea, că aveau să-l lase într-o zi mai gol decât se născuse pe lume. Sunt vijelii dumnezeieşti care pustiesc, tot astfel, într-un ceas, recoltele oamenilor. Însă, mai puternic decât în avuturile lui, maurii îl ameninţau în

însuşi miezul firii sale. Iar Bark nu se dădea bătut, în vreme ce atâţia alţi robi lăsaseră, să moară într-înşii câte-un biet văcar, care trebăluia tot anul să-şi câştige pâinea!

Bark nu se statornicea în robie. cum te-ai statornici, obosit de aşteptare, înăuntrul unei mediocre fericiri. Nu dorea să-şi creeze bucurii de rob din atenţiile stăpânului. El păstra pentru Mohamed absent casa pe care acel Mohamed o locuise în sufletul lui. Acea casă, tristă de-a fi rămas goală, însă pe care nimeni altul n-ar locui-o. Bark semăna acelui paznic îmbătrânit, care, între ierburile aleilor şi plictiseala tăcerii, se topeşte de credinţă.

H5

El nu spunea: „Sunt Mohamed ben Lhausin”, ci: „Mă chema Mohamed”, visând la ziua când acest personaj uitat ar învia, alungind prin propria înviere aparenţa lui de sclav. În tăcerea nopţii, câteodată, toate amintirile îi reveneau, cu tăria unui cântec din copilărie. „În mijlocul nopţii, ne povestea interpretul nostru maur, în mijlocul nopţii, a vorbit despre Marrakech şi i-au curs lacrimile”. Nimeni nu scapă în singurătate de astfel de reîntoarceri în amintire. Pe neaşteptate, în el se trezea celălalt, se întindea în trupul lui, îşi căuta femeia alături, acolo, în deşertul acela, unde niciodată vreo femeie nu se apropiase de el, asculta murmurând apele fântânilor, acolo unde niciodată nu cursese nicio fântână. Cu ochii închişi, Bark îşi închipuia că se află într-o casă albă, aşezată în fiecare noapte sub aceeaşi stea, acolo unde oamenii locuiesc în case de dimie şi urmăresc vântul. Plin de vechi

10 – 1/98

le-i duioşii, rechemate la viaţă în chip tainic, de parcă ţinta lor ar fi fost pe aproape, Bark venea spre mine. Dorea să-mi spună că e gata, că toate duioşiile lui sunt gata şi că n-aşteaptă decât să se înapoieze acasă, pentru ca să le împartă tuturor. Era de ajuns un semn de-al meu. Şi Bark surâdea, îmi sugera şiretlicul, la care eu, fără îndoială, nu mă gândisem niciodată:

— Mâine soseşte curierul. M-ascunzi în avionul care pleacă spre Agadir…

— Bietul moş Bark!

Deoarece trăiam între răsculaţi, cum l-am fi putut ajuta să fugă? A doua *zi*, maurii ar fi răzbunat prin cine ştie ce masacru furtul şi insulta. Încercasem într-adevăr să-l cumpăr, ajutat de mecanicii de la escală, Laubergue, Marchal, Abgrall, însă maurii nu întâlnesc în fiecare zi europeni în căutare de sclavi. De aceea abuzează:

— Costă douăzeci de mii de franci.

— Vă bateţi joc de noi?

— Priveşte ce braţe puternice are…

Şi astfel, lunile treceau.

În sfârşit, pretenţiile maurilor scăzură, şi, cu ajutorul câtorva prieteni din Franţa, cărora le scrisesem, fusei în stare să-l răscumpăr pe moş Bark.

Avură loc nişte straşnice tocmeli. Ţinură opt zile. Le purtam aşezaţi pe nisip, în cerc. cincisprezece mauri, şi cu mine. Un prieten al proprietarului şi al meu, Zin Ould Rixattari, un bandit, mă ajuta pe ascuns:

— V.indei-l că, oricum, tot ai să-l pierzi, îi zicea el, după îndemnurile mele. E bolnav. Boala încă nu se vede pe

dinafară, dar roade înăuntru. O să vină deodată o zi când o să-l vezi umflat. Vinde-i-l neîntârziat francezului.

Îi făgăduisem altui bandit, Raggi, un bacşiş, dacă stăruie să se facă târgul, şi Raggi îl ademenea pe proprietar:

— Cu banii ai să cumperi cămile, puşti şi gloanţe. Ai să poţi astfel să pleci în *rezzou*-uri şi să declari război francezilor. Astfel, vei răpi de la Atar trei sau patru sclavi noi. Termină odată cu bătrânul ăsta!

Şi mi l-a vândut pe Bark. Îl încuiai cu cheia, timp de şase zile, în baraca noastră, căci dacă l-aş fi lăsat să hoinărească pe afară înainte de trecerea avionului, maurii l-ar fi prins şi l-ar fi revândut mai departe.

Îl scosei însă din starea lui de rob. Cu care prilej avu loc o adevărată ceremonie. Veni preotul mahomedan, vechiul proprietar şi Ibrahim, caidul de la Juby. Aceşti trei piraţi, care cu multă plăcere i-ar fi retezat capul la douăzeci de metri de zidul fortului, numai din plăcerea de a-mi juca un renghi, îl îmbrăţişară călduros şi iscăliră un act oficial.

— Acum eşti fiul nostru.

Era şi al meu, după lege.

Şi Bark îşi îmbrăţişă toţi taţii.

În baraca noastră avu parte de o blândă captivitate, până în clipa plecării. Ne punea să-i descriem de câte douăzeci de ori pe zi plăcuta călătorie: s-ar coborî din avion la Agadir şi i, s-ar da, la escala de acolo, un bilet de autocar pentru Marrakeeh. Bark se juca de-a omul liber ca un copil care se joacă de-a exploratorul: acest drum către viaţă, acest autocar, aceste mulţimi, aceste oraşe pe care o să le

revadă…

Laubergue mă căută, în numele lui Marchal şi al lui Abgrall. Nu se cădea ca Bark să crape de foame după ce-o să coboare. Îmi dăruiau o mie de franci pentru el; Bark îşi putea găsi astfel de lucru.

Mă gândeam la acele bătrâne doamne de la Asistenţele Sociale, care fac „operă de caritate”, donând douăzeci de franci şi aşteptând recunoştinţă. Laubergue, Marchal, Abgrall, nişte mecanici de avion, lipsindu-se de o mie de franci, nu făceau operă de cant. de şi cu atât mai puţin îi interesa recunoştinţa. Hi nu se purtau astfel nici din milă, asemeni aceloraşi bătrâne doamne care visau la fericire. Ei, se străduiau, pur şi simplu, să redea unui om demnitatea lui de om. Ştiau tot aşa de bine ca şi mine că, odată isprăvită ameninţătoarea bucurie a reîntoarcerii, întâia prietenă credincioasă care avea să-l întâmpine pe Bark va fi mizeria şi că-n mai puţin de trei luni or să-l treacă sudorile muncind pe undeva, de-a lungul căilor ferate, la scosul traverselor. Va fi mai puţin fericit decât în deşert, alături de noi. Însă, printre ai săi, o să aibă dreptul de-a fi el însuşi.

— Haide, moş Bark, du-te şi fii un om.

Avionul zbârnâia, gata să pornească. Bark se înclină pentru o ultimă oară peste nemărginita dezolare a ţinutului de la Cap Juby. În faţa avionului se adunaseră două sute de mauri, să vadă ce imutră face un sclav aflat înaintea porţilor vieţii. L-ar fi recuperat ceva mai încolo în caz de pană.

Şi-i făceam semne de adio noului-născut în etate de

cincizeci de ani, întrucâtva tulburaţi de a-l trimite la întâmplare în lume.

— Adio, Bark!

— Nu.

— Cum: nu?

— Nu. Eu sunt Mohamed iben Lhausin.

Primirăm pentru ultima oară veşti de la el prin arabul Ăbdallah, care, la rugămintea noastră, îi ajută lui Bark să coboare la Agadir.

Autocarul pleca numai seara, aşa că Bark avea înaintea lui o zi. El rătăci la început aşa de multă vreme prin micul oraş, fără să scoată o vorbă, ¡încât Ăbdallah, simţindu-l neliniştit, se impresionă:

— Ce este?

— Nimic…

Pomenit, prin neaşteptatele-i vacanţe, dintr-odată foarte slobod, Bark nu-şi da seama încă de reînvierea sa. El încerca mulţumit o fericire surdă, însă în afara acestei fericiri nu prea se vedea diferenţa dintre Bark cel de ieri şi Bark cel de azi. Împărţea totuşi, începând chiar din acea clipă deopotrivă cu alţi oameni, soarele acesta şi dreptul de-a se aşeza aici, sub umbrarul cafenelei arabe. Se aşează acolo. Comandă pentru el şi pentru Abdall-ah ceai. Era întâiul său gest de domn; conştiinţa puterii ar fi trebuit să-l transfigureze. Însă chelnerul îi turnă ceaiul fără niciun fel de uimire, ca şi când totul ar fi fost firesc. Nu ştia că, turnând acel ceai, glorifica un om liber.

— Haidem altundeva, spuse Bark.

Urcară spre Kas bah, care domină Agadirul.

Micile dansatoare berbere veniră spre ei. Aveau privirile aşa de pline de-o blândeţe caldă încât Bark se simţea reînviind: ele erau acelea care, fără să-şi dea seama, îl primeau în noua viaţă. Luându-l de mână cu drăgălăşenie, îi oferiră aşadar ceai, însă ea şi cum ar fi oferit oricui altuia. Bark ţinu să povestească despre reînvierea lui. Ele râdeau încetişor. Erau mulţumite pentru el, fiindcă îl \ edeau mulţumit. Bark adăugă, pentru ca să le uluiască: „Eu sunt Mohamed ben Lihausin”. Dar asta nu prea le surprinse. Toţi oamenii au un nume, şi mulţi se reîntorc de atât de departe…

El trase încă de Abdallah mai către oraş. Rătăci prin faţa magherniţelor ovreieşti, privi marea, se gândi că putea merge după bunul său plac în orice parte ar fi vrut, că era liber… Dar libertatea aceasta i se păru amară: îl silea să vadă mai ales cât de mult fuseseră tăiate legăturile sale cu lumea.

Atunci, fiindcă tocmai trecea un copil, Bark îi mângâie obrazul cu blândeţe. Copilul zâmbi. Nu era copilul unui stăpân pe care-l măgulea. Era un copil plăpând cel pe care-l mângâiase. Şi care zâmbea. Şi copilul acela îl remontă pe Bark, iar el îşi ghici pe acest pământ oarecare importanţă de-a fi, din pricina unui plăpând de copil care i se simţise dator cu un zâmbet. Începea să întrevadă câte ceva şi se grăbea acum cu paşi mari.

— După ce umbli? întrebă Abdallah.

— După nimic, răspunse Bark.

Dar când se împiedică, la cotitura unei străzi, de un pâlc de copii care se jucau, se opri în loc. Asta era. Îi urmări

în tăcere. Pe urmă, întorcându-se la gheretele ovreieşti, reveni cu braţele încărcate de daruri. Abdallah se enervă:

— Dobitocule, păstrează-ţi banii!

Însă Bark nu-i mai da ascultare. Cu gravitate, făcu semn fiecăruia. Şi micile mâini se întinseră către jucăriile, şi brăţăr. de: şi papucii cusuţi cu fir de aur. Şi fiecare ţânc, după ce-şi apuca bine comoara, o lua la fugă sălbatic.

Ceilalţi copii din Agadir, aflând vestea, alergară la el: Bark îi încălţă cu papuci de aur. Şi în împrejurimile Agadirului, alţi copii, aţâţaţi la rândul lor de larma aceea, se sculară şi alergară ţipând către Dumnezeul cel negru şi, agăţându-se de veşmintele roase ale sclavului, îşi cerură darul. Bark se ruina.

Abdallah îl crezu „nebun de bucurie”. Dar eu cred că, pentru Bark, nu era vorba de cheltuirea unui prisos de bucurie.

Se simţea, fiindcă era slobod, stăpânul bunurilor esenţiale, ai dreptului de-a se face iubit, de-a călători spre nord ori spre sud şi de a-şi câştiga pâinea prin munca lui. La ce folos banii aceştia…

atunci când el încerca, aşa cum te încearcă zdravăn o foame, nevoia de-a fi un om printre oameni, de-a trăi legat de oameni. Dansatoarele din Agadir se arătaseră drăguţe cu moş Bark, dar de ele se despărţise aşa cum venise: fără greutate, căci ele n-aveau nevoie de el. Acest chelner din cafeneaua arabă, aceşti trecători de pe străzi, toţi resipectau într-însul pe omul liber, împărţeau deopotrivă cu el soarele, însă niciunul nu-i dase a înţelege că ar avea nevoie de dânsul. Era liber, însă peste măsură de mult, de

parcă nu se mai simţea atingând pământul. Îi lipsea acea povară a relaţiilor umane care împiedică mersul, acele lacrimi, acele semne de adio, acele reproşuri, acele bucurii, tot ceea ce un om alintă ori sfâşie d: – fiecare dată când sohiţează un gest, adică aci. e mii de legături care-l alătură celorlalţi işi-i dau o pondere. Dar asupra lui Bark atârnau mii de nădejdi...

Şi domnia lui Bark începea în acea glorie a soarelui amurgind peste Agadir, în acea răcoare care însemnase pentru el, atâta vreme, singura plăcere râvnită şi singurul liman. Şi cum se apropia ora plecării, ca altă dată printre oile lui, Bark înainta, scăldat de acest flux de copii, despicându-şi prima potecă în lume. Se va înapoia, mâine, în mizeria alor săi, răspunzător ăl mai multor vieţi decât ar fi fost poate vrednice să hrănească bătrânele sale braţe, însă de pe-acum începuse să-şi preţuiască adevărata-i importanţă. Ca un ailhanghel prea eterat ca să trăiască viaţa oamenilor, dar care, din vicleşug, ar fi purtat gloanţe la brâu, Bark mergea călcând anevoie, tras către pământ de o mie de copii, care aveau atâta trebuinţă de papuci de aur.

7

Aşa e deşertul. Un Coran, care nu e decât o regulă a jocului, preface nisipul într-un imperiu. În fundul unei Sahare care ar fi fost goală se joacă o tainică piesă, care aţâţă pasiunile oamenilor. Viaţa cea adevărată a deşertului nu se încheagă din pribegiile triburilor în căutare de ierburi bune de păşunat, ci din jocul care acolo încă se mai joacă „Şi câtă deosebire de materie între întinderile de nisip

supuse şi celelalte întinderi! Nu este oare tot aşa pentru toţi oamenii? în faţa acestui deşert transfigurat îmi amintesc de jocurile copilăriei mele, de parcul umbros şi aurit pe care-l populasem cu zei, de nesfârşita împărăţie pe care-o ¡închipuiam înăuntrul acelui kilometru pătrat, niciodată cunoscut în întregime, niciodată în întregime scormonit. Formam o civilizaţie închisă, unde paşii aveau un gust, unde lucrurile aveau un sens, neîngăduit nicăieri în altă parte. Ce rămâne din parcul plin de umbră al copilăriei, din parcul magic, îngheţat, arzător, al cărui zid de pietre cenuşii îl ocoleşti pe dinafară cu un fel de ¡disperare, atunci când, ajuns om, trăieşti sub alte legi, mirându-te că găseşti închisă, într-un ţarc aşa de strâmt, o provincie din care-ţi imaginaseşi infinitul şi înţelegând că în infinitul acela nu vei mai intra din nou niciodată, fiindcă în joc, iar nu în parc ar trebui să te reîntorci.

Dar nu mai există răscoală. Cap Juby, Cisneros, Puerto-Cansado, Saguet-El-Hamra, Dora, Smarra nu mai înseamnă mister. Orizonturile către care am alergat noi s-au stins unul după altul, ca insectele acelea care, odată prinse în căuşul mâinilor calde, îşi pierd culoarea. Însă cel care le urmărea nu era jucăria unei iluzii. Nu ne înşelam când alergam după descoperirile acelea. Nici sultanul din o mie şi Una de Nopţi, care era ademenit de o obsesie aşa de subtilă, încât frumoasele lui captive, una câte una, se stingeau dimineaţa în braţele sale, pierzându-şi, abia atinse, aurul aripilor. Ne-am hrănit cu magia nisipurilor, alţii poate îşi vor scobi acolo puţurile lor de petrol şi din ele se vor îmbogăţi. Dar ei vor fi venit prea târziu. Căci plantaţiile de palmieri interzise sau

pulberea castă a scoicilor ne-au dăruit ceea ce aveau mai de preţ: ofereau doar o singură oră de fervoare, şi am fost noi cei care i-am sorbit-o.

*

Deşertul? Mi-a fost dat într-o *zi* să-l cunosc cu preţul vieţii mele. În cursul unui raid către Indochina, în 1935, m-am trezit în Egipt, la hotarele Libiei, prins între nisipuri ca într-un clei, şi-am crezut că am să mor acolo. Iată întâmplarea.

VII

ÎN MIJLOCUL DEŞERTULUI

1

APROPIINDU-MĂ de Mediterana, am întâlnit nori joşi. Am coborât la douăzeci de metri. Răpăielile ploii se sparg de parbriz şi marea parcă fumegă. Încerc din răsputeri să zăresc ceva şi să nu mă izbesc de vreun catarg de corabie.

André Prévot, mecanicul meu, mi-aprinde ţigări.

— Cafea…

Dispare în fundul avionului şi se întoarce cu termosul. Beau. Din când în când dau câte-un bobârnac manivelei de gaz, ca să mă păstrez constant la două mii o sută de ture pe minut. Mi-arunc privirea peste cadrane: sunt ascultătoare, fiecare ac se află la locul lui. Mi-arunc privirea la marea care, năvălită de ploaie, scoate aburi, ca un imens bazin încălzit. Dacă aş fi în hidroavion, aş regreta că e atât de „scobită”. Sunt însă în avion. Scobită sau nu, nu mă pot opri aici. Iar asta îmi dă, nu ştiu de ce, un sentiment absurd de siguranţă. Marea aparţine unei lumi care nu este a mea. Aici posibilitatea unei pane nu mă interesează, nu mă

ameninţă: nu sunt echipat pentru mare.

După o oră şi jumătate de zbor, ploaia se potoleşte. Norii sunt încă foarte jos, însă lumina trece acuma prin ei ca un zâmbet larg. Admir această domoală pregătire i pentru un timp frumos. Îmi ghicesc deasupra capului plutind o uşoară îngrămădire de bumbac alb. Conduc oblic, pentru a evita un vârtej de vânt: nu-i convenabil să înfrunţi aşa ceva. Şi iată prima spărtură în lumină.

Am presimţit-o fără a o vedea, căci în faţa mea, pe mare, zăresc o dâră lungă de culoarea dumbrăvilor, un fel de oază de un verde luminos şi intens, ca cel al lanurilor de orz care îmi strângeau inima în Marocul de Sud, când mă reîntorceam din Senegal, după trei mii de kilometri de nisip. Am şi aici acelaşi [sentiment, că pătrund într-o provincie locuibilă, şi simt o uşoară euforie. Mă întorc spre Prévôt:

— S-a sfârşit, merge!

— Da, merge…

Tunis. În timpul alimentării cu benzină semnez hârtii. Dar, în momentul părăsirii biroului, aud un „Pluf!”, ca şi când s-ar scufunda ceva. E unul din acele zgomote surde, fără ecou. Chiar pe dată mi-aduc aminte că am mai auzit cândva un zgomot asemănător: o explozie într-un garaj. Doi oameni fuseseră omorâţi de tuşea aceea seacă. Mă întorc spre drumul care o ia de-a lungul pistei: se mai vede doar puţin fum, două maşini în viteză s-au ciocnit, înţepenind apoi deodată locului ca între nişte blocuri de gheaţă. Câţiva oameni aleargă spre ele, alţii vin în goană spre noi.

— Telefonaţi… Un doctor… Capul…

Încerc o strângere de inimă. În mângâietoarea lumină

a serii fatalitatea s-a ivit pe neaşteptate. O frumuseţe, o inteligenţă ori o viaţă distrusă... Tot astfel au mers prin deşert piraţii, şi nimeni nu le-a auzit pasul elastic pe nisip. A fost, în tabără, vuietul cel scurt al jafului. Apoi totul a recăzut într-o aurită tăcere. Aceeaşi pace, aceeaşi tăcere... Careva din preajmă vorbeşte despre o fractură a craniului. Nu vreau, să ştiu nimic despre fruntea aceasta inertă şi năclăită de sânge, lântorc spatele spre drum şi mă apropiu de avionul meu. Păstrez însă în străfunduri impresia unei ameninţări. Şi zgomotul acela îl voi recunoaşte curând. Când mă voi adânci în largul întinsului negru, cu două sute şaptezeci de kilometri pe oră, voi recunoaşte aceeaşi tuse seacă: acelaşi „îhî" al sorţii, care ne aştepta la întâlnire.

În drum spre Benghazi.

2

În drum. Încă două ore de lumină. Apropiindu-mă de Tripolitania, am şi renunţat la ochelarii negri. Şi nisipul se îmbracă în aur. Doamne, cât e de pustie planeta aceasta! încă o dată, fluviile, umbrele şi lăcaşurile oamenilor îmi fac impresia că se datoresc unor împrejurări fericite. Ce întindere de roci şi de nisip!

Dar totul îmi e străin, căci trăiesc în împărăţia zborului. Simt cum se apropie noaptea în care te închizi ca într-un templu. În care te închizi, într-o neputincioasă meditaţie, în tainele riturilor esenţiale. Toată această lume profană se şterge şi în curând va dispare. Tot acest peisaj e încă încins de-o lumină bălaie, dar o parte din el a şi început să se stingă. Şi nu cunosc nimic, spun: nimic în stare să preţuiască atâta cât preţuieşte această clipă. Toţi cei ce s-

au împărtăşit din misterioasa dragoste a zborului mă vor înţelege.

Încetul cu încetul îmi iau aşadar rămas-bun de la soare. Renunţ la marile întinderi înaurite, care m-ar fi primit în caz de pană... Renunţ la punctele de reper care m-ar fi îndreptat. Renunţ la munţii profilaţi pe cer care ar fi îndepărtat de mine primejdia. Intru în noapte. Plutesc. Nu-mi mai rămân decât stelele...

Această intrare în moarte a lumii se săvârşeşte domol. Treptat-treptat, îmi dispare lumina. Pământul şi cerul se contopesc pe nesimţite. Pământul urcă şi pare că se împrăştie ca un abur. Primele făclii ale nopţii tremură ca într-o apă verde. Va trebui să mai aştept mult până se vor transforma în diamante dure. Va trebui să mai aştept mult până voi putea privi la liniştitele jocuri ale stelelor căzătoare. Au fost nopţi în miezul cărora am urmărit întrecându-se atâtea scântei încât îmi părea că un vânt năprasnic scutură stelele.

Prévôt încearcă lămpile fixe şi lămpile de siguranţă. Înfăşurăm becurile în fcârtie roşie.

— Încă un strat...

Şi le adaugă un înveliş nou, atinge o priză. Lumina e încă prea puternică. Ar voala, ca la fotograf, palida imagine a lumii de afară. Ar distruge această umbră uşoară care, noaptea, mai învăluie câteodată lucrurile. Şi noaptea a sosit. Dar încă nu e adevărata viaţă. A mai rămas un corn de lună. Prévôt se înfundă undeva înapoia avionului şi se întoarce cu un sandviş. Ciugulesc dintr-un ciorchine de strugure. Nu mi-e foame. Nici foame, nici sete. Nu simt

nicio oboseală, cred că aş putea pilota astfel zece ani.

Luna a murit.

Prin întunericul nopţii, Benghazi îşi face apariţia. Benghazi odihneşte într-o atât de adâncă beznă încât nicio lumină nu ni-l vesteşte. Am zărit oraşul abia când l-am atins. Îi căutam aeroportul, când iată că luminile sale roşii s-au aprins. Ele alcătuiesc un dreptunghi negru. Virez. Lumina unui far proiectat spre cer urcă drept, ca ţâşnirca unui incendiu, se întoarce şi desenează pe câmpul aeroportului o cale de aur. Virez din nou, ca să-mi dau seama de obstacole. Echipamentul nocturn al acestei escale e minunat. Reduc şi-mi încep coborârea ca în adâncul unei ape negre.

Când aterizez, ora locală e douăzeci şi trei. Mă îndrept spre far. Ofiţerii şi soldaţii cei mai curtenitori din lume trec din umbră în lumina puternică a (proiectorului, apărând şi dispărând pe rând. Mi se iau în primire hârtiile, mi se umple rezervorul de benzină. Trecerea mea se va aranja în douăzeci de minute.

— Faceţi un viraj şi treceţi pe deasupra noastră, altminteri nu vom şti dacă aţi decolat cum trebuie.

La drum.

Evoluez pe această cale de aur, către spărtura unui luminiş fără piedici. Avionul meu, tip „Sirnoun”, îşi decolează încărcătura cu mult înainte de-a fi epuizat aria îngăduită. Proiectorul mă urmăreşte şi-mi îngreuiază virajul. În sfârşit, se-ndură şi mă lasă; şi-au dat seama că mă orbeau. Fac un semitur pe verticală, când proiectorul mă izbeşte din nou în faţă, dar abia m-a atins că mă şi

părăseşte şi-şi îndreaptă într-altă parte lungul său flaut de aur. Simt că sub toate aceste atenţii se ascunde o deosebită curtenie. Şi acum mă îndrept din nou spre deşert.

Meteorologii din Paris, Tunis şi Benghazi mi-au anunţat vânt în spate cu treizeci-patruzeci de kilometri pe oră. Contez pe trei sute de kilometri pe oră. Merg de-a dreptul către jumătatea unghiului din dreapta, care uneşte Alexandria eu Cairo. Astfel voi evita zonele interzise ale coastei şi, cu toate devierile necunoscute pe care le voi suporta, am să mă agăţ fie la dreapta, fie la stânga, de luminile unuia din aceste oraşe, sau, mai în general vorbind, de luminile din valea Nilului. Voi pluti trei ore şi douăzeci de minute, dacă vântul nu-şi schimbă direcţia. Voi pluti trei ore şi patruzeci îşi cinci de minute, dacă vântul slăbeşte. Şi încep să înghit câte o mie cincizeci de kilometri de deşert.

161

Nu mai e pic de lună. Doar o smoală neagră, care s-a revărsat până la stele. Nu voi zări nicio lumină, nu voi beneficia de niciun reper şi, neavând radio-telegrafist, nu voi primi de la nimeni niciun semn înainte de-a atinge Nilul. Nici nu caut să observ altceva decât compasul şi „Sperry-ul" meu. Nu mă mai interesez de nimic, decât de molcoma respiraţie a unei înguste linii de radium pe ecranul întunecat al aparatului. Când se mişcă Prévôt, corectez uşor variaţiile centrajului. Mă ridic la două mii de metri, unde mi s-a semnalat că vânturile sunt favorabile. La mari răstimpuri, aprind o lampă, ca să observ cadranele motoarelor, care nu sunt toate luminoase, dar în cea mai

mare parte a timpului mă afund adânc în întuneric, printre minusculele mele constelaţii, care răspândesc aceeaşi lumină minerală ca şi stelele, aceeaşi lumină nesecată şi tăinuită, şi care vorbesc o aceeaşi limbă. Asemeni astronomilor, citesc şi eu o carte de mecanică cerească. Mă simt şi eu studios şi pur. Totul s-a stins în lumea de afară. Mai e Prévôt, care adoarme după o vajnică rezistenţă, iar eu rămân să-mi gust mai în tihnă singurătatea. Mai e uşorul zbârnâit al motorului şi, în faţa mea, pe harta de bord, toată această lume de stele calme.

U – I/9S

Cuget între timp. Luna nu ne mai e de niciun folos şi ne lipseşte radio-telegrafistul. Nicio legătură, oricât de fragilă, nu ne va mai uni cu lumea, până ce nu ne vom întâlni faţă în faţă cu firul luminos al apei Nilului. Suntem în afara tuturor lucrurilor, şi numai motorul ne ţine în aer şi ne face să existăm prin această smoală. Străbatem marea vale întunecată din basmele cu zâne, valea încercărilor. Niciun ajutor, aici. Nicio iertare, aici, pentru greşeli. Suntem lăsaţi la voia întâmplării.

O rază de lumină se strecoară printr-o crăpătură a standardului electric. Îl trezesc pe Prévôt, ca să astupe crăpătura. Prévôt se mişcă în umbră ca un urs, se scutură, se apropie. Se pierde în nu ştiu ce combinaţie de batiste şi de hârtie neagră. Raza mea de lumină a dispărut. Era ca o spărtură făcută în această lume. Nu avea aceleaşi însuşiri ca palida şi îndepărtata lumină a radium-ului. Era o lumină ca de cabaret, nu o lumină stelară. Dar care unai ales mă orbea, ştergând celelalte sclipiri.

Trei ore de zbor. O lumină care-mi pare puternică ţâşneşte la dreapta mea. Privesc. O lungă brazdă luminoasă se agaţă de lampa de la capătul aripii, care până acum îmi rămăsese invizibilă. E o sclipire intermitentă, când stinsă, când strălucitoare: iată că am intrat într-un nor. Lampa mea se ¡răsfrânge în el. În preajma punctelor de reper aş fi preferat un cer limpede. Aripa se luminează în Jralo. Lumina se aşază, şi se fixează, şi străluceşte, şi alcătuie acolo jos un buchet trandafiriu. Vârtejuri adânci mă zdruncină. Plutesc undeva prin pântecul unui cumulus, a cărui grosime n-o cunosc. Mă ridic până la două mii cinci sute şi nu ies din el. Cobor la o mie de metri. Buchetul de flori e tot în acelaşi loc, nemişcat şi din ce în ce mai strălucitor. Bine. Merge şi aşa. Fie ce-o fi. Mă gândesc la altceva. Vom vedea când vom ieşi. Dar nu-mi place de loc lumina asta de crâşmă ordinară.

Calculez: „Aici dănţui puţin, şi nu e de mirare, dar am avut vârtejuri în tot lungul drumului, deşi zburam la altitudine mare îşi cerul era limpede. Vântul nu s-a potolit şi trebuie să depăşesc viteza de trei sute de kilometri pe oră”. La urma urmei, nu ştiu nimic precis, voi încerca să mă reperez când voi ieşi din nori.

Şi am ieşit. Buchetul s-a topit deodată. Dispariţia lui îmi vesteşte evenimentul. Privesc înainte şi zăresc, atât cât se poate zări ceva, o vale îngustă de cer şi zidul următorului cumulus. Buchetul a şi reînviat.

Nu voi mai ieşi din acest clei decât cel mult pentru câteva clipe. După trei ore *şi* jumătate de zbor, acesta ¡începe să mă nelinişteascâ, fiindcă mă apropii de Nil, dacă

într-adevăr înaintez aşa cum îmi închipui eu. Voi reuşi, poate, dacă am puţin noroc, să zăresc Nilul printre culoarele de nori, dar nu sunt nici ele prea numeroase. Încă nu îndrăznesc să cobor: dacă, din întâmplare, sunt ¡mai puţin rapid decât o cred eu, zbor încă peste regiuni înalte.

Până acum nu simt totuşi nicio nelinişte. Mă tem doar că risc să pierd din timp. Dar pun un hotar seninătăţii mele: voi zbura patru ore şi cincisprezece minute. După trecerea acestor ore, chiar fără vânt, ceea ce nu e însă probabil, voi fi depăşit valea Nilului.

Când ajung la ciucurii norilor, buchetul azvârle scântei din ce în ce mai grăbite, apoi se stinge dintr-odată. Nu-mi sunt agreabile aceste comunicări cifrate cu stihiile nopţii.

O stea verde răsare în faţa mea, strălucitoare ca un far. E o stea sau e un far? Nu-mi place nici lumina aceasta supranaturală, acest astru de rege-mag, această primejdioasă invitaţie.

Prévôt s-a trezit şi luminează cadranele motoarelor. Nu-mi trebuie niciunul, nici el, nici lampa lui. Tocmai am dat de-o crăpătură între doi nori şi folosesc prilejul ca să privesc în jos. Prévôt adoarme iarăşi.

De altfel, nu-i nimic de privit.

Patru ore şi cinci minute de zbor. Prévôt a venit să stea lângă mine:

— Ar fi trebuit să fim la Cairo…

— Cred şi eu…

— Ce-i aia, acolo, stea sau far?

Am redus puţin motorul şi fără îndoială că asta l-a trezit pe Prévôt. E sensibil la toate variaţiile zgomotelor de

zbor. Încep o coborâre lentă, ca să mă strecor sub clădăraia norilor.

Îmi consult harta. Oricum ar fi, am atins cota O: nu risc nimic. Cobor mereu şi virez în plin spre nord. Astfel, îmi vor veni la geamuri luminile oraşului. Desigur că le-am depăşit, aşa că-mi vor apare la stânga. Zbor acum pe sub cumuluşi. Dar merg de-a lungul unui alt nor, care coboară mai jos, la stânga mea. Virez ca să nu mă las ¡prins în plasa lui şi apuc spre nord-nord-est.

Fără doar şi poate, norul acela se întinde mult mai dedesubt şi îmi acoperă tot orizontul. Nu mai îndrăznesc să ¡pierd din altitudine. Am atins cota patru sute a altimetrului meu, dar nu cunosc presiunea de aici. Prévôt se apleacă. Îi strig: „Mă îndrept spre – mare, voi căuta să alunec spre suprafaţa ¡mării, ca să nu mă izbesc de pământ…”

De altfel, n-am nicio dovadă că nu sunt chiar deasupra mării. Cu siguranţă, sub norul acesta, întunericul e de nepătruns. Mă lipesc de fereastră. Încerc să citesc sub mine. Caut să descopăr lumini, semne. S: în un om care scormoneşte cenuşa. Sunt un om care încearcă din răsputeri să regăsească în fundul unei vetre jeraticul vieţii.

— Un far marin!

Zărisem în acelaşi timp cursa aceea de eclipse! Ce nebunie! Unde era acel far-fantomă, acea născocire a nopţii? Căci chiar în clipa în care Prévôt şi cu mine ne aplecam să-l regăsim, la trei sute de metri sub aripile noastre, deodată…

— Ah!

Cred că n-am spus nimic altceva. Cred că n-am simţit

nimic altceva decât o înspăimântătoare pârâitură care zdruncină lumea noastră în temeliile ei. Cu două sute şaptezeci de kilometri pe oră ne-am izbit de pământ.

Sunt sigur că, în sutimea de secundă care a urmat, n-am aşteptat altceva decât marea stea purpurie a exploziei în care aveam să ne destrămăm amândoi. Nici Prévôt, nici eu n-am simţit o cât de mică emoţie. Nu observasem la mine decât o nemărginită aşteptare, aşteptarea acelei stele orbitoare în care aveam să ne topim amândoi în aceeaşi clipă. Dar nu răsări nicio stea purpurie. Urmă un soi de cutremur de pământ, care ne distruse cabina, smulgându-i ferestrele, împrăştiind bucăţi de tablă la sute de metri depărtare, umplându-ne până şi măruntaiele cu bubuitul său. Avionul vibra ca un cuţit implântat de departe într-un lemn tare. Şi noi eram frământaţi de această mânie. O secundă, două... avionul tremura într-una şi cu o monstruoasă nerăbdare aşteptam ca proviziile sale de energie să-l facă să explodeze ca o grenadă. Dar zdruncinăturile lui lăuntrice se prelungeau, fără să izbucnească erupţia finală. Şi nu înţelegeam nimic din acel clocot nevăzut. Nici dârdâiala aceea n-o înţelegem, nici mânia, nici acel răgaz prelungit... Cinci secunde, şase secunde... Şi deodată simţirăm o senzaţie de rotire, un şoc care ne proiectă ţigările pe fereastră, pulverizând aripa dreaptă, apoi nimic. Nimic decât o împietrire de gheaţă, îi strigai lui Prévôt:

— Sări repede!

El strigă în acelaşi timp:

— Foc!

Şi ne şi zvârlirăm prin fereastra smulsă. Eram în picioare, la douăzeci de metri. Îl întrebai pe Prévôt:

— Eşti teafăr?

El îmi răspunse:

— N-am nici pe dracu'!

Dar îşi freca genunchiul. Îi spuneam:

— Pipăie-te, mişcă-te, jură-mi că nu ţi-ai frânt nimic…

Iar el îmi răspundea:

— Nu e nimic, e doar pompa de siguranţă…

Mă gândeam că se va prăbuşi dintr-o clipă într-alta, despicat de la cap la buric, dar el îmi repeta cu ochii ficşi:

— E pompa de siguranţă!…

Eu, eu mă gândeam: i ci tei, a înnebunit, va începe să ţopăie…

Dar, întorcându-şi ochii de la avionul care, începând din acea clipă, era salvat de la foc, mă privi şi răspunse:

— Nu-i nimic, numai pompa de siguranţă mi-a jupuit genunchiul.

3

E de necrezut că trăim. Cu lanterna în mână, cercetez urmele înscrise de avion pe sol. La două sute cincizeci de metri de la punctul său de oprire, regăsim în sfârşit bucăţi de fier răsucite şi bucăţi de tablă cu care, de-a lungul parcursului, a împroşcat nisipul. Când se va lumina de ziuă, vo. În afla că ne-am ciocnit aproape în tangentă de un povârniş uşor de pe vârful unui podiş pustiu. La punctul de ciocnire, o gaură scurmată în nisip seamănă cu golul făcut de izbitura unui plug. Cu furie şi mişcări de coadă de reptilă, fără tumbe, avionul a mers târându-se pe pântec. S-

a târât cu două sute şaptezeci de kilometri pe oră. Fără îndoială că viaţa ne-o datorăm acestor pietre negre şi rotunde, care se rostogolesc în voie pe nisip şi care pentru noi au alcătuit un fel de platou pe rotile.

Prévôt desface acumulatorii, ca să evite un incendiu tardiv prin scurt-circuit. M-am rezemat cu spatele de motor şi mă gândesc: am suportat, la altitudine, timp de patru ore şi cincisprezece minute, un vânt de cincizeci de kilometri pe oră şi într-adevăr eram zguduit din răsputeri. Dar, dacă mai târziu vântul şi-a schimbat direcţia, habar n-am în ce parte a apucat-o. Mă consider, deci, într-un pătrat cu latura de patru sute de kilometri.

Prévôt se aşază lângă mine şi spune:

— E uluitor că ne aflam în viaţă.

Nu-i răspund nimic şi nu simt nicio bucurie. Mi-a venit un gând, care mi se învârte de mult prin cap şi care a şi început uşor să mă tulbure.

11 rog pe Prévôt să-şi aprindă lampa ca reper şi o iau drept înainte, cu lanterna în mână. Privesc atent pământul. Înaintez domol, descriu un semicerc mare şi schimb de mai multe ori direcţia. Răscolesc mereu pământul, de parcă aş căuta un inel pierdut. Tot aşa căutasem mai înainte jeraticul. Mă afund mereu în întuneric, aplecat peste pata de lumină pe care-o mişc. Aşa este… aşa este… Mă înapoiez încet la avion. Mă reazim de cabină şi reflectez. Căutam un motiv de speranţă, dar nu l-am găsit. Căutam un semn trimis de viaţă, şi viaţa nu mi-a făcut niciun semn.

— Prévôt, n-am dat nici măcar ¡peste un fir de iarbă…

Prévôt tace, nu ştiu bine dacă m-a înţeles. Vom mai

vorbi despre asta la ridicarea cortinei, când se va face ziuă. Simt numai o mare oboseală, mă gândesc: „Ne aflăm la aproape patru sute de kilometri în inima deşertului...” Deodată, sar în picioare:

— Apa!

Rezervoarele de benzină, rezervoarele de ulei au plesnit. Rezervoarele noastre de apă, de asemenea. Nisipul a supt tot. Găsim o jumătate de litru de cafea pe fundul unui termos pulverizat şi un sfert de kilogram de vin alb în fundul altuia. Filtrăm aceste lichide şi le amestecăm. Mai dăm şi peste puţini struguri şi peste o portocală. Dar fac o socoteală: „În cinci ore de drum prin deşert, sub dogoarea soarelui, toate astea-s nimic...”

Ne instalăm în cabină să aşteptăm ziua. Mă întind. să dorm. Aşteptând să mă fure somnul, fac bilanţul aventurii noastre: nu ştim nimic despre poziţia în care ne aflăm. Nu avem niciun litru de lichid... Dacă ne aflăm cu aproximaţie pe traseul cel drept, ne vor găsi peste opt zile, în cel mai bun caz, şi va fi prea târziu. Dacă am derivat oblic, ne vor găsi peste şase luni. Nu trebuie să ne bizuim pe avioane: ne vor căuta pe o suprafaţă de trei mii de kilometri.

— Ah! ce păcat... mi se adresează Prévôt.

— De ce?

— Puteam s-o sfârşim atât de frumos, dintr-odată!...

Dar nu trebuie să abdicăm, atât de iute. Şi reuşi Prévôt ne revenim. Nu trebuie să pierdem nădejdea, oricât de slabă ar fi, a unei salvări miraculoase pe calea aerului. Şi nici nu trebuie să stăm pe loc şi să ne scape, poate, astfel, vreo oază apropiată. Astăzi vom umbla toată ziua. Şi apoi,

ne vom întoarce la aparat. Dar, înainte de a pleca, ne vom însemna programul cu litere mari pe nisip.

Prin urmare, m-am strâns ca un ghem şi voi dormi până-n zori. Şi sunt foarte fericit că am să dorm. Oboseala mă învăluie cu o prezenţă multiplă. Nu sunt singur în deşert, somnolenţa mea e populată de glasuri, de amintiri şi de mărturisiri şoptite. Încă nu mi-e sete, mi-e bine, mă dărui somnului ca unei aventuri. Realităţii îi ia lou! visul...

Ah! a fost cu totul altceva când s-a făcut ziuă!

4

Mi-a fost nespus de dragă Sahara. Am petrecut nopţi întregi în mijlocul răsculaţilor. M-am trezit în largul auriei întinderi peste care vântul şi-a purtat vârtejurile ca hula pe o mare. Am aşteptat acolo ajutoare, dormind sub propria-mi aripă, dar nu era de comparat.

Umblăm pe versantul colinelor şerpuitoare. Solul e alcătuit din nisip acoperit pe de-a-ntregul de un singur strat de pietre lucioase şi negre. Parcă ar fi solzi de metal şi toate crestele care ne înconjoară strălucesc aidoma unor armuri. Ne-am prăbuşit într-o lume minerală. Suntem încihişi într-un peisaj de fier.

După ce am trecut de prima creastă, se anunţă în depărtare o altă creastă, la fel de lucioasă şi de neagră. Mergem râcâind pământul cu picioarele, pentru a înscrie în urmă un fir conducător după care, mai târziu, să ne putem întoarce. Înaintăm cu faţa spre soare. Împotriva oricărei logici, m-am hotărât s-o ţin drept către soare-răsare, căci totul mă face să cred că am depăşit Nilul: buletinul meteorologic, timpul meu de zbor. Dar am făcut o scurtă

tentativă spre vest şi am simţit o indispoziţie pe care nu mi-am putut-o lămuri. Am amânat atunci vestul pe mâine. Şi am sacrificat în ¡mod provizoriu nordul care, totuşi, duce la mare. Peste trei zile, când vom hotărî, pe jumătate în delir, să ne părăsim definitiv aparatul şi să mergem drept înainte până vom pica jos, ne vom îndrepta tot spre soare-răsare. Mai precis, spre est-nord-est. Şi asta tot fără nicio raţiune, ba chiar împotriva oricărei speranţe. Dar, odată salvaţi, vom descoperi că nicio altă direcţie nu ne-ar fi îngăduit să ne întoarcem, căci, prea istoviţi cum eram, nici mergând către nord n-am fi putut ajunge la mare. Oricât mi-ar părea de absurd, astăzi îmi vine să cred că, în lipsa oricărei indicaţii care ne-ar fi putut motiva alegerea, am ales direcţia aceea numai pentru că ea îl salvase pe prietenul meu Guillaumet, în Anzi, unde-l căutasem atâta. În chip nelămurit, devenise pentru mine direcţia vieţii.

După cinci ore de mers, peisajul se schimbă. E parcă un râu de nisip care s-ar scurge într-o vale şi noi o apucăm pe acest fund de vale. Mergem cu paşi mari, căci trebuie să ajungem cât mai departe cu putinţă şi să ne întoarcem înainte de căderea nopţii, dacă n-o să descoperim nimic. Dar deodată mă opresc:

— Prevot.

— Ce-i?

— Urmele…

De cât timp uitasem să mai lăsăm îndărătul nostru vreo brazdă? Dacă n-o regăsim, înseamnă moartea.

Ne întoarcem apucând-o spre dreapta. Când vom fi destul de departe, votm vira perpendicular pe prima

noastră direcţie şi ne vom regăsi urmele acolo unde încă ni le însemnasem.

După ce-am reînnodat firul, plecăm. Căldura creşte şi, cu ea, se nasc mirajele. Dar acestea nu sunt încă decât miraje elementare. Mari lacuri se formează şi dispar când înaintăm. Luăm hotărârea să străbatem valea de nisip şi să escaladăm creasta cea mai înaltă, pentru a scruta orizontul. Mergem de şase ceasuri încheiate. Trebuie să fi străbătut, desigur, cu paşii noştri mari, treizeci şi cinci de kilometri. Am ajuns pe culmea acestei crupe negre, unde ne aşezăm tăcuţi.

La picioarele noastre, valea de nisip se revarsă într-un deşert de nisip fără pietre, a cărui orbitoare lumină albă arde ochii. Cât vezi înainte e numai gol. Dar, la orizont, jocuri de lumină compun acum miraje mai tulburătoare. Fortăreţe şi minarete, mase geometrice cu linii verticale. Zăresc şi o mare pată neagră care simulează vegetaţia, dar e sugerată de cel din urmă din norii care s-au topit în timpul zilei şi care au să reînvie odată cu reîntoarcerea serii. Nu-i decât umbra unui cumulus.

Zadarnic înaintăm, încercarea asta nu duce nicăieri. Trebuie să ne întoarcem la avionul nostru, această baliză roşie şi albă care, poate, va fi reperată de camarazi. Deşi nu-mi întemeiez nicio nădejde pe aceste cercetări, îmi apar drept unica noastră posibilitate de scăpare. Dar mai ales am lăsat acolo ultimii noştri stropi de băutură, şi acum trebuie să bem cât mai neîntârziat. Trebuie să ne întoarcem, pentru a trăi. Suntem prizonierii acestui cerc de fier: scurta autonomie a setei noastre.

Dar cât e de greu să baţi cale întoarsă, când poate că te îndreptai spre viaţă! Dincolo de miraje, poate că orizontul e bogat în cetăţi adevărate, în canale eu apă dulce şi în pajişti. Ştiu că am dreptate să mă întorc. Şi totuşi mă încearcă impresia unei prăbuşiri, când recurg la această groaznică lovitură de măciucă.

Ne-am culcat lângă avion. Am străbătut mai mult de şaizeci de kilometri. Băutura ne-am isprăvit-o. Mergând spre răsărit, n-am întâlnit niciun semn şi niciun camarad n-a zburat peste acest tărâm. Cât o să putem rezista? De pe-acum ne e atât de sete...

Am ridicat un rug mare, încropindu-l din câteva’s fărâmături de la aripa pulverizată. Am pregătit benzina îşi câteva table de magneziu, care dau o puternică strălucire. Am aşteptat întâi ca noaptea să se lase i foarte întunecoasă, ca să facem să ţâşnească incendiul nostru... Dar unde se află oamenii?

Acum ¡flacăra se înalţă. ¡Cu evlavie privim cum fanarul nostru arde în pustiu. Privim cum străluceşte în noapte tăcutul şi învăpăiatul nostru mesaj. Şi reflectez că, dacă duce cu sine un apel patetic, duce în acelaşi timp şi foarte multă dragoste. Cerem de băut, dar cerem şi să comunicăm. Să se aprindă în noapte un alt foc, numai oamenii stăpânesc focul, să ne răspundă!

Revăd ochii soţiei mele. Nu voi ¡mai vedea decât ochii aceştia. Ei pun întrebări. Revăd oohii tuturor celor care, poate, ţin la mine. Şi ochii aceştia ¡pun întrebări. O întreagă adunare de priviri mă mustră pentru tăcerea ¡mea. Răspund! Răspund! Răspund din toate puterile mele, nu pot

arunca în noapte o flacără mai orbitoare!

Am făcut ce am putut. Amândoi am făcut ce am putut: aproape şaizeci de kilometri fără să bem. De acum înainte nu vom mai bea. E oare vina noastră dacă nu putem aştepta mai mult decât atât? Am fi stat acolo, aşa de cuminţi, sorbind din ploştile noastre. Dar din clipa în care am aspirat fundul paharului de cositor, un orologiu a început să bată. Din clipa în care am sorbit ultima picătură, am început să cobor o pantă. Ce pot face dacă timpul, ea un fluviu, mă fură? Prévôt plânge. Îl bat pe umăr. Îi spun. ca să-l mângâi:

— Dacă o fi să crăpăm, crăpăm...

El îmi răspunde:

— Dacă-ţi închipui că plâng pentru raine...

Ei! desigur, am descoperit şi eu evidenţa aceasta. Nimic nu e cu totul de nesuportat. Mâine şi poimâine voi învăţa că, într-adevăr, nimic nu e cu totul de nesuportat. Nu cred decât pe jumătate în supliciu. M-am mai gândit cândva la asta. Am crezut într-o zi că mă înec, închis într-o cabină, şi n-am suferit prea mult. Am crezut câteodată că mă voi face fărâme şi fărâmiţe, şi nici asta nu mi-a părut cine ştie ce eveniment. N-am să cunosc de loc, nici aici, spaima. Mâine voi învăţa, în privinţa asta, unele lucruri îşi mai ciudate. Şi Dumnezeu ştie dacă, în ciuda marelui foc înălţat de mine, am renunţat să mă fac auzit de oameni!...

„Dacă-ţi închipui că plâng pentru mine...” Da, da, iată ce e cu totul de nesuportat. De câte ori văd ochii aceia care aşteaptă, simt parcă o arsură. ¡Mă cuprinde deodată pofta să mă scol şi să fug drept înainte. Undeva acolo oamenii

cheamă în ajutor, oamenii naufragiază!

E o ciudată răsturnare de roluri, dar am gândit întotdeauna că aşa era. Cu toate astea, aveam nevoie de Prévôt ca să fiu absolut sigur. Ei bine, nici Prévôt nu va cunoaşte această groază în faţa morţii, cu care ni se împuie urechile. Dar există un lucru pe care el nu-l poate răbda, şi nici eu.

Ah! Consimt, desigur, să mă las pradă somnului, să adorm pentru o noapte sau pentru veşnicie. Dacă dorm, nu mai ştiu deosebirea. Şi apoi, ce pace! Dar strigătele acelea care au să se audă acolo, şi acele mari flăcări de disperare... nu suport imaginea lor. Nu pot să-mi încrucişez braţele în faţa unor astfel de naufragii! Fiecare clipă de tăcere îi ucide câte puţin pe cei care îmi sunt dragi. Şi o mare furie îşi face drum în mine: pentru ce lanţurile astea care mă împiedică să sosesc la timp şi să-i salvez pe cei ce se scufundă? Pentru ce incendiul nostru nu ne transmite strigătul până la capătul lumii? Răbdare!... Sosim!... Sosim! ... Suntem salvatorii!

Magneziul s-a consumat şi focul nostru păleşte. N-a rămas din el decât un monman de jeratic, peste care ne aplecăm să ne încălzim. S-a sfârşit marele şi luminosul nostru mesaj. Ce a dezlănţuit el în lume? Hm! ştiu bine că n-a dezlănţuit nimic. Era vorba aci de-o rugă ce n-a putut să se facă auzită.

Bine. Mă voi duce să mă culc.

5

În mijirea zorilor, am adunat de pe aripile avionului, ştergându-le cu o cârpă, cam cât un fund de pahar de rouă,

amestecată cu vopsea şi ulei. Era un amestec greţos, dar l-am băut. În lipsă de altceva, cel puţin ne-am înmuiat buzele. După acest praznic, Prévôt îmi spune:

— Din fericire, mai avem revolverul.

Mă simt deodată agresiv şi mă întorc spre el cai o nestăpânită vrăjmăşie. N-aş urî în clipa asta nimic mai mult decât o efuziune sentimentală. Am o nemărginită nevoie să privesc totul ca fiind foarte simplu. Simplu e să te naşti. Simplu e să creşti. Şi e simplu să mori de sete.

Mă uit cu coada ochiului la Prévôt, gata să-l jignesc, dacă e nevoie, numai să tacă. Dar Prévôt mi-a vorbit liniştit. A tratat o chestiune de igienă. A abordat acest subiect ca şi cum oii-ar fi spus: „Ar trebui, să ne spălăm pe mâini”. Atunci suntem de acord. M-am gândit încă de ieri, de când am zărit teaca de piele. Reflexiile mele erau cuminţi, nu patetice. Numai socialul e patetic. Neputinţa noastră de a-i linişti pe cei de care suntem răspunzători. Şi nu revolverul.

177

Tot nu ne caută sau, mai precis, suntem fără îndoială căutaţi în altă parte. Probabil în Arabia. Nu vom auzi, de altfel, niciun avion până mâine, când îl vom fi părăsit pe al nostru. Această trecere unică, atât de îndepărtată, ne va lăsa atunci indiferenţi. Puncte negre amestecate cu miile de puncte negre ale deşertului, nu vom putea pretinde să fim zăriţi. Nimic nu e exact din reflecţiile asupra acestui supliciu, care mi se vor atribui. Nu voi suferi niciun supliciu. Sal

12 – 1/98

vatorii îmi vor apărea circulând parcă într-au alt

univers.

Trebuie cincisprezece zile de căutare ca să găseşti în deşert un avion despre care nu se ştie nimic, pe-o întindere de trei mii de kilometri: probabil că sunte. În căutaţi din Tripolitania până în Perşi a. Totuşi, astăzi îmi rezervîncă această slabă nădejde, pentru că alta nu e. Şi, schimbând tactica, hotărăsc să plec singur în explorare. Prevot va pregăti focul şi-l va aprinde în caz de vizită, dar nu vom fi vizitaţi.

Prin urmare, mă duc şi nici nu ştiu dacă voi mai avea puterea să mă întorc. Îmi vin în minte cunoştinţele pe care le am despre deşertul Libiei, în Sahara există totuşi o umiditate de 40%, pe când aici coboară până la 18%. Şi viaţa se evaporă ca un abur. Beduinii, călătorii, ofiţerii coloniali spun că se poate rezista nouăsprezece ore fără. să bei. După douăzeci de ore ochii. se umplu de lumină îşi sfârşitul ¡începe: marşul setei e fulgerător.

Dar vântul acesta de la nord-est, vântul acesta nefiresc care ne-a înşelat şi care, împotriva oricărei previziuni, ne-a ţintuit aici pe platou, iată, acum ne prelungeşte, fără îndoială, viaţa. Însă re răgaz ne va lăsa înainte de ora primelor lumini?

Prin urmare plec, dar parcă m-aş îmbarca într-un caic pe ocean.

Şi totuşi, mulţumită aurorei, peisajul acesta nu-mi pare atât de ¡funebru. Merg la început cu mâinile în buzunar, ca un hoţ. Ieri seară am întins curse la deschiderea câtorva vizuini miiterioase şi simt că braconierul din mine se trezeşte. Întâi mă duc să controlez capcanele: sunt goale.

Deci nu voi bea sânge. La drept vorbind, nici nu nădăjduiam.

Şi nu sunt dezamăgii, dimpotrivă, sunt curios. Din ce trăiesc în deşert aceste animale? Fără îndoială că sunt „fenechi” sau vulpi de nisip, mici carnivore cât iepurii, cu nişte urechi enorme. Nu pot rezista curiozităţii şi mă iau pe urmele unuia. Ele mă călăuzesc către un râu îngust de nisip, unde toţi paşii sunt întipăriţi adânc. Admir frunza frumoasă lăsată de trei degete în evantai. Mi-l închipui pe prietenul meu alergând liniştit în zori şi lingând roua de pe pietre. Aici urmele se răresc: fenechiul meu a fugit. Aici s-a întâlnit cu un tovarăş al său şi au mers unul lângă altul. Sunt astfel martor, cu o bucurie ciudată, la această matinală plimbare. Îmi plac semnele acestea ale vieţii. Şi uit oarecum că mi-e sete…

În sfârşit, ajung la cămara vulpilor mele. Aici răsare din nisip, la fiecare sută de metri, câte-un mic arbust uscat, înalt cât un castron şi cu ramurile încărcate de melci aurii. Fenechiul, în zori, se duce după provizii. Mă izbesc aici de-un mare mister al naturii.

Fenechiul meu nu se opreşte la fiecare arbust. Pe unii, încărcaţi cu melci, îi dispreţuieşte. Pe alţii îi înconjoară cu o vădită luare-aminte. La alţii se opi-eşte, dar fără să-i pustiască. Ia de pe ei două sau trei cochilii, apoi îşi schimbă restaurantul.

Poate, din joc, nu-şi potoleşte dintr-odată foamea, pentru a prelungi farmecul plimbării matinale? Dar nu cred. Jocul său coincide prea mult cu o tactică indispensabilă. Dacă fenechiul şi-ar astâmpăra foamea cu melcii de pe

întâiul arbust întâlnit, l-ar despuia, după două-trei mese, de povara lui vie. Şi astfel, din arbust în arbust, ar distruge crescătoria. Dar fenechiul se fereşte să împiedice însămânţarea. Nu numai că, pentru un singur prânz, se înfruptă dintr-o sută de astfel de tufe brune, dar nici măcar nu ia vreodată două cochilii vecine de pe aceeaşi ramură. Totul se petrece ca şi cum ar avea conştiinţa riscului. Dacă s-ar îndopa fără băgare de seamă, n-ar mai fi melci. Şi clacă n-ar mai fi melci, n-ar mai fi nici fenechi.

Urmele mă duc îndărăt la vizuină. Desigur că fenechiul e acolo şi mă ascultă, înspăimântat de răsunetul paşilor mei. Şi-i spun: „Mica mea vulpe, sunt pierdut, dar e ciudat că asta nu m-a oprit să mă interesez de toanele tale…”

Şi rămân acolo să visez şi mi se pare că te poţi adapta la orice. Gândul că poate va muri peste treizeci de ani nu tulbură bucuriile unui om. Treizeci de ani, trei zile… e o problemă de perspectivă.

Dar trebuie să uiţi anumite imagini…

Îmi urmez acum drumul şi iată că, odată cu oboseala, ceva în mine se transformă. Mirajele, dacă nu sunt, le născocesc.

— Heei!

Alin ridicat braţele strigând, dar omul care făcea semne nu era decât o stâncă neagră. Totul începe să se însufleţească în deşert. Am vrut să-l trezesc pe acel beduin care dormea, dar el s-a prefăcut într-o tulpină de copac negru. În tulpină de copac? Această prezenţă mă surprinde şi mă aplec. Vreau să ridic o creangă ruptă: e de marmoră! Mă ridic şi privesc în jurul meu: zăresc alte marmore negre.

O pădure antediluviană acoperă pământul cu trunchiurile sale frânte. S-a prăbuşit ca o catedrală, acum o sută de mii de ani, sub un uragan al genezei. Şi veacurile au rostogolit până la mine aceste trunchiuri de coloane uriaşe, lustruite ca bucăţile de oţel, pietrificate, îngheţate, de culoarea cernelii, încă mai deosebesc nodul crengilor, încă mai surprind torsiunile vieţii, încă mai număr inelele trunchiului. Peste pădurea aceasta, care a fost plină de păsări şi de muzică, s-a abătut blestemul şi a prefăcut-o în sare. Şi simt că privelişte a mi-e vrăjmaşă. Mai negre decât armura de fier a colinelor, aceste epave solemne mă resping. Ce caut eu, ins viu, aici, printre marmorele acestea incoruptibile? Eu, pieritor, eu, al cărui trup se va dizolva, ce caut eu aici în eternitate?

De ieri am şi parcurs aproape optzeci de kilometri. Desigur că ameţeala asta o datorez setei. Ori soarelui. El străluceşte peste trunchiurile acestea, care par lustruite cu ulei. Străluceşte peste această carapace universală. Nu mai e aici nici nisip, nu mai sunt nici vulpi. Nu mai e decât o imensă nicovală. Şi eu merg pe nicovala aceasta. Şi simt lovindu-mă în cap ciocanele soarelui! Ah! acolo…

— Hei! Hei!…

— Nu e nimic acolo, nu te mai zbate, e delirul.

Îmi vorbesc aşa mie însumi, căci am nevoie să recurg la propria-mi raţiune. Mi-e atât de greu să refuz ceea ce văd. Mi-e atât de greu să nu alerg spre caravana aceea în mers… acolo… vezi!…

— Imbecilule, ştii prea bine că toate-astea nu-s decât scornelile tale…

— Atunci nimic pe lume nu e adevărat…

Nimic nu e adevărat, doar crucea aceea la douăzeci de kilometri depărtare de mine, pe colină. Crucea sau farul ai da…

Dar nu e în – direcţia mării. Atunci este o cruce. Toată noaptea am ¡studiat harta. Era o treabă zadarnică, pentru că nu-mi cunoşteam poziţia. Dar mă aplecam peste toate semnele care-mi arătau prezenţa omului. Şi undeva am descoperit un mic cerc cu o cruce asemănătoare. Am căutat în legenda hărţii şi am citit: „Aşezământ religios”. Lângă cruce am văzut un punct negru. M-am întors iar, la legendă şi am citit: „Fântână permanentă”. Mi-a zvâcnit inima puternic şi am recitit cu glas tare: „Fântână permanentă… Fântână permanentă… Fântână permanentă!” Ali-Baba şi comorile sale au vreo însemnătate, în faţa unei fântiâni permanente? Puţin mai departe am remarcat două cercuri albe. Am citit pe legendă: „Fântână temporară”. Era mai puţin frumos. Apoi de jur-împrejur nu mai era nimic. Nimic.

Iată-l aşadar aşezământul meu religios! Călugării au ridicat o cruce mare pe colină, pentru a chema într-acolo naufragiaţii! Şi nu-mi rămâne decât să mă îndrept într-acolo. Nu-mi rămâne decât să alerg spre aceşti dominicani…

— Dar nu suit decât mănăstiri copte în Libia.

— …Spre aceşti dominicani studioşi. Ei au o bucătărie curată şi răcoroasă, cu faianţă roşie, iar în curte – o minunată pompă ruginită. Sub pompa ruginită, sub pompa ruginită, aţi ghicit… sub pompa ruginită e fântâna permanentă! Ah! ce sărbătoare va fi acolo când voi suna la

poartă, când voi trage de clopotul cel mare…

— Imbecilule, descrii o casă din Provenţa, unde, de altfel, nu e niciun clopot.

— …Când voi trage de clopotul cel mare! Portarul va ridica braţele la cer şi va striga: „Eşti un trimis al Domnului!” şi-i va chema pe toţi călugării. Şi ei se vor năpusti… Şi ¡mă vor. sărbători ca pe-un copil sărman. Şi mă vor împinge spre bucătărie. Şi-mi vor spune: „O clipă, o clipă, fiule… să dăm o fugă până la fântâna permanentă…”

Şi eu voi tremura de fericire…

Dar nu, nu vreau să plâng doar pentru faptul că pe colină nu există nicio cruce.

Făgăduielile vestului nu sunt decât ¡minciuni. M-am răsucit de-a dreptul spre nord.

Nordul, el cel puţin, e plin de cântecul ¡mării.

Ah! după ce străbaţi creasta aceasta, orizontul se desfăşoară larg. Iată cel mai frumos oraş din lume.

— Ştii foarte bine că nu e decât un miraj…

Ştiu foarte bine că nu e decât un miraj. Nu pot fi înşelat aşa de uşor! Dar dacă-mi place mie aşa, să mă în fund într-un miraj? Dacă-mi place mie aşa, să nădăjduiesc? Dacă-mi place să iubesc oraşul acesta crenelat şi împodobit de soare? Dacă-mi place să ¡merg drept înainte, cu paşi sprinteni, pentru că nu-mi mai simt oboseala, pentru că sunt fericit… Prévôt şi revolverul său, lăsaţi-mă să râd! Prefer beţia mea. Sunt beat. Mor de sete!

Amurgul m-a dezmeticit. M-am oprit deodată, înspăimântat de-a mă surprinde atât de departe, în amurg mirajul mea. Orizontul s-a dezbrăcat de pompa lui, de

palatele lui, de veşmintele-i sacerdotale. E un orizont al deşertului.

— Mare ispravă ai făcut! Te va apuca noaptea, va trebui să aştepţi zorile, iar în iine urmele tale vor fi şterse şi nu vei mai fi nicăieri.

— Atunci de ce să nu merg mai departe, drept înainte? La ce să mă mai întorc? Nu vreau să mai fac efortul acesta, când ¡poate era cât pe-aci să des Ghid, când îmi deschisesem braţele să cuprind marea…

— Unde ai văzut marea? De altfel, nu vei ajunge niciodată la ea. Trei sute de kilometri te despart, fără îndoială, de ea. Şi Prévôt pândeşte lângă „Simoun”! Poate că va fi zărit de-o caravană…

Bine, mă voi întoarce, dar mai întâi voi chema oamenii:

— Eeei!

Planeta asta, Doamne, e totuşi locuită…

— Heeei! oamenilor!…

Răguşesc. Nu mai am glas. Simt că sunt caraghios strigând astfel… Mai încerc o dată:

— Oamenilor!

Ecoul e emfatic şi pretenţios.

Şi mă întorc.

După două ore de mers, am zărit flăcările pe care Prévôt, înfricoşat de-a mă socoti pierdut, le înalţă către cer. Ah!… mi-e atât de indiferent…

Încă un ceas de mers… încă cinci sute de metri… încă o sută de metri. Încă cincizeci.

— Ah!

M-am oprit uluit. Bucuria dă să-mi înece inima şi îi

stăpânesc năvala. La lumina rugului, Prévôt stă de vorbă cu doi arabi, rezemaţi cu spatele de imotor. Încă nu m-a zărit. E prea ocupat de propria lui bucurie. Ah! dacă aş fi aşteptat şi eu ca el... aş fi fost salvat de mult! Strig îmbătat de fericire:

— Hei!

Cei doi beduini tresar şi mă privesc. Prévôt îi lasă şi vine singur spre mine. Desfac braţele. Prévôt mă sprijină de coate, deci era să cad? îi spun:

— În sfârşit, a dat Dumnezeu!

— Ce?

— Arabii!

— Care arabi?

— Arabii care sunt acolo, cu tine!... Prevot mă priveşte ciudat şi am impresia că-mi încredinţează, în silă, o taină grea:

— Nu există niciun fel de arabi...

Fără îndoială, de data asta am să izbucnesc în lacrimi.

6

Trăim aici de nouăsprezece ore fără apă, şi ce băusem cu o seară înainte? Câteva picături de rouă în zori! Dar vântul din nord-est stăruie încă şi ne mai încetineşte cât de cât transpiraţia. Acest ecran e încă prielnic înaltelor construcţii de nori de pe cer. Ah! dacă norii ar ajunge până la noi, dacă s-ar putea să plouă! Dar în deşert nu plouă niciodată.

— Prévôt, să tăiem în fâşii triunghiulare o paraşută. Vom fixa cu pietre fiecare fâşie de pânză întin, zând-o pe pământ. Şi dacă vântul nu-şi schimbă direcţia, în zori, vom

culege într-unul din rezervoarele de benzină roua căzută, storcând fâşiile de pânză.

Am aliniat cele şase pânze albe sub stele. Prévôt a desfăcut un rezervor. Nu mai avem decât să aşteptăm ziua.

Printre sfărâmături, Prévôt a descoperit o portocală miraculoasă. Ne-o împărţim. Sunt tulburat de acest lucru, şi totuşi e atât de puţin când ne-ar trebui douăzeci de litri de apă.

Culcat în preajma focului nostru de noapte, privesc la fructul acesta luminos şi-mi spun: „Oamenii habar n-au ce înseamnă o portocală…” Şi îmi mai spun: „Suntem condamnaţi, dar încă o dată o atare certitudine nu-mi fură nimic din plăcerea pe care o simt învăluindu-mă. Această jumătate de portocală, pe care-o strâng în mână, îmi dă una dintre cele mai mari bucurii din viaţa mea…” Mă întind pe spate, sug din portocală şi număr stelele căzătoare, iată-mă, pentru un minut, nespus de fericit. Şi-mi ¡mai spun: „Nu se poate intui lumea în care trăim, dacă noi înşine nu ne aflăm închişi în ea”. Abia astăzi înţeleg cu adevărat ţigara şi ¡paharul de rom al condamnatului. Nu concepeam cum de poate admite o atât de mare îngenunchere. Şi totuşi ea-i dă o bucurie aşa de intensă! Credeam că e curajos omul dacă surâde. Dar el surâde pentru că-şi soarbe romul. Nimeni nu ştie că şi-a schimbat perspectiva şi că din clipa sa de pe urmă condamnatul şi-a clădit o viaţă de om.

Am adunat o mare cantitate de apă: aproape doi litri. Gata cu setea! Suntem salvaţi, vom bea!

Torn în rezervorul meu conţinutul unui pahar de

cositor, dar această apă e de un frumos verdegalben şi de la prima înghiţitură îi ghicesc un gust atât de înspăimântător încât, cu toată setea care mă chinuie, îmi reiau respiraţia, înainte de a termina. Şi totuşi aş bea şi noroi, dar gustul acesta de metal otrăvit e mai puternic decât setea mea.

Privesc la Prevot, care-şi roteşte ochii pe pământ, ca şi cum, ar căuta cu atenţie ceva. Deodată se apleacă şi vomitează fără a înceta să se rotească. Treizeci de secunde mai târziu, vine şi rândul meu. Sunt cuprins de nişte astfel de convulsiuni, încât mă aşez în genunchi, cu degetele înfipte în nisip. Nu ne vorbim şi, timp de un sfert de oră, rămânem aşa zguduiţi, lepădând doar câte puţină fiere.

S-a terminat. Nu mai resimt decât o greaţă îndepărtată. Dar ni s-a spulberat şi ultima nădejde. Nu ştiu dacă eşecul nostru se datorează soluţiei cu care e impregnată paraşuta ori stratului de tetraclorură de carbon depus pe pereţii rezervorului. Ne-ar fi trebuit un alt rezervor sau alte pânze.

Atunci, să ne grăbim! Se face ziuă. La drum! Vom fugi din acest podiş blestemat şi vom merge cu paşi mari drept înainte, până la prăbuşire. Urmez în felul acesta pilda lui Guillaumet din Anzi: de ieri mă gândesc într-una la el. Calc formal consemnul, care este acela de a rămâne lângă epavă. Nu ne vor mai căuta aici.

Descoperim încă o dată că nu noi suntem naufragiaţii. Naufragiaţii sunt cei care ne-aşteaptă! Cei ameninţaţi de tăcerea noastră. Cei care se simt de pe-acum sfâşiaţi de o greşeală înfiorătoare. Nu se poate să nu fugim înaintea lor.

Şi Guillaumet, la întoarcerea din Anzi, mi-a povestit că alerga spre naufragiaţi! E un adevăr universal.

— Dacă aş fi singur pe lume, înni spune Prevot, m-aş culca la pământ.

Şi mergem drept înaintea noastră spre estnord-est. Dacă vom fi trecut Nilul, cu fiecare pas ne vom înfunda mai adânc în desimea deşertului Arabiei.

De ziua aceea nu-mi mai amintesc nimic. Nu-mi mai amintesc decât despre graba mea. Graba mea spre orice, spre prăbuşire. Îmi aduc aminte că am mers privind în pământ, eram dezgustat de miraje. Din vreme în vreme, ne rectificam direcţia după busolă. Uneori ne-am şi întins, ca să mai răsuflăm câte puţin. De asemenea, undeva mi-am aruncat trendul de cauciuc, pe care-l păstrasem pentru noapte. Nu ştiu nimic mai mult. Amintirile mele nu-mi mai spun decât de răcoarea serii. Devenisem şi eu aidoma nisipului, şi totul în mine se ştersese.

Ne-am hotărât, la scăpătatul soarelui, să poposim. Ştiu bine că ar fi trebuit să mergem mai departe: această noapte fără apă ne va da gata. Dar ne-am luat cu noi fâşiile de pânză ale paraşutei. Dacă otrava nu vine din substanţa cu care sunt impregnate, n-ar fi exclus ca mâine dimineaţă să putem bea. Trebuie să întindem încă o dată, sub stele, capcanele de adunat rouă.

Dar iată că la nord cerul e astă-seară pur. Niciun nor. Şi iată că vântul şi-a schimbat gustul. Şi-a schimbat şi direcţia. A şi sosit la noi suflul cald al deşertului. E deşteptarea bestiei! Simt că ne linge mâinile şi obrazul…

Şi dacă o să mai merg, nu voi apuca să străbat nici

zece kilometri. De trei zile, fără să beau, făcusem mai mult de o sută optzeci de kilometri...

Dar, în clipa opririi, Prévôt îmi spuse:

— Îţi jur că e un lac.

— Eşti nebun!

— La ora aceasta, în amurg, ar putea fi un miraj?

Nu răspund nimic. Am renunţat de mult să mai mă-ncred în coliii mei. Nu e un miraj, poate, dar atunci e o invenţie a nebuniei noastre. Cum de Prévôt mai crede încă?

Prévôt ¡se încăpăţânează:

— E la douăzeci de minute de aici, mă duc să văd...

Încăpăţânarea asta mă irită:

— Du-te să vezi, du-te să iei aer... e excelent pentru sănătate. Dar dacă lacul tău există, el e sărat, să-ţi fie limpede. Sărat sau nu, el e la mama dracului. Şi, mai ales, nu există.

Cu ochii ficşi, Prévôt se îndepărtează. Cunosc bine aceste atracţii suverane! Şi mă gândesc: „Există şi somnambuli care merg să se arunce drept sub locomotivă”. Ştiu că Prévôt nu se va mai întoarce. Această ameţeală a vidului îl va încleşta şi nu va putea să se mai întoarcă. Şi se va prăbuşi puţin mai departe. Şi va muri el într-o parte, eu într-alta. Iar toate acestea au atât de puţină importanţă!...

Nu mi se pare un semn prea bun această indiferenţă care m-a cuprins. Când am fost pe jumătate înecat, am simţit aceeaşi pace. Dar, întins cu burta pe pietre, mă apuc să scriu o scrisoare posturnă. Scrisoarea mea e foarte frumoasă. Toarte demnă. Risipesc într-însa sfaturi înţelepte. Când o recitesc, simt o vagă plăcere a vanităţii. Se va

spune despre ea: „Iată o admirabilă scrisoare postumă! Ce păcat că a murit!”

Şi aş vrea să ştiu unde sunt. Încerc să-mi formez salivă: de câteva ore n-am mai scuipat? Nu mai am salivă. Dacă ţin gura închisă, o materie lipicioasă îmi pecetluieşte buzele. Se usucă şi formează în jurul gurii un fel de tiv tare. Totuşi, încercările mele de a înghiţi încă reuşesc. Iar ochii nu mi-s încă plini de lumini. Când acest spectacol radios îmi va fi oferit, nu voi mai avea să sufăr decât două ore.

S-a lăsat noaptea. De ieri seară luna a crescut. Prévôt nu se întoarce. Zac întins pe spate şi chibzuiesc adânc la aceste evidenţe. Regăsesc în mine o impresie de demult. Caut să mi-o definesc. Sunt... Sunt... Sunt îmbarcat! Mă îndreptam spre America de Sud, mă întinsesem tot ca şi acum pe puntea superioară. Vârful catargului se plimba în lung şi-n lat, foarte încet, printre stele. Aici lipseşte un catarg, dar sunt totuşi îmbarcat spre o destinaţie care nu depinde de eforturile mele. Vânzătorii de negri m-au azvârlit, legat, pe-o corabie.

Mă gândesc la Prévôt care nu se mai întoarce. Nu l-am auzit niciodată plângându-se. E foarte bine. Mi-ar fi fost imposibil să aud pe cineva gemând. Prévôt e un bărbat.

Ah! La cinci sute de metri de mine, iată-l că face semne cu lampa. Şi-a pierdut urmele!

N-am lampa la mine ca să-i răspund, mă ridic, strig, dar nu m-aude...

O a doua lampă se aprinde la două sute de metri de a lui şi apoi o a treia. Dumnezeule, e o urmărire şi sunt căutat!

Strig:

— Heeei!

Dar nu m-aude nimeni.

Cele trei lămpi îşi continuă semnalele lor de chemare. Nu sunt nebun astă-seară. Mă simt bine. Sunt liniştit. Privesc atent. La cinci sute de metri de mine, sunt trei lămpi.

— Heeei!

Dar tot nu m-aude nimeni.

Atunci sunt cuprins de-o scurtă panică. E singura pe care o voi cunoaşte. Ah! pot încă să alerg: „Aşteptaţi… Aşteptaţi…” Se vor întoarce! Se vor îndepărta, vor căuta aiurea, şi eu am să cad! Voi cădea pe pragul vieţii, când existau braţe care să mă primească!…

— Hei! Hei!

— Hei!

M-au auzit. Mă sufoc, mă sufoc, dar tot mai alerg. Alerg în direcţia vocii: „Hei!” îl zăresc pe Prevot şi mă prăbuşesc.

— Ah! Când am zărit toate lămpile astea!…

— Care lămpi?

Într-adevăr, e singur.

De astă dată nu simt niciun fel de disperare, ci doar o surdă mânie.

— Şi lacul dumitale?

— Se îndepărta cu cât înaintam. Şi am mers spre el vreo jumătate de oră. După o jumătate de oră era >prea departe. M-am întors. Dar acum sunt sigur că e un lac…

— Eşti nebun, cu-adevărat nebun. Ah! pentru ce ai făcut asta… Pentru ce?

Ce a făcut? Pentru ce-a făcut-o? Aş plânge de indignare, şi nu ştiu de ce sunt indignat. Şi Prévôt îmi explică cu o voce strangulată:

— Aş fi dorit atât de mult să găsesc de băut... Buzele tale sunt aşa de albe!

Ah! Mânia mi se risipeşte... îmi trec mâna peste frunte, ca şi cum m-aş trezi, şi mă simt trist. Şi povestesc încet:

— Am văzut, aşa cum te văd, am văzut limpede, fără nicio eroare posibilă, trei lumini... îţi jur că le-am văzut, Prévôt!

Mai întâi, Prévôt tace.

— Ei da, mărturiseşte el în cele din urmă, stăm prost.

Pământul radiază sub această atmosferă fără vapori de apă. S-a şi făcut foarte frig. Mă ridic şi merg. Dar sunt numaidecât cuprins de un tremur insuportabil. Sângele meu deshidratat circulă foarte prost şi mă pătrunde un frig ca de gheaţă, care nu e numai frigul nopţii. Îmi clănţăne fălcile şi trupul întreg mi-e zguduit de tresăriri. Nu mă mai pot servi de lanternă, atât de tare îmi dârdâie mâinile. N-am fost niciodată sensibil la frig şi totuşi voi muri de frig. Ce straniu efect al setei!

193

Am lăsat să-mi alunece trendul cauciucat undeva, pentru că era obositor să-l port pe căldură. Încetul cu încetul, vântul se înăspreşte. Şi

13 – 1/98

descopăr că în deşert nu există niciun fel de adăpost. Deşertul e neted ca o marmoră. În timpul zilei nu ¡se îmbracă în niciun fel de umbră, iar noaptea te lasă pradă

vântului. Niciun arbore, niciun tufiş, nicio piatră care să mă fi adăpostit. Vântul mă izbeşte pieptiş ca pe-o cavalerie aflată în câmp descoperit. Mă învârt locului, să pot scăpa de el. Mă trântesc la pământ şi ¡mă ridic în picioare. Culcat sau în picioare, oricum, sunt expus biciului de gheaţă. Nu pot alerga, nu mai am putere, nu mai pot fugi de asasin şi cad în genunchi, cu capul în mâini, sub sabie!

Îmi dau seama puţin mai târziu; m-am ridicat şi merg drept înaintea mea, dârdâind într-una! Unde mă aflu? Ah! tocmai plecasem, îl aud pe Prévôt! Chemările lui m-au trezit...

Mă întorc ¡spre el, mereu cutremurat de acea dârdâială, de acel sughiţ al întregului trup. Şi-mi spun: „Nu e frig. E altceva. E sfârşitul”. M-am deshidratat prea mult. Am mers atâta alaltăieri şi ieri, când am pornit-o singur...

Gândul că voi sfârşi din pricina frigului mă face să sufăr. Aş prefera mirajele mele interioare. Crucea aceea, arabii, lămpile. În definitiv, începuseră să mă intereseze. Nu-mi place să fiu flagelat ca un sclav...

Iată-mă din nou în genunchi.

Luasem cu noi ceva medicamente. O sută de grame de eter pur, o sută de grame de alcool de 90 de grade şi un flacon de iod. Încerc să beau două-trei înghiţituri de eter pur. E ca şi cum aş înghiţi cuţite Pe urmă, puţin alcool de 90 de grade, dar asta mă strânge de beregăţi.

Scobesc o groapă în nisip, mă culc în ea şi mă acopăr cu nisip. Stau numai cu obrazul afară. Prévôt a descoperit câteva crengi şi aţâţă un foc ale cărui flăcări pier iute. Prévôt refuză să se îngroape în nisip. Preferă să sară pe loc.

Dar nu face bine.

Gâtlejul mi s-a mai strâns, e semn rău, şi totuşi mă simt mai bine. Mă simt liniştit. Mă simt liniştit, dincolo de orice nădejde. O pornesc fără voie în călătorie, legat de puntea vasului meu de vânzători de negri sub stele. Dar poate că nu sunt foarte nenorocit...

Nu mai simt frigul, dacă mă strădui să nu mişc nici măcar un muşchi. Atunci, îmi uit trupul adormit sub nisip. Nu mă voi mai mişca, şi astfel nu voi mai suferi niciodată. De altminteri, în realitate se suferă atât de puţin... Domneşte în spatele tuturor acestor chinuri orchestraţia oboselii şi a delirului. Şi totul se schimbă într-o carte cu poze, într-un basm cu zâne, puţin cam crud... Adineaori vântul mă vâna din toate părţile şi, ca să scap, mă învârteam roată în jurul meu ca o jivină. Pe urmă mi-a fost greu să respir: un genunchi îmi strivea pieptul. Un genunchi. Şi mă zbăteam împotriva greutăţii îngerului. N-am fost niciodată singur în deşert. Acum, când nu mai cred în ceea ce mă înconjoară, mă retrag în mine, închid ochii şi nu mai mişc nicio geană. Tot acest torent de imagini simt că mă transportă către un vis liniştit. Fluviile se potolesc în adâncurile mării.

Rămas-bun, vouă, cei ¡pe care vă iubeam. Nu e vina imea dacă trupul omenesc nu poate rezista trei zile fără, să bea. Nu mă credeam ostatecul fântânilor. Nu-mi bănuiam o atât de relativă autonomie. Se crede că omul poate să meargă, drept înaintea lui. Se crede că e liber... Nu se vede frângliia care-l leagă de fântână, care-l ţine legat, ca un cordon ombilical, de pântecul pământului. Dacă face un pas

mai mult, moare.

În afară de suferinţa voastră, nu regret nimic. Oricum aş privi lucrurile, mi-a fost dată ¡partea cea mai bună. Dacă m-aş întoarce, aş reîncepe. Am nevoie să trăiesc. În oraşe nu există viaţă omenească.

Aici nu e vorba de aviaţie. Avionul nu e un scop, e un mijloc. Nu pentru avion îţi rişti viaţa. Nici ţăranul nu ară pentru plugul lui. Dar, mulţumită avionului, părăseşti oraşele cu contabilii lor şi regăseşti înţelepciunea de la ţară.

Faci o muncă de om şi cunoşti griji omeneşti. Te pui în contact cu vântul, cu ¡stelele, cu noaptea, cu nisipul, cu ¡marea. Tragi pe sfoară forţele naturii. Aştepţi zorile cum aşteaptă un grădinar primăvara. Aştepţi escala ca ¡pe-un ¡pământ făgăduit şi-ţi cauţi adevărul în stele.

Nu mă voi plânge. De trei zile am tot mers, mi-a fost sete, am descifrat urmele întâlnite pe nisip, mi-am făcut speranţe din boabe de rouă. Am căutat să dau de capătul stirpei mele, despre care uitasem unde sălăşluie pe pământ. Şi toate acestea sunt griji din grijile oamenilor care trăiesc. Nu ¡pot să nu le socot de-o mai mare importanţă decât alegerea unui music-hall într-o seară.

Nu mai înţeleg forfotelile acestea umane din trenurile de periferii, pe oamenii aceştia care se cred oameni şi care totuşi sunt reduşi, ca şi furnicile, de o presiune pe care n-o simt, la întrebuinţarea care li se dă. Cu ce şi-or fi umplând, atunci când sunt liberi, micile lor duminici absurde?

Odată, în Rusia, am auzit cântându-se Mozart într-o uzină. Am scris lucrul acesta. Am primit două sute de scrisori de injurii. Nu mi-e necaz pe cei care preferă

şantanurile. Ei nu cunosc altfel de cântece. Mi-e necaz pe patronul şantanului. Nu-mi place să fie stricat sufletul oamenilor.

Sunt fericit în meseria mea. Mă simt ţăran al escalelor. În trenul de periferie îmi simt agonia cu totul altfel decât aici! Aici, la urma urmelor, e un adevărat lux!...

Nu regret nimic. Am jucat, am pierdut. E în firea meseriei noastre. Şi totuşi am respirat acest vânt al mării.

Cei care l-au gustat o dată nu uită această înană. Nu-i aşa, camarazii mei? Şi nu e vorba de a-ţi trăi viaţa în pericol. Această formulă e pretenţioasă. Toreadorii nu-mi plac de fel. Nu pericolul îl iubesc. Ştiu ce iubesc. Viaţa.

Cerul mi se pare că se va limpezi. Scot un braţ din nisip. Am în apropierea mâinii o fâşie de pânză, o pipăi, dar e uscată. Să aşteptăm.

Roua se depune în zori. Dar zorile vin fără să ude pânzele. Reflecţiile mele se cam încurcă şi mă aud spunând: „Aici e o inimă uscată... o inimă uscată... o inimă uscată care nu mai poate vărsa lacrimi!”

— La drum, Prévôt! Gâtlejurile nu ni s-au închis încă: trebuie să mergem.

7

Bate vântul de vest, care usucă omul în nouăsprezece ore. Esofagul nu mi s-a închis încă, dar e tare şi dureros. Bănui ceva care mă râcâie înăuntru. În curând va începe acea tuse care mi-a fost descrisă şi pe care-o aştept. Limba mă stânjeneşte. Dar ceea ce e mai grav, că am şi început să văd pete strălucitoare. Când se vor preface în flăcări, am să mă culc.

Mergem repede. Profităm de răcoarea zorilor. Ştim că în plin soare, aşa cum se spune, nu vom mai putea merge. În plin soare...

Nu mai avem dreptul să asudăm. Şi nici pe acela de a aştepta. Răcoarea de acum nu e decât o răcoare de 18% umiditate. Vântul care suflă vine din deşert. Şi, sub mângâierea lui mincinoasă şi dulce, sângele nostru se evaporă.

În prima zi am mâncat câteva boabe de strugure. De trei zile, o jumătate de portocală şi o jumătate de prăjitură uscată. Cu ce salivă am mai fi mestecat mâncarea? Dar nu simt nicio foame, nu simt decât setea. Şi mi se pare că, de aci înainte, ¡mai mult decât setea, simt efectele ei. Acest gâtlej aspru. Această limbă de ghips. Această râcâială şi acest gust îngrozitor în gură. Toate aceste senzaţii sunt noi pentru mine. Fără îndoială că apa le-ar vindeca, dar ¡n-am amintiri care să-mi pună la îndemână astfel de remedii. Setea devine din ce în ce mai mult o maladie şi din ce în ce mai puţin o dorinţă.

Mi se pare că fântânile şi fructele nu-mi mai oferă imagini prea sfâşietoare. Uit de strălucirea portocalei, aşa cum mi se pare că uit de orice făpturi iubite. Poate că am şi început să uit toiul.

Ne-am aşezat, dar trebuie să plecăm din ¡nou. Renunţăm la etape lungi. După cinci sute de metri de marş se în tem zdrobiţi de oboseală. Şi simt o mare plăcere să mă întind. Dar trebuie să pornim din nou.

Peisajul. se schimbă. Pietrele devin mai rare. Mergem acum pe nisip. La doi kilometri înaintea noastră ¡sunt

dunele. Pe acele dune, câteva pete de vegetaţie pitică. În locul armurii de oţel prefer nisipul. E deşertul auriu. E Sahara. Mi se pare că o recunosc…

Acum n-o să mai durăm nici două sute de metri.

— Vom merge, totuşi, cel puţin ¡până la acei arbuşti.

E o limită extremă. Opt zile mai târziu, când ne vom întoarce pe urmele noastre cu maşina să căutăm „Simoun”-ul, vom constata că această ultimă încercare a fost de optzeci de kilometri.

Făcusem deci aproape două sute. Cum am fi putut continua?

Ieri mergeam fără speranţă. Astăzi aceste cuvinte şi-au pierdut sensul. Astăzi mergem, pentru că mergem. Aşa cum trag, fără îndoială, boii la plug. Ieri visam paradisuri cu portocali. Astăzi însă pentru mine nu mai există paradis. Nu mai cred în existenţa portocalelor.

Nu mai descopăr în mine nimic altceva decât o mare uscăciune a sufletului. Voi cădea şi nu voi cunoaşte disperarea. N-am niciun fel de durere. Îmi pare rău: tristeţea mi s-ar părea dulce ca apa. Ai milă ide tine şi te plângi ca pe-un prieten. Dar nu mai am prieteni în lume.

Când mă vor găsi, cu ochii arşi, se va crede că am chemat într-ajutor multă vreme şi că am suferit mult. Dar elanurile, regretele, suferinţele dulci sunt totuşi bogăţii. Iar eu nu mai am bogăţii. Fragedele fete tinere, în seara primei lor iubiri, cunosc tristeţea şi plâng. Tristeţea e legată de freamătul vieţii. Dar în mine nu mai simt nicio tristeţe…

Deşertul sunt eu. Nu mai fac salivă, dar nu-mi mai făuresc nici închipuiri dulci, către care aş fi putut să mă

tângui. Soarele a uscat în mine izvorul. lacrimilor.

Şi totuşi, ce-am zărit? Un suflu de speranţă a trecut peste mine ca un vânt năprasnic pe deasupra mării. Ce semn e acesta oare-mi biciuie instinctul înainte de a-mi bate la poarta conştiinţei? Nimic nu s-a schimbat, şi totuşi s-a schimbat totul. Această pânză de nisip, aceste movile şi line văiugi de verdeaţă nu mai compun un simplu peisaj, ci o scenă. O scenă goală încă, dar gata pregătită. Îl privesc pe Prévôt. E cuprins de aceeaşi mirare ca şi mine, dar nici el nu înţelege ce simte.

Vă jur că se va întâmpla ceva…

Vă jur că deşertul s-a însufleţit. Vă jur că absenţa aceasta, că tăcerea aceasta e deodată mai emoţionantă decât tumultul unei pieţi publice…

Suntem salvaţi, se văd paşi pe nisip!…

Ah! pierdusem urma stirpei umane, eram tăiaţi de restul tribului, ne pomenisem singuri în lume, uitaţi printr-o migraţie universală, şi iată că descoperim întipărite pe nisip tălpile miraculoase ale omului.

— Uite, Prévôt: aici doi oameni s-au despărţit…

— Aici a îngenuncheat o cămilă…

— Aici…

Şi totuşi, nu suntem de loc salvaţi încă. Nu ne e destul să aşteptăm. În câteva ore nu vom mai putea fi ajutaţi. Când începe tuşea, goana setei e prea rapidă. Şi gâtlejul nostru…

Dar sper în această caravană, care se leagănă undeva, prin pustiu.

Aşadar am mers totuşi ceva, când dintr-odată am auzit

trâmbiţele cocoşului. Guillaumet îmi spusese: „Spre sfârşit, auzeam cucurigul cocoşilor din Anzi. Auzeam şi huruitul trenurilor…” îmi amintesc de povestirea lui chiar în clipa când cocoşul cântă şi-mi ¡spun: „Ochii m-au trădat de la început. Din cauza setei, fără îndoială. Urechile au rezistat mai bine…”

Dar Prévôt m-a apucat de mână:

— Ai auzit?

— Ce?

— Cocoşul!

— Atunci… Atunci…

Atunci desigur, prostule, e viaţa…

Am avut o ultimă halucinaţie: aceea a trei câini care se urmăreau. Prévôt, care privea şi el, n-a văzut nimic. Dar suntem doi ca să întindem braţele către acest beduin. Suntem doi ca să revărsăm spre el tot suflul pieptului nostru. Suntem doi ca să râdem de fericire!…

Vocile noastre însă nu ajung nici până la treizeci de metri. Coardele noastre vocale sunt de mult uscate. Vorbeam pe şoptite unul cu altul şi nici măcar nu ne dasem seama!

Dar acest beduin şi cămila lui, care au început să se vadă din spatele movilei, iată-i că se îndepărtează încet-încet. Poate că omul e singur. Un demon crud ni l-a arătat şi ni l-a luat înapoi…

Şi pentru nimic în lume n-am mai putea să alergăm!

Profilul altui arab apare pe dună. Urlăm, dar foarte încet. Atunci, agităm braţele şi avem impresia că umplem cerul cu semnale ¡imense. Dar beduinul priveşte într-una

spre dreapta…

Şi iată că, fără ¡grabă, s-a răsucit puţin. În clipa în care se va arăta din faţă, minunea se va fi săvârşit. Chiar în clipa în care ne va privi, va fi şi stins în noi setea, moartea şi mirajele. S-a mai răsucit puţin şi iată că a şi schimbat faţa lumii. Printr-o singură mişcare a bustului, prin faptul că-şi plimbă privirea împrejur, creează viaţa şi mi se pare că are puteri zeieşti…

E un miracol… vine de-a dreptul către noi pe nisip, ca un zeu pe deasupra valurilor mării…

Arabul ne-a privit simplu. Şi-a apăsat mâinile pe umerii noştri şi noi ne-am supus. Ne-am întins pe nisip. Aici nu mai există nici rase, nici limbaje, nici despărţăminte… Există doar acest nomad sărac, care ne-a atins umerii cu mâini de arhanghel.

Am aşteptat, eu fruntea în nisip. Şi acum, bem întinşi pe pântece, cu capul în ciubăr, ca nişte viţei. Beduinul se sperie şi ne obligă în fiecare clipă. să ne întrerupem. Dar, de îndată ce ne lasă în pace, ne înfundăm iarăşi cu capul în apă. Apă!

Apă, n-ai nici gust, nici culoare, nici aromă, nu poţi fi definită, te gustăm fără să te cunoaştem. Tu nu eşti necesară vieţii: tu eşti însăşi viaţa. Ne pătrunzi de-o plăcere care nu se explică prin simţuri. Cu tine reintră în noi toate puterile la care am renunţat. Prin graţia ta se deschid în noi toate ¡izvoarele secătuite ale inimii noastre.

Eşti cea mai ¡mare bogăţie din lume şi eşti şi cea mai gingaşă, tu, atât de pură în adâncul pământului. Poţi muri lângă un izvor de apă cu magneziu. Poţi muri la doi paşi de

nu fac sărat.

Poţi muri chiar dacă ai doi litri de rouă care reţin în suspensie câteva săruri. Nu accepţi amestec, nu suporţi alterare, eşti o divinitate umbroasă…

Dar răspândeşti în noi o fericire infinit de simplă.

Cât despre tine, care ne salvezi, beduinule din Libia, tu te vei şterge totuşi pentru totdeauna din memoria mea. Nu-mi voi aminti niciodată de chipul tău. Tu eşti Omul şi îmi apari purtând chipul tuturor oamenilor deodată. Nu ne-ai mai văzut niciodată şi ne-ai şi recunoscut. Tu eşti fratele cel iubit. Şi, la rândul meu, te voi recunoaşte în toţi oamenii.

Îmi apari scăldat în nobleţe şi bunăvoinţă, divinitate care ai puterea de a lecui de sete. Prin tine, toţi prietenii mei, toţi vrăjmaşii mei merg spre mine, şi nu mai am în lume niciun vrăjmaş.

OAMENII

1

AM TRECUT încă o dată pe lângă un adevăr pe care nu l-am înţeles. M-am crezut pierdut, am crezut că am atins culmile disperării, dar, odată împăcat cu renunţarea, am putut cunoaşte pacea. Se pare, în acele ore, că cineva se descoperă pe sine însuşi şi-şi devine propriul prieten, înaintea unui sentiment de plenitudine, care mulţumeşte în noi nu ştiu ce nevoie esenţială, necunoscută încă, nimic nu va putea să aibă întâietate. Mi-nohipui că ¡Bonnafous, care se istovea mergând contra vântului, a cunoscut o astfel de seninătate. De asemenea Guillaumet, între zăpezi. Cum aş putea eu însumi uita că, îngropat în nisip până la ceafă şi doborât de sete încetul cu încetul, mi-am simţit sufletul atât

de cald sub mantia mea înstelată.

Cum să statornicim în noi o astfel de eliberare? La om, se ştie, totul e paradoxal. Garantează-i unuia pâinea pentru a-l înlesni să creeze, şi el adoarme, cuceritorul victorios se moleşeşte, generosul, dacă-l îmbogăţeşti, se face zgârcit.

Esenţialul nu ni-i dat să-l prevedem. Fiecare dintre noi a cunoscut bucuriile cele mai depline acolo unde nimic nu le vestea. Ele ne-au lăsat o asemenea nostalgie încât şi suferinţele ni le regretăm, dacă suferinţele noastre le-au îngăduit. Cu toţii am gustat, regăsindu-ne camarazii, farmecul amintirilor urâte.

Ce ştim noi decât că există nişte împrejurări care ne fac să rodim? Unde sălăşluie adevărul din om?

Adevărul nu e deloc ceea ce se demonstrează. Dacă în acest tărâm, şi nu în altul, portocalii îşi desfaşă rădăcini trainice şi se încarcă de fructe, locul de aici e pentru portocali adevărul. Dacă religia aceasta, dacă această cultură, dacă această scară de valori, dacă această formă de activitate, şi nu altele, înlesnesc în om această plenitudine, dacă eliberează în el un imare senior care până atunci se ignora, e pentru că scara aceasta de valori, cultura aceasta, forma aceasta de activitate înseamnă pentru el adevărul. Logica? Să se descurce singură pentru a da socoteală de viaţă.

De-a lungul acestei cărţi am citat pe unii dintre cei care au ascultat, pare-se, de o vocaţie covârşitoare, care au ales deşertul sau zborul, aşa cum alţii ar fi ales mănăstirea; dar mi-am trădat scopul, dacă am părut că vă îndemn să admiraţi întâi oamenii. Demn de admirat întâi este

pământul care i-a zămislit.

Vocaţiile au de spus, fără îndoială, un cuvânt. Unii se închid în dughenele lor. Alţii îşi mână cu semeţie paşii în direcţia necesară: le regăsim în copilărie, fiecăruia, încolţind elanurile care le vor explica destinul. Dar, citită prea târziu, Istoria e înşelătoare. Elanurile de care vorbeam le vom regăsi aproape la toţi. Cu toţii am cunoscut negustoraşi care, în cursul unora din nopţile cu naufragii şi incendii, se descoperă mai măreţi decât ei înşişi. Asupra calităţii plenitudinii lor nu se vor înşela câtuşi de puţin: acest incendiu va rămâne noaptea vieţii lor. Dar în lipsă de prilejuri noi, în lipsă de împrejurări propice, în lipsă de religii severe, au adormit din nou, fără a fi crezut în propria-le grandoare. Firește, vocaţiile ajută omului să se elibereze: dar e la fel de necesar ca să fie eliberate aceste vocaţii.

Nopţi aeriene, nopţi ale deşertului… acestea sunt rarele ocazii, care nu tuturor muritorilor li se oferă. Şi totuşi, când împrejurările îi însufleţesc, toţi manifestă aceleaşi trebuinţe. Nu mă îndepărtez de loc de subiectul meu, dacă am să vă povestesc despre o noapte în Spania, care, în privinţa aceasta, m-a instruit. Am vorbit mult despre câte unii şi mi-ar fi drag să vorbesc de toţi.

Era pe frontul Madridului, pe care-l vizitam ca reporter. În seara aceea cinam în fundul unui adăpost subteran, la masa unui tânăr căpitan.

2

Stăteam de vorbă în momentul când a sunat telefonul. S-a angajat un dialog lung: era vorba de un atac local, în legătură cu care P.C.-ul dădea ordine, de un atac

deznădăjduit pentru câştigarea, în acea periferie muncitorească, a câtorva case prefăcute în fortăreţe de ciment. Căpitanul ridică din umeri şi se reîntoarse la noi: „Primii dintre noi, spuse el, care se vor arăta...”, apoi, întinzând două pahare de coniac, unul către un sergent, care se afla alături, al doilea către mine:

— Tu ai, să vii cu mine primul, îi zise sergentului. Bea şi du-te de te culcă.

Sergentul a plecat la culcare. Împrejurul ¡mesei suntem vreo zece care veghem. În această încăpere bine camuflată, unde nicio lumină nu se strecoară, lumina este aşa de aspră încât clipesc din ochi. Mi-am strecurat privirea, acum cinci minute, printr-o gaură din zid. Ridicând pânza care masca intrarea, am zărit, înghiţite de un clar de lună care răspândea o lumină de abis, ruinele unor case bântuite de stafii. Când am lăsat pânza să cadă la loc, mi s-a părut că şterg razele lunii ca pe-o şuviţă de ulei. Mai păstrez încă în ochi imaginea fortăreţelor verzi-albăstrii.

Fără îndoială, aceşti soldaţi nu se vor mai întoarce, însă, din pudoare, ei tac. Asaltul e cuprins în ordin. Se ia dintr-o grămadă de oameni. Se ia dintr-un hambar cu grâne. Se aruncă un pumn de grăunţe pentru semănătură.

Şi noi ne bem coniacul. La dreapta se dispută o partidă de şah. La stânga se fac glume. Unde mă aflu? Un om pe jumătate cherchelit îşi face apariţia. Îşi iriângâie barba ¡hirsută şi rostogoleşte spre noi priviri tandre. Ochii îi alunecă spre coniac, se retrag, revin, se întorc. rugător spre căpitan. Căpitanul râde încet. Amăgit de speranţă, omul râde şi el. Un râs uşor cuprinde spectatorii. Căpitanul

împinge încetişor sticla, privirile omului schiţează disperarea şi un joc pueril se naşte astfel, un soi de balet mut care, prin fumul gros al ţigărilor, ¡prin noaptea albă care se cheltuie, prin imaginea atacului – care se apropie, are parcă ceva din lumea viselor.

Şi noi ne amuzăm, la adăpost, ascunşi în cala corăbiei noastre, pe când afară exploziile se înteţesc ca rafalele de pe mare.

Aceşti oameni se vor smulge peste câteva clipe din sudoarea lor, din alcoolul lor, din noroiul aşteptării lângă apele regale ale nopţii de război, îi simt aşa de apropiaţi de momentul în care vor deveni puri. Dar ei mai dănţuie încă, atât cât o să mai poată dănţui, baletul chefliului şi al ¡sticlei. Şi continuă, atât cât o să mai poată continua, această partidă de şah. Fac să dureze viaţa atâta cât pot. Dar au pregătit un deşteptător care domneşte pe etajeră. Soneria deşteptătorului va răsuna aşadar. Atunci aceşti oameni se vor ridica, se vor întinde şi îşi vor încătărăma centiroanele. Atunci căpitanul îşi va lua din cuier revolverul. Atunci beţivul se va trezi. Atunci toţi o vor lua, fără să se prea grăbească, prin acest coridor care urcă în pantă dulce până la un dreptunghi albastru de lună. Vor spune cuvinte simple, precum: „Afurisit atac...” sau „E ¡frig!” Apoi se vor azvârli.

209

La ora hotărâtă, am fost de faţă când s-a deşteptat sergentul. Dormea lungit pe un pat de

14 – 1/98

fier, în dărâmăturile unei (pivniţe. Şi – priveam cum

doarme. Mi se părea cunoscut gustul somnului său, fără convulsii, oi atât de fericit. Îmi amintea de prima zi din Libia, când Prévôt şi cu mine, pomeniţi fără apă şi condamnaţi, putusem, înainte de-a ne fi năpădit o sete năprasnică, să ne prăbuşim o dată, pentru o singură dată, două ore întregi în somn. Adormind, avusesem sentimentul că dispun de o putere neîntrecută: aceea de a mă refuza lumii prezente. Stăpân al unui trup care încă mă lăsa în pace, de îndată ce-mi vârâi capul între braţe, nimic nu făcu din acea noapte o mai puţin fericită noapte decât oricare alta de pe lume.

Tot astfel se odihnea şi sergentul, strâns ghem, fără nicio formă omenească, şi, când cei sosiţi să-l trezească aprinseră. luminare şi-o înţepeniră în gâtul unei sticle, la început nu deosebii nimic din grămada aceea informă, decât cel ¡mult nişte cizme. Nişte uriaşe cizme cu ţinte, cu potcoave, nişte cizme de muncitor cu ziua sau de docher.

Omul era echipat ca pentru lucru şi din cap până-n picioare nu era decât echipament: cartuşiere, revolvere, curele de piele, centiron. Purta samarul, hamul, tot harnaşamentul unui cal de tracţiune. În adâncimile văgăunii subterane din Maroc se pot vedea şire enorme de paie trase de cai orbi. Şi aici, la lumina roşietică şi tremurătoare a luminării, se trezea un cal orb, să-şi tragă şira lui.

— Ha;! Sergent!

El se mişcă anevoie, arătându-şi ochii împăienjeniţi încă de somn şi bodogănind nu ştiu ce. Dar se întoarse la perete, refuzând să se scoale, adâncindu-se în somn ca în liniştea unui pântec matern, ca dedesubtul unor ape

adânci, prinzând în pumnii pe care-i deschidea şi-i închidea nu ştiu ce alge negre. Trebuie totuşi să i se deznoade degetele. Ne aşezarăm pe patul lui, unul dintre noi îi trecu uşor braţul pe sub ceafă şi, surâzând, îi înălţă capul greoi. Gestul avu ceva din blândeţea cailor care, în căldura cea bună a grajdului, îşi mângâie gâturile. „Hai, camarade!” în viaţa mea n-am văzut ceva mai duios. Sergentul depuse un ultim efort pentru a rămâne între visele lui fericite, pentru a refuza universul nostru cu dinamită, cu istoviri şi nopţi îngheţate; dar era prea târziu. Trebuiau să se petreacă unele din acele lucruri ce nu mai depindeau de noi. Tot aşa clopotul colegiului, duminica, îl trezeşte pe copilul pedepsit. Îşi uitase de pupitru, de tabla neagră şi de pedeapsa scrisă. Visa la jocurile de la ţară; în zadar. Clopotul suna într-unaşi-l readucea, cu neîndurare, între nedreptatea oamenilor. Asemenea lui, sergentul îşi recăpăta treptat conştiinţa de sine a acestui trup frânt de oboseală, a acestui trup pe care nu şi-l mai voia, şi care, în frigul deşteptării, va cunoaşte nu prea târziu amarele dureri ale încheieturilor, pe urmă greutatea harnaşamentului, pe urmă goana greoaie şi moartea. Nu atât moartea, cât vâscozitatea acelui sânge în care îţi scalzi mâinile ca să te ridici, respiraţia aceea penibilă, acea gheată dimprejur; nu atât moartea, cât lipsa ei de confort. Şi mă gândeam mereu, privindu-l, la dezolarea propriei mele deşteptări, la acea şi mai aprigă luptă cu setea, cu soarele, cu nisipul, la acea reîntoarcere sub povara vieţii, acest vis pe care nu ţi-l alegi.

Dar iată-l în picioare, cum ne priveşte drept în faţă:

— Gata suntem?

Aici reapare omul. Aici scapă prevederilor logicii: sergentul zâmbea! Ce e, prin urmare, ispita aceasta? îmi amintesc de o noapte la Paris, când Menmoz şi cu mine, sărbătorind alături de alţi câţiva amici nu ştiu ce aniversare, ne-am pomenit la revărsatul zorilor în pragul unui bar, dezgustaţi de a: ¡ta vorbă, de atâta băutură, de atâta oboseală zadarnică. Dar, cum cerul începuse să se albească, Mermoz mă st. rânse deodată de braţ, cu o putere care m-a făcut să-i simt unghiile. „Vezi tu, asta e ora când la Dakar…” Era ora la care mecanicii se freacă la ochi şi scot pânzele elicelor, la care pilotul se duce să cerceteze buletinul meteorologic, la care pământul nu e populat decât cu prieteni. Cerul începuse să se coloreze, se pregătea serbarea, însă pentru alţii, se întindea faţa de masă a unui festin căruia noi nu aveam să-i fim oaspeţi. Alţii se expuneau riscului…

„Ce murdărie-i aici…”, sfârşi Mermoz.

Şi tu, sergentule, erai oaspetele cărui banchet care să merite să mori?

Îţi ştiam gândurile, mi le mărturisiseşi. Îmi înşiraseşi povestea vieţii tale: un contabil neînsemnat de prin părţile Barcelonei, altă dată aliniai acolo cifrele, fără să-ţi pese prea mult de dezbinările ţării tale. Dar un coleg de serviciu se înrolă, pe urmă un al doilea, pe urmă un al treilea şi, pe nesimţite, ai suferit o stranie prefacere: treptat-traptat, ocupaţiile tale începură să ţi se pară fără însemnătate. Plăcerile, grijile tale, micul tău confort, totul făcea parte dintr-o altă lume. Nu în asta consta esenţialul. Sosi pe urmă vestea morţii unuia dintre voi, căzut undeva, prin apropiere

de Malaga. Nu era vorba de un prieten pe care să fi dorit să-l răzbuni. Cât priveşte politica, ea nu te tulburase niciodată. Şi totuşi vestea aceea a trecut peste voi, peste destinele voastre înguste, ea o furtună pe deasupra mării. În dimineaţa aceea un coleg s-a uitat la tine:

— Mergem şi noi?

— Mergem.

Şi v-aţi „dus”.

Mi-au venit în minte câteva imagini pentru a-mi explica adevărul acesta pe care n-ai ştiut să-l traduci în cuvinte, dar a cărui evidenţă te-a stăpânit.

Când trec, în epoca migraţiilor, raţele sălbatice, ele provoacă pe deasupra tărâmurilor peste care zboară unele ciudate fluxuri şi refluxuri. Raţele domestice, chemate parcă de marele zbor triunghiular, încearcă zvâcniri neîndemânatice. Chemările sălbatice au deşteptat în ele cine ştie ce vestigii sălbatice. Şi iată cum, pentru o clipă, raţele de curte se schimbă în păsări migratoare. Iată cum prin acest căpşor tare ca piatra, prin care circulau doar nişte umile imagini de baltă, de viermi, de coteţ, se desfăşoară întinderile continentale, gustul vânturilor din larg şi geografia mărilor. Orătania nu ştia că mintea îi era destul de cuprinzătoare pentru a îmbrăţişa atâtea minunăţii, dar uite-o că bate din aripi, calcă în picioare grăunţele, nu se mai uită la viermi şi vrea să devină raţă sălbatică.

Îmi revedeam mai ales gazelele mele: le crescusem la Juby. Toţi am crescut acolo gazele. Le închideam într-un şopron cu gratii, în aer liber, căci gazelelor le place să

primească în faţă şuetătoarea bătaie a vântului şi nu există pe lume nimic mai fragil decât ele. Prinse de tinere, trăiesc totuşi şi pasc din mâna ta. Se lasă mângâiate şi-şi vâră botul umed în căuşul palmei tale. Le crezi domesticite. Crezi că le-ai cruţat de mâhnirea necunoscută care stinge fără larmă gazelele şi le face moartea mai duioasă... Dar soseşte ziua în care le găseşti bocănind cu corniţele lor în gradele, adulmecând deşertul. Sunt ca magnetizate. Ele nici nu ştiu că fug de tine. Laptele pe care li-.1 duci, vin să-l bea. Încă se mai lasă mângâiate, îşi adâncesc cu şi mai multă duioşie botul proaspăt în palmele tale... însă de cum te îndepărtezi, descoperi că, după un fel de galop fericit, se strâng din nou la grilaj. Iar dacă nu le mai tulburi, rămân acolo, neîndrăznind măcar să lupte cu bariera, dar rezemându-se simplu de ea, cu corniţele lor, cu gâtul lor în jos, până-s gata să-şi dea duhul. Să fie oare anotimpul dragostei, sau simpla nevoie a unui galop straşnic până la pierderea răsuflării? Nu-şi dau seama. Ochii nu li se deschiseseră încă în clipa când le-ai capturat. Nu cunosc nici libertatea nisipurilor, nici mirosul masculului. Dar tu eşti mult mai inteligent decât ele. Tu ştii ceea ce caută ele – nemărginirea care le va desăvârşi. Vor să devină gazele, să-şi zburde zburdălnicia. Cu o sută treizeci de kilometri pe oră, doresc să cunoască fuga în linie dreaptă, tăiată de ţâşniri bruşte, ca şi cum, ici-colo, din nisip, ar ţâşni flăcări. Puţin importă şacalii, dacă soarta gazelelor e de a gusta frica, singura care le face să se depăşească, obţinând de la ele cele mai uluitoare salturi! Ce importă leul, dacă soarta gazelelor e să fie sfâşiate printr-o lovitură de gheară în

arşiţa soarelui! Le priveşti şi îţi spui: iată-le cuprinse de nostalgie. Nostalgia e jindul după un nu ştiu ce... Obiectul dorinţei există, dar nu există cuvintele cu care să-l spui.

Şi nouă, nouă ce ne lipseşte?

Ce-ai descoperit aici, sergentule, în stare să-ţi dea senzaţia că nu-ţi mai trădezi destinul? Poate braţul acesta de frate, care ţi-a ridicat capul adormit, poate acest mişcător surâs, care nu era compătimire, ci înţelegere? „Ei, tovarăşe..." A compătimi înseamnă a te simţi în doi. Înseamnă a fi cu inima încă împărţită. Dar există o altitudine a realităţilor, de unde recunoştinţa, ca şi mila, îşi pierd sensurile. De acolo înainte se respiră cu respiraţia prizonierilor eliberaţi.

Noi am cunoscut această înfrăţire atunci când, în echipe de câte două avioane, treceam peste Rio de Oro neînvins încă. N-am auzit niciodată ca naufragiatul să fi mulţumit salvatorului său. Foarte adesea chiar ne insultam, în timpul obositoarelor transbordări de la un avion la altul a sacilor poştali: „Nespălatule! dacă am avut pană e din vina ta, din pricina turbării cu care zbori la două mii de metri în plin, prin curenţii potrivnici. Dacă m-ai fi urmat mai jos, am fi fost de mult la Port-Étienne!" şi celuilalt, care îşi risca viaţa, îi era ruşine de a fi un nespălat. Căci pentru ce, la urma urmei, i-am fi mulţumit? Doar şi el avea dreptul asupra vieţii noastre. Eram crengile aceluiaşi arbore. Şi eu eram mândru de tine, care mă salvai!

Pentru ce oare, sergentule, te-ar fi compătimit cel care te pregătea pentru moarte? Voi înfruntaţi riscul unii pentru alţii. În clipele acelea se descoperă acea unitate care nu

mai are nevoie de niciun limbaj.

Am înţeles de ce ai plecat. Dacă la Barcelona erai sărac şi, poate, după orele de lucru, erai singur, dacă însuşi trupul tău nu-şi avea un adăpost, aici încercai sentimentul de a te desăvârşi, te contopeai în universal; şi iată că tu, un paria, erai primit cu dragoste.

Puţin îmi pasă să aflu dacă au fost sincere sau nu, logice sau nu, cuvintele mari ale politicienilor care te-au adus aici. Dacă ele au avut putere asupra ta, aşa cum seminţele au puterea să germineze, înseamnă că au corespuns trebuinţelor tale. Tu eşti singurul judecător. Pământul singur îşi recunoaşte grâul.

3

Legaţi ide fraţii noştri printr-un ţel comun dinafara noastră, numai atunci respirăm, şi experienţa ne arată că a iubi nu înseamnă a ne privi reciproc, ci a privi împreună în aceeaşi direcţie. Nu. sunt camarazi decât cei ce se unesc în aceeaşi împletitură, către acelaşi pisc în care se regăsesc. Altminteri de ce, în acest secol al confortului, am mai simţi o bucurie atât de mare când ne împărţim în deşert ultimele resturi de hrană? Ce valoare au, dimpotrivă, previziunile sociologilor? Tuturor acelora dintre noi care au cunoscut bucuria depanărilor din Sahara, orice altă plăcere li s-a părut de prisos.

E poate explicaţia pentru care lumea de astăzi începe să pârâie în jurul nostru. Fiecare se exaltă pentru credinţele care-i promit această plenitudine. Noi toţi, sub pretexte contradictorii, ne exprimăm aceleaşi elanuri. Ne deosebim asupra metodelor care sunt fructele judecăţii noastre, nu

asupra scopurilor: ele sunt aceleaşi.

De aci înainte să nu ne mai uimim. Cel ce nu bănuia necunoscutul adonmit în sine, dar care l-a simţit trezindu-se în el o singură dată într-o pivniţă de anarhişti din Barcelona, datorită jertfei, ajutorului reciproc, unei imagini aspre despre justiţie, acela nu va cunoaşte decât un adevăr: adevărul anarhiştilor. După cum cel ce va fi făcut cândva de gardă ca să apere un grup de călugăriţe mici, îngenuncheate, cuprinse de groază, în mănăstirile Spaniei, acela va muri pentru biserică.

Dacă i-aţi fi obiectat lui Mermoz, când se avânta pe versantul chilian al Anzilor, cu izbânda în inima lui, că se înşală, că o scrisoare comercială oricât de importantă nu valora poate riscul vieţii sale, Mermoz v-ar fi râs în nas. Adevărul era omul care se năştea în el când traversa Anzii.

Dacă vreţi să-l convingeţi de oroarea războiului pe cel care nu refuză războiul, nu-l trataţi ca pe un barbar: căutaţi să-l înţelegeţi înainte de a-l judeca.

De pildă, ofiţerul acela din Sud, care comanda, pe vremea războiului din Rif, un post înaintat, plasat la răscrucea dintre doi munţi cu răsculaţi. El primea într-o seară solii coborâţi din masivul apusean. Se lua ceaiul, aşa cum se cuvine, când răpăiala de împuşcături izbucni. Triburile masivului răsăritean atacau postul. Căpitanului, care-i trimisese să intre în luptă, solii îi răspunseră: „Astăzi suntem oaspeţii tăi. Dumnezeu nu ne îngăduie să te părăsim...” Ei se alăturară deci oamenilor lui, salvară postul, apoi se căţărară din nou în cuibul lor de vulturi.

Dar în ajunul zilei când, la rândul lor, se pregăteau să

atace, trimiseră vestitori căpitanului:

— În seara aceea noi te-am ajutat…

— E adevărat…

— Am tras pentru tine trei sute de cartuşe…

— Aşa e.

— S-ar cădea să ni le dai îndărăt.

Şi căpitanul, suflet ales, nu înţelese să tragă foloase pe seama nobleţei lor. El le înapoie cartuşele pe care aveau să le folosească împotrivă-i.

Adevărul pentru om este ceea ce face din el un om. Când cel ce a cunoscut această demnitate în raporturi, această sinceritate în relaţii, acest dar mutual al unei stime care angajează viaţa, când compară o astfel de nobilă atitudine cu mediocra bonomie a demagogului care şi-ar fi exprimat prietenia cu arabii de mai înainte bătându-i amical pe umeri, flatându-i şi umilindu-i totodată, acela, dacă argumentaţi împotrivă-i, nu va avea pentru voi decât o milă puţin dispreţuitoare. Iar dreptatea va fi de partea lui.

În timp ce voi veţi avea, în egală măsură, dreptate să urâţi războiul.

Ca să înţelegeţi omul şi trebuinţele sale, ca să-l cunoaşteţi în ceea ce are el esenţial, nu trebuie să opuneţi una alteia evidenţa adevărurilor voastre. Da, aveţi dreptate. Toţi aveţi dreptate. Logica demonstrează orice. Chiar şi acela care aruncă nenorocirile lumii asupra cocoşaţilor are dreptate. Dacă declarăm război cocoşaţilor, ne vom deprinde repede a ne exalta. Vom răzbuna crimele înfăptuite de cocoşaţi. Fireşte că şi cocoşaţii comit crime.

Pentru a încerca să scoţi în evidenţă acest esenţial,

trebuie să uiţi o clipă disensiunile care, odată admise, atrag după ele un întreg Coran de adevăruri de nezdruncinat, cu tot fanatismul care decurge din ele. Dar adevărul, înţelegeţi, este ceea ce simplifică lumea, iar nu ceea ce creează haosul. Adevărul este limbajul din care se degajă universalul. Newton n-a „descoperit" o lege ascunsă multă vreme, aşa cum ar fi găsit soluţiile unui joc de rebus, Newton a efectuat o operaţie creatoare. El a întemeiat un vocabular al omului, care să poată exprima în acelaşi timp căderea mărului în livadă sau ascensiunea soarelui. Adevărul; nu este ceea ce se demonstrează, este ceea ce simplifică.

Vrem să fim eliberaţi. Cel care izbeşte odată cu cazmaua vrea să ştie pentru ce a izbit. Lovitura de târnăcop a ocnaşului, care-l umileşte pe ocnaş, nu e aceeaşi eu lovitura de târnăcop a prospectorului, care-l înalţă pe prospector. Ocna nu se află acolo unde se aud loviturile de târnăcop. Nu există oroare materială. Ocna se află acolo unde loviturile de târnăcop se aud căzând fără sens, pentru că nu fac legătura între cel ce loveşte şi comunitatea oamenilor.

Iar noi vrem să evadăm din ocnă.

Sunt, în Europa, două sute de milioane de oameni, care n-au niciun sens şi ar dori să se nască. Industria i-a smuls obârşiei lor ţărăneşti şi i-a închis în aceste enorme ghetouri, ca nişte gări de triaj îngrămădite cu şiruri de vagoane negre. Din pântecele cetăţilor muncitoreşti, ei ar dori să fie scoşi la lumină.

Sunt, de asemenea, alţii prinşi în angrenajul tuturor

meşteşugurilor, cărora li-s interzise satisfacţiile deschizătorilor de drumuri, bucuriile religioase, bucuriile savantului. S-a crezut că, pentru a-i ridica, e de ajuns să –, i îmbrace, să-i hrănească, să li se răspundă tuturor nevoilor. Şi, puţin câte puţin, au clădit în ei pe micul-burghez al lui Courteline, politicianul satului, tehnicianul sustras vieţii sufleteşti. Dacă sunt bine instruiţi, în schimb nu sunt educaţi bine. Îşi formează o opinie nenorocită asupra culturii cel ce-şi închipuie că ea se clădeşte pe memoria formulelor. Un elev prost al cursului de specialităţi ştie mai mult despre natură şi despre legi decât ştiau Descartes sau Pascal. Dar este el oare capabil de aceleaşi demersuri spirituale?

Mai mult sau mai puţin nelămurit, toţi încearcă nevoia de a se naşte. Există însă soluţii care înşală. Desigur, se pot însufleţi oamenii, îmbrăcându-i în uniforme. Atunci îşi vor cânta cântecele lor de război şi pâinea şi-o vor rupe între camarazi. Vor fi regăsit ceea ce căutau, gustul universalului. Dar din pâinea ce li se oferă vor muri.

Se pot dezgropa idolii de lemn şi reînvia miturile vechi, care de bine, de rău şi-au dat examenul, se poate reînvia mistica pangermanismului sau a imperiului roman. Pot fi ameţiţi germanii de beţia de-a fi germani şi compatrioţi ai lui Beethoven. Pot fi îmbătaţi eu asta până la ultimul paznic. Este, fără îndoială, mult mai uşor decât să faci dintr-un paznic un Beethoven.

Dar astfel de idoli sunt nişte idoli carnivori. Cel ce moare pentru progresul cunoştinţelor sau pentru tămăduirea bolilor serveşte viaţa chiar în momentul când

dispare. Poate că e frumos să-ţi dai viaţa pentru expansiunea unui teritoriu, însă războiul actual distruge tocmai ceea ce pretinde că ar ocroti. Nu mai e astăzi vorba de a sacrifica puţin sânge, ca să-i măreşti rasei întregi vitalitatea. Un război, de când se poartă cu avionul şi iperita, nu mai e decât o chirurgie sângeroasă. Fiecare se cuibăreşte la adăpostul unui zid de ciment, fiecare, în lipsă de altceva mai bun. lansează, noapte după noapte, escadrile care se torpilează una pe alta în măruntaiele lor, fiecare îşi aruncă în aer centrele sale vitale, paralizează producţia şi schimburile comerciale. Victoria este a aceluia care va putre/. i ultimul. Şi amândoi adversarii putrezesc împreună.

Într-o lume ajunsă pustie, ne era sete să ne reîntâlnim cu camarazii: gustul pâinii rupte între camarazi ne-a făcut să acceptăm valorile războiului Dar n-avem nevoie de război pentru a simţi căldura umerilor vecini în goana către aceleaşi năzuinţe. Războiul ne înşală. Ura nu contribuie cu nimic la exaltarea acestei întreceri.

Pentru ce să ne urâm? Purtaţi de aceeaşi planetă, echipaj al aceleiaşi nave, noi suntem solidari. Şi dacă, pentru a participa astfel la noi sinteze, e bine că marile civilizaţii se înfruntă unele pe altele, e monstruos că se sfâşie reciproc.

Căci, pentru a ne elibera, e de ajuns să devenim conştienţi de scopul care ne apropie pe unii de alţii, căutându-l împreună acolo unde el ne uneşte pe toţi. Chirurgul care îşi face vizita nu ascultă tânguirile celui pe care-l consultă: dincolo de ele, chirurgul caută să vindece

omul. De aceea el vorbeşte un limbaj universal. La fel fizicianul, când îşi gândeşte ecuaţiile aproape divine, prin care sesizează simultan şi atomul, şi nebuloasă. Şi tot aşa, până la ciobanul cel simplu. Fiindcă insul care păzeşte modest, sub licărul ¡stelelor, câteva oi, dacă devine conştient de rolul său, se simte mai presus decât o slugă. El este o santinelă. Şi fiecare santinelă e răspunzătoare de întregul imperiu.

Credeţi oare că oierul acela nu doreşte să devină conştient? Am vizitat, pe frontul Madridului, o şcoală aşezată la cinci sute de metri de tranşee, înapoia unui zid mărunt de pietre, pe o colină. Un caporal preda acolo botanica. Desfăcând cu mâinile lui gingaşele părţi ale unui mac sălbatic, atrăgea spre sine pelerini bărboşi, care se scuturau de noroi jur-împrejur şi urcau înspre el, fără a ţine seama de obuze, în pelerinaj. Odată înşiraţi împrejurul caporalului, îl ascultau aşezaţi la taifas, cu bărbiile proptite în pumni, încreţeau sprâncenele, strângeau din dinţi, nu înţelegeau mare lucru din lecţie, dar li se spusese: „Sunteţi nişte brute, abia aţi ieşit din vizuină, trebuie să ajungeţi din urmă umanitatea!” şi, cu paşii lor greoi, se grăbeau s-o ajungă.

Când vom fi conştienţi de rolul nostru, fie el chiar şi cel mai şters, numai atunci vom fi fericiţi. Şi numai. atunci vom putea să trăim în pace şi să murim în pace, fiindcă tot ceea ce dă vieţii un sens dă un sens morţii.

E atât de dulce atunci când ea decurge din firea lucrurilor, când bătrânul ţăran din Provenţa, la capătul sforţărilor sale, îşi lasă moştenire fiilor caprele şi măslinii,

pentru ca ei să le transmită, la rându-le, capiilor copiilor lor. În obârşia ţărănească nu se moare decât pe jumătate. Fiecare existenţă plesneşte la timpul ei ca o păstaie şi-şi aruncă seminţele.

Odată am venit în contact eu trei ţărani aflaţi lângă patul de moarte al mamei lor. Şi era, fireşte, dureros. Pentru a doua oară era tăiat cordonul ombilical. Pentru a doua oară un nod se slăbea: cel care leagă o generaţie de alta. Cei trei fii se pomeneau. – inguri pe lume, având de învăţat totul, lipsiţi de o masă familială unde să se reîntâlnească în zilele de sărbătoare, lipsiţi pe polul în jurul căruia gravitau cu toţii. Dar descopeream, de asemenea, în acea ruptură, că viaţa poate fi dăruită pentru a doua oară. Fiii aceştia vor deveni, la rândul lor, capete de generaţii, puncte de întâlnire şi patriarhi, până în ceasul când vor trece, la rândul lor, cârma mănunchiului de plozi care se jucau în curte.

Mă uitam la mamă: o ţărancă bătrână cu faţa liniştită şi aspră, cu buzele strânse, chip schimbat în mască de piatră. Şi recunoşteam în imaginea aceea obrazul copiilor ei. Acea mască folosise la întipărirea acestor obraji. Trupul ei folosise la întipărirea acestor trupuri, a acestor frumoase exemplare umane. Iar acum se odihnea sfărâmată, dar ca o coajă din care s-a scos fructul. La rândul lor, fii şi fiice, din carnea lor vor imprima nişte omuleţi. La ţară nu se moare. Mama a murit, trăiască mama!

Dureroasă, da, însă atât de simplă, această imagine a urmaşilor, trecută în drumul ei de la unul la altul, aceste frumoase dezbrăcări în moarte ale domolitelor arătări cu

păr alb, călătorind către cine ştie ce adevăr, de-a lungul metamorfozelor sale.

E tocmai pricina pentru care, în această seară, clopotul morţilor din micul sat de câmpie mi se păru încărcat nu de disperare, ci de o veselie discretă şi fragedă. El, care celebra cu aceeaşi voce îngropăciunile şi botezurile, vestea încă o dată trecerea de la o generaţie la alta. Şi nu resimţeai decât o imensă pace auzind cum se oficiază logodna aceasta dintre o biată bătrână cu pământul.

Ceea ce se transmitea astfel, din generaţie în generaţie, cu progresul molcom al creşterii arborilor, era viaţa, dar era de asemeni conştiinţa. Ce tainică ascensiune! Dintr-o lavă în topire, dintr-un aluat cu luceferi, – dintr-o celulă care trăieşte, germinată prin miracol, am ieşit noi şi, puţin câte puţin, ne-am ridicat până la a scrie cantate şi a cumpăni căile lactee.

225

Mama nu transmisese numai viaţa: ea îşi învăţase copiii un limbaj, le încredinţase agoniseala strânsă atât de anevoie de-a lungul veacurilor, patrimoniul spiritual pe care ea însăşi îl

15 – 1/98

primise moştenire, acea mică zestre de tradiţii, de concepte şi de mituri care alcătuie toată diferenţa ce-i separă pe Newton sau Shakespeare de bruta din caverne.

Ceea ce simţim când ne e foame, acea foame care-i împingea pe soldaţii Spaniei sub bătaia tirului s-asculte lecţia de botanică, acea foame care-l împinse pe Mermoz către Atlanticul de Sud, care-l împinge pe altul către poemul

său, se datorează faptului că geneza nu s-a isprăvit şi că trebuie să devenim conştienţi de noi înşine şi de univers. Trebuie să aruncăm nişte punţi în noapte. Numai aceia le ignoră a căror înţelepciune izvorăşte dintr-o indiferenţă socotită egoistă; dar totul dezminte o astfel de înţelepciune!

Camarazilor, camarazii mei, vă iau martori: când oare simţitu-ne-a; n noi fericiţi?

4

Şi iată că-mi amintesc, în ultima pagină a cărţii, de acei birocraţi învechiţi care ne-au întovărăşit ca un alai, în dimineaţa primului nostru curier, când ne pregăteam să devenim oameni, după ce avusesem norocul să fim printre aleşi. Ei ne erau, totuşi, asemenea, numai că habar n-aveau că le e foame.

Există prea mulţi oameni care sunt lăsaţi să doarmă.

Acum câţiva ani, ¡în cursul unei lungi călătorii cu trenul, am vrut, să vizitez patria în mers, înfundându-mă acolo pentru trei zile, prizonier timp de trei zile al acelui zgomot de stânci rostogolite de mare. La o oră din zori am străbătut, în toată lungimea lui, trenul. Vagoanele de dormit erau goale. Vagoanele de-a-ntâia erau goale.

Dar vagoanele de-a treia găzduiau sute de lucrători polonezi, concediaţi din Franţa şi care se întorceau în Polonia lor. Mă învârteam pe culoare, sărind peste trupuri. Mă oprii să privesc. În picioare sub lumina becurilor, în vagonul fără despărţituri şi care aducea a dormitor cazon, care mirosea a cazarmă şi a comisariat, zăream o amestecătură pestriţă de făpturi zdruncinate de mişcările

rapidului. Un întreg popor adâncit în visuri urâte, care se reîntorcea la mizeriile lui. Mari capete rase se loveau de lemnul băncilor. Bărbaţi, femei, copii se zvârcoleau în dreapta şi în stânga, atacaţi parcă de toate acele zgomote, de toate acele zdruncinături care le ameninţa până şi uitarea. Nu-şi găsiseră tihnăîntr-un somn ca lumea.

Şi iată, îmi părea că şi-au pierdut pe jumătate însuşirea de oameni, aruncaţi de curentele economice de la un capăt al Europei la altul, smulşi din pipernicita lor casă de la ¡miazănoapte, din micuţa lor grădină, cu trei ghivece de indruşaim pe care le remarcasem altă dată la fereastra minerilor polonezi. Nu-şi luaseră decât ustensilele pentru bucătărie, păturile şi perdelele, împachetate nedibaci cu sfoară şi sfâşiate de atâta greutate. Dar tot ceea ce mângâiaseră şi-i ademenise, tot ceea ce reuşiseră să îmblânzească în patru sau cinci ani de şedere în Franţa, pisica, câinele şi indruşaimul, trebuise sacrificat şi nu-şi luaseră cu ei decât calabalâcul bucătăriei.

Un copil sugea din ţâţa unei mame aşa de obosite încât părea că doarme. Viaţa se transmitea în absurdul şi neorânduiala călătoriei aceleia. Mă uitai la tată. O căpăţână greoaie şi goală ea o piatră. Un trup îndoit prin somnul inconfortabil, strâns în hainele sale de lucru, un trup numai gheburi şi scobituri. Omul semăna cu un mormam de lut. Noaptea epavele care n-au formă stau tot astfel trântite pe băncile din hale. Mă gândeam: problema nu rezidă în această mizerie, în această murdărie, nici în această sluţenie. Dar chiar acel bărbat şi chiar acea femeie s-au cunoscut într-o zi, şi bărbatul i-a zâmbit, desigur, femeii: i-a

adus, negreşit, după ieşirea de la lucru, flori. Timid şi stângaci, tremura poate de frica de-a se vedea respins. Însă femeii, dintr-o cochetărie naturală şi sigură pe farmecul ei, îi plăcea poate să-l nelinişteascâ. Iar el, care astăzi nu mai e altceva decât o maşină bună de săpat şi de izbit, încerca în inima lui tortura cea dulce. Misterul e că au trebuit să devină nişte astfel de pachete de lut. Prin ce groaznic tipar au trecut, care şi-a lăsat asupra lor semnele, ca o maşină de forjat metale? Un animal îmbătrânit îşi păstrează totuşi graţia. Pentru ce oare această frumoasă argilă omenească e aşa de prăpădită?

Îmi văzui mai departe de călătoria mea printre trupurile acestui norod cu somnul tulbure ca un loc urât. Plutea un zgomot vag, stârnit de sforăieli aspre, de suspine neclare, de scrijilarea bocancilor acelora care, amorţiţi pe o parte, încercau să se întoarcă pe partea cealaltă. Şi mereu, în surdină, acea neistovită tovărăşie a pietrelor rostogolite de mare.

Mă aşezai în faţa uneia dintre perechile acelea. Între bărbat şi femeie, copilul îşi făcuse, de bine de rău, un locşor şi dormea. La lumina becului, întorcându-se prin somn, el îmi arăta obrazul. O! ce chip încântător! Se născuse din perechea aceea ca un fel de fruct de aur. Se născuse un asemenea exemplar de graţie şi de farmec din zdrenţele acelea ce atârnau greu. Mă aplecai peste fruntea-i netedă, peste dulcile buze bosumflate, gândindu-mă: iată o figură de muzician, iată-l pe Mozart copil, iată o splendidă făgăduinţă a vieţii. Micii prinţi ai legendelor nu s-or fi deosebit cu mult de el: protejat, crescut într-un mediu

prielnic, instruit, ce n-ar putea ajunge! Când se naşte, prin altoire, în grădină, un nou trandafir, grădinarii toţi sunt emoţionaţi. Izolează trandafirul, îl îngrijesc şi-i ajută să crească. Pentru oameni însă nu există grădinar. Pe Mozart copil, ca şi pe alţii, îl aşteaptă aceeaşi maşină de presat. Cele mai mari bucurii ale lui Mozart le va hrăni muzica putregăită din duhoarea localurilor de noapte. Mozart e condamnat

Mă întorsei în vagonul meu. Îmi spuneam: pe aceşti oameni nu-i doare de loc soarta lor. Şi ceea ce mă chinuia în clipele acelea nu era câtuşi de puţin mila. Nu poate fi vorba de înduioşare pentru o plagă de-a pururi deschisă. Cei ce-o poartă într-înşii n-o simt. Aici însă e vorba de specia umană, şi nu de individ, care e rănită, lezată. Nu cred câtuşi de puţin în milă. Ceea ce mă tulbură e punctul de vedere al grădinarului. Ceea ce mă tulbură nu e această mizerie, înăuntrul căreia, în cele din urmă, te instalezi tot aşa de bine ca în orice trândăvie. În Orient generaţii după generaţii trăiesc şi se complac în murdărie. Ceea ce mă tulbură nu supele vor avea puterea să tămăduiască. Ceea ce mă tulbură nu-s nici cocoaşele acestea, nici scobiturile ori sluţenia aceasta. Ci faptul că, întrucâtva, în fiecare din oamenii de-aici zace un Mozart asasinat.

*

Singur Spiritul, dacă suflă peste humă, singur el e în stare să creeze Omul.

CUPRINSUL

Mesajul lui Exupéry (*prefaţă*) 5

I. Linia 49

II. Camarazii 71
III. Avionul 91
IV. Avionul şi planeta 96 V. Oaze 110
VI. În deşert 118
VII. În mijlocul deşertului 155
VIII. Oamenii 205

Redactor responsabil: MARCEL ADERCA Tehnoredactor: AUREL BUCUR

Dat la cules 2S.01.1967. Bun de tipar 28.03.1967. Apărut 1967. Tiraj 30.160 ex. broiate. Hârtie tipar înalt B mat de 63 g/m². *Format 700X900/32. Coli ed. 8, 52. Coli tipar* 7, 25. *A. nr. 18.12S. C.Z. pentru bibliotecile mari 84. C. 2. pentru bibliotecile mici 84 – 32 = R.*

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918". Str. Grigore Alexandrescu nr. 89 – 97 – Bucureşti. Republica Socialistă România Comanda nr. 98

Carte distinsă la apariţia ei, în 1939, de către Academia Franceză, cu Marele Premiu pentru roman.

„... din opera câtor alţi autori epici te mai însoţesc, la sfârşitul lecturii, atât de mulţi eroi, aproape fiecare introducând o idee în circuitul cotidian? Desigur, pe de altă parte, că prezenţe la fel de puternice ca şi oamenii sunt (în paginile acestei cărţi de o compensatoare şi elevată seducţie, scrisă la persoana întâi) avionul, zâmbetul, magia meseriei, eliberarea de aventură, misterul, gustul solitudinii şi al eternităţii, concepţia sa despre curaj, care „dacă nu-şi are rădăcinile într-un anumit sentiment al răspunderii consimţite, nu este altceva decât semnul sărăciei sau al prisosului de tinereţe".

(Din prefaţa semnată de *Ion Caraion*)

Lei 4, 25

2 Carnete, *Scrisori* (către marna sa), *Scrisori din tinereţe*, *Citadela*, *Sensul unei vieţi*, *Aviatorul*.

4 Leningrad, 1962.

3 – 1/98